

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЛАТИНСЬКА МОВА

Навчально-методичний посібник для самостійної та
індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти

Укладачі: А. Ф. Паладєва, О. В. Побережник

Умань
Візаві

2024

УДК 811.124(075.8)

Л27

Рецензенти:

Іваницька Н., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ;

Комар О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лазарев О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов Уманського національного університету садівництва

Рекомендовано до друку

вченою радою факультету іноземних мов

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(протокол № 14 від 14 червня 2024 року)

Латинська мова : навч.-метод. посіб. для самостійної та Л27 індивідуальної роботи здобувачів вищ. освіти / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: А. Ф. Паладьєва, О. В. Побережник. – Умань : Візаві, 2024. – 126 с.

Посібник призначений для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька/іспанська)) та містить теоретичний матеріал, представлений лекціями, завдання до практичних занять, укладених в лексичні мінімуми, зведені таблиці та додатки

УДК 811.124(075.8)

ЗМІСТ

Лекція 1.	5
Лекція 2.....	13
Лекція 3.	23
Лекція 4.	31
Лекція 5.	40
Тексти для аналізу та перекладу.....	58
Текст 1.	58
Текст 2.	60
Текст 3.	63
Текст 4.	65
Текст 5.	68
Текст 6.	73
Текст 7.	76
Текст 8.	78
Текст 9.	81
Текст 10.	84
Текст 11.	87
Текст 12-13.	90
Текст 14.	93
Вокабуляр	96
Зведена таблиця часів інфекту активного стану	108
Зведена таблиця часів інфекту пасивного стану	109
Зведена таблиця часів перфекту.....	110

Зразки морфологічного аналізу частин мови у реченні.....	111
Схематична таблиця відмінкових іменників	113
Додатки.....	115
Література.....	125

Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire.

Не так похвально знати латину, як ганебно її не знати.

Марк Туллій Цицерон

План

1. Історія виникнення та періоди розвитку латинської мови.
2. Латинська мова на українських землях 16-18 ст.
3. Латинська мова та філологія.

Латинська мова (**lingua Latīna**) – одна з найдавніших мов індоєвропейської сім'ї, що належить до групи італійських мов. Це мова одного із стародавніх племен, які заселяли Апеннінський півострів приблизно три тисячі років тому. Назва цього племені – латини (**Latīni**), область поширення – Лацій (**Latium**) у нижній течії ріки Тібру.

Столицею цієї області у 754–753 рр. до н.е. стало місто Рим (**Roma**), побудоване на семи горбах (**Septimontium**). Пізніше йому дали назву «Вічне місто» – **Urbs aeterna**. Спочатку латинською мовою говорило невелике плем'я латинів, проте в результаті військових, політичних та економічних успіхів Стародавнього Риму латинська мова поширюється по всій Італії, а, починаючи з II ст. до н.е., виходить за її межі. У I ст. н.е. Рим став столицею наймогутнішої держави стародавнього світу – Римської імперії, до складу якої входили сучасні Франція, Іспанія, Португалія, Швейцарія, деякі частини Німеччини, Південної Англії, Югославії, Хорватії, Болгарії, Румунії, Угорщини, Чехії, Словаччини, Греції, Туреччини, Лівану, Сирії, Лівії, Тунісу, Алжиру та ін.

Латинська мова звучала майже в усіх країнах Західної Європи, Північної Африки і Західної Азії. У період існування Римської імперії латинська мова

була офіційною державною мовою, мовою управління, війська, юриспруденції, торгівлі, школи, науки, літератури.

В історії розвитку латинської мови виокремлюють декілька періодів. Найдавнішими пам'ятками латинської мови є написи, фрагменти обрядових пісень, законів VII–IV ст. до н.е. Історія літературної мови починається 240 р. до н.е., коли військовополонений грек Люцій Лівій Андронік приніс до Риму трагедію і комедію латинською мовою як результат перекладу грецьких творів, зокрема Гомерової «Одіссеї».

Цей період в історії мови називають архаїчним (240–81 рр. до н.е.). Видатним представником цього періоду є римський комедіограф Плавт (254–184 рр. до н.е.), від якого до нас дійшло 20 комедій повністю і одна – у фрагментах. Іншим представником архаїчного періоду є Теренцій (190–159 рр. до н.е.), автор шести комедій.

Другий період латинської мови відомий як класичний (81 р. до н.е.–120 р. н.е.).

На класичний період, період найвищого розвитку латинської мови, який у науці прийнято ділити на два віки – «золотий» і «срібний», припадає діяльність видатних поетів і прозаїків, які створили латинську літературну мову.

Найвизначнішими представниками «золотого» віку (81 р. до н.е. – 14 р. н.е.) є Ціцерон (106–43 рр. до н.е.), Цезар (100–44 рр. до н.е.), Вергілій (70–19 рр. до н.е.), Горацій (65–8 рр. до н.е.), Овідій (43 р. до н.е.–18 р. н.е.) та ін. Вони створили загальноприйнятий канон прозової і поетичної мови. «Срібний» вік, або післякласичний період, (14–120 рр. н.е.) представляє творчість Сенеки (4 р. до н.е.–65 р. н.е.), Марціала (43–104 рр. н.е.), Тацита (55–120 рр. н.е.) та ін.

Період формування і розквіту класичної латинської мови був пов'язаний із перетворенням Риму в наймогутнішу державу Середземномор'я, до складу

якої увійшли обширні території на заході та південному сході Європи, у Північній Африці і Малій Азії. До кінця II ст. до н.е. латинська мова панує не тільки на території Італії, а й як офіційна державна мова поширюється на Піренейському півострові і в Південній Франції. Через римських воїнів і купців латинська мова у своїй розмовній формі доходить до місцевого населення і стає засобом романізації завойованих територій.

Третій період у розвитку латинської мови має назву пізній (пізня латина) (III–VII ст. н.е.). Це епоха пізньої імперії і виникнення після її падіння варварських держав. Античні традиції у літературній творчості поступово згасають. Як історичне джерело, зберегли своє значення твори Амміана Марцелліна (330–400 рр. н.е.), св. Ієроніма (348–420 рр. н.е.), св. Августина (354–430 рр. н.е.).

Після смерті імператора Феодосія 395 р. н.е. відбувся остаточний поділ Римської імперії на Східну та Західну. На роз'єднаних землях занепадала освіченість, мовні розбіжності між римськими провінціями зростали, поступово втрачався латинський елемент.

«Вульгарна (народна) латина» стала мовою-основою для нових національних мов (романських).

До романських мов належать: італійська, яка виникла на території Апеннінського півострова, французька і провансальська – у Галлії, іспанська і португальська – на Піренейському півострові, рето-романська – на території Швейцарії і Північної Італії, румунська – у Дакії (сучасна Румунія), молдавська – у Молдові та ін. Ці мови розвинулися із народної латини і зберігають у своєму словниковому складі, морфології і синтаксисі латинські ознаки.

Спроби римлян підкорити германські племена в I ст. до н.е. – I ст. н.е. були марними, проте економічні зв'язки з германцями існували тривалий час,

вони здійснювалися переважно через римські військові колонії, розміщені вздовж Рейну і Дунаю.

Про це нагадують назви німецьких міст: Köln (від лат. **colonia**— «поселення»), Koblenz (з лат. **confluens**— «той, що стікається»). Латинське походження в сучасній німецькій мові мають слова Rettich (із лат. **radix**— «корінь»), Birne (із лат. **pirus**— «грушка»), Mauer (із лат. **murus**— «кам'яна стіна»), Fenster (із лат. **fenestra**— «вікно»), Straße (із лат. **strata via**— «брукована дорога») та ін.

У Британії сліди латинської мови збереглися у назвах міст із -chester, -caster чи -castle від лат. **castra**— «військовий табір» і **castellum**— «укріплення», foss від **fossa**— «рів», col(n) від **colonia**— «поселення», пор.: Manchester, Lancaster, Newcastle, Fossway.

Значення латинської мови для формування нових західноєвропейських мов зберігається і після падіння Західної Римської імперії (476 р. н.е.).

Латинська мова залишається мовою держави, науки і школи у феодальному франкському королівстві (V–VI ст. н.е.). Латинською мовою Григорій Турський (540–594) написав «Історію франків», а Айнегард — «Життєпис Карла Великого» (810). Карл Великий (742–814), імператор Франкської держави, наприкінці VIII — на початку IX ст., виступив ініціатором реформи, спрямованої на уніфікацію вимови писемної латини, щоб наблизити її до втраченого класичного канону.

Саме ця «каролінгська» латина на багато сторіч перетворилася на універсальний засіб міжнародного спілкування, офіційно-ділового, наукового, літературного і церковного обігу в Західній Європі. Карл Великий запросив учених із різних країн Європи, щоб відновити класичні заняття «правильної латини». За його наказом учені збирали і переписували латинські та грецькі рукописи. Створювалися спеціальні приміщення **scriptoria**, де переписувачі

одночасно копіювали один і той самий рукопис. Завдяки невтомній праці переписувачів до нас дійшла більшість творів античних авторів. Поряд із Вергілієм, якого у середні віки вважали взірцем для наслідування, читають Горація і Овідія, звертаються до Ціцерона. Твори Лівія і Светонія, Лукана і Стація, Квінтіліана і Плїнія, Ювенала і Катона цїнуються на рівні з творами християнських авторів.

Сферою застосування латинської мови в епоху Середньовіччя були юриспруденція, освіта, наука, церква, література, – усі сфери суспільного і культурного життя. Закони перших варварських держав у Західній Європі називалися «правди» (**leges**) і були написані латинською мовою. Міські статuti, якими користувалися в міських управах, були також латиномовні.

Латинська мова стала мовою культурного та інтелектуального життя при монастирях і катедральних соборах. Вона яскраво представлена у творчості італійського філософа й теолога Томи Аквінського (1227–1274), який поєднав учення Арістотеля з християнськими догмами. На базі шкіл XII ст. виникають нові центри культури та освіти – університети. Ці заклади з’являються у Болоньї (1119), Оксфордї (1163), Падуї (1222), Неаполї (1224), Севільї (1254), Парижі (1259), де латина була мовою освіти і спілкування. Книги, які видавалися в університетських скрипторїях, були написані латинською мовою. В університетах вивчали твори Лівія, Лукреція, Тація, Катулла – класиків римської літератури і культури загалом.

В епоху Середньовіччя латинська мова була фактично єдиним інструментом спілкування і висловлювання думок, зрозумілим для всіх і вигідним для встановлення контактів. Вона була невід’ємною частиною суспільного, політичного, культурного і наукового життя всієї Європи, зразком для нових романських мов, які постійно зверталися до її багатї лексичної скарбниці, шукаючи засобів для позначення нових понять та ідей.

Винятковою була роль класичної латинської мови в епоху Відродження (XIV–XVI ст.), коли просвітники виявили великий інтерес до античної культури, наслідуючи античні зразки. В епоху Відродження латинською мовою пишуть свої твори Еразм Роттердамський (1466–1536) у Голландії, Томас Мор (1478–1535) в Англії, Джордано Бруно (1548–1600), Томазо Кампанелла (1568–1639) в Італії. Латинська мова стає в цей період важливим засобом міжнародного культурного і наукового спілкування.

Багатовікове поширення латинської мови викликало потребу ґрунтовно вивчати її у школах, укладати словники, видавати переклади, що сприяло проникненню відповідної латинської лексики до нових західноєвропейських мов.

У XVII–XVIII ст. латиною писали свої твори філософи, історики, фізики і математики: Фр.Бекон (1561–1626), С.-Ф.Кльонович (1545–1602), Р.Декарт (1596–1650), П.Гассенді (1592–1655), Б.Спіноза (1632–1677), І.Ньютон (1643–1727), Г.Ляйбніц (1646–1716). Латинською мовою писали твори українські вчені й письменники: Ю.Дрогобич (бл.1450–1494), П.Русин із Коросна (1470–1517), С.Оріховський (1513–1566), І.Домбровський (поч. XVII ст.), Т.Прокопович (1681–1736), Г.Сковорода (1722–1794), М.Довгалецький (перша половина XVIII ст.).

Помітну роль відігравала латинська мова на українських землях. Нею користувалися ще з часів Галицько-Волинського князівства. У першій половині XIV ст. у Галичині з'являються перші акти внутрішнього обігу, написані латинською мовою.

Це так звана актова латина, яка хронологічно охоплює період від 20-х років XIV ст. до останньої третини XVIII ст. Культурна переорієнтація на західноєвропейські освітні принципи, здійснена в Україні наприкінці XVI ст., сприяла інтенсивному поширенню латини у шкільній практиці.

Найважливіші збережені пам'ятки шкільного обігу, написані латинською мовою, пов'язані з Києво-Могилянською академією. До нас дійшло майже 200 рукописних філософських курсів і майже стільки ж курсів поетики та риторики XVII–XVIII ст., складених чи законспектованих латинською мовою. Цією мовою було написано важливі політичні документи, зокрема Нерчинський договір 1689 року. Б.Хмельницький, І.Мазепа та інші політичні діячі України часто листувалися з іноземцями латинською мовою.

Латинська мова була основною й обов'язковою дисципліною у навчальних закладах багатьох країн світу. Тепер ця традиція відновлюється. У наш час знання латинської мови потрібне спеціалістам різних галузей науки, оскільки соціально-політичні, філологічні, математичні, технічні, медичні, юридичні та інші наукові терміни походять переважно з латинської мови. Лексичними запозиченнями чи словотвірними елементами з латинської і грецької мов рясніє кожна мова, серед них й українська, пор.: *календар, конспект, професор, доцент, асистент, студент, факультет, університет, ефект, атестат, стандарт, прогрес, конгрес, інфляція, девальвація, суб'єкт, синус, косинус, траєкторія, фінал* та інші.

Значна кількість латинських запозичень є й у побутовій мові: олія (**oleum**), котел (**catillus**), скриня (**scrinium**), сокира (**secūris**), вино (**vinum**), комора (**camēra**), компот (**componēre**).

У наші дні латинська мова – це своєрідний будівельний матеріал, з якого творяться нові терміни. Адже жодна галузь науки не може обійтися без знання основ термінології, яка формується на базі латинської мови.

Значення латинської мови багатогранне. Стародавній Рим залишив людству велику скарбницю художньої і наукової літератури. Афоризми латинських авторів, прислів'я і вислови служать джерелом цитат для ораторів і письменників, учених і державних діячів, журналістів і дипломатів.

Наприклад: **Homo locum ornat, non locus hominem.** –*Людина прикрашає місце, а не місце людину*; **Mala herba cito crescit.** –*Погана трава швидко росте*; **Non scholae, sed vitae discimus.** –*Не для школи, а для життя вчимося, тощо.*

Отже, латинська мова має велике ужиткове застосування у різних ділянках науки. Саме тут доречно навести вислів видатного римського оратора і письменника Ціцерона: «**Non tam praeclārum est scire Latīne, quam turpe est nescīre**». –*Не настільки похвально знати латину, наскільки ганебно – не знати її.*

2. Латинська мова на українських землях 16-18 ст.

Латинська мова почала функціонувати на українських землях у часи Галицько-Волинської держави. Уже під час правління Данила Галицького (1201–1264), зокрема після того, коли він став королем, латинська мова була однією з офіційних канцелярських мов Галицько-Волинської держави. Актова латина, представлена у XIV–XVIII ст., збереглася у майже семи тисячах томів рукописних судово-адміністративних книг Львова, Галича, Жидачева, Белза, Перемишля та інших міст.

3. Латинська мова та філологія.

Латина і філологія Вивчення латинської мови формує у студентів навички до порівняльноісторичних студій в галузі індоєвропейських мов. Знання латинської граматики сприяє філологічному розвитку студента. Учителі, викладачі української мови і науковці в галузі українського мовознавства повинні знати латинську мову, щоб уміти пояснити етимологію слів та наукових термінів, які широко вживаються в мові. З'ясуванням етимології слова не обмежується мета вивчення латинської мови на філологічному факультеті. Значний науковий інтерес становить виявлення шляхів, якими слова латинського походження потрапили до української мови.

Латина та романські і германські мови Латинська мова - ключ для вивчення романських і германських мов. Романські мови (французька, іспанська, італійська, румунська, португальська, ретороманська) походять від народної (розмовної) латинської мови. Історія романських мов починається за латинської мови.

Не можна пояснити виникнення жодної граматичної форми чи категорії романських мов, не посилаючись на латинську мову. Основним джерелом збагачення німецької лексики в історичний період розвитку була латинська мова. Англійська мова запозичила з латинської значну частину свого лексичного запасу, що є цінним матеріалом для її вивчення.

Латина та історія Велике значення має знання латини для істориків. Твори видатних римських істориків Тіта Лівія, Саллюстія, Кріспа, Корнелія Таціта та багатьох інших є невичерпним джерелом знань про стародавній світ та раннє середньовіччя. Сама наука історії (історіографія) бере початок в античній формації. Латинська мова є важливим інструментом для історичних наукових досліджень. Не викликає сумніву, що історію потрібно вивчати за документами, укладеними переважно латинською мовою. Наприклад, досліджувати історію України за архівними документами Богдана Хмельницького, який досконало знав і послуговувався латиною.

Латина та філософія, логіка Видатні мислителі середньовіччя - Томас Мор, Томазо Кампанелла, Микола Коперник, Джордано Бруно, Декарт, Спіноза, Ньютон, Г. Сковорода писали свої твори латинською мовою. Сучасна філософська термінологія складається переважно з неолатинізмів. Термінологія науки логіки також має латино-грецьку основу. Латинська мова розвиває логічне мислення. Майбутнім філософам необхідне знання латинської мови незалежно від того, в яких науках вони спеціалізуються - гуманітарних чи природничих.

Scientia est potentia. Знання - сила

Латинський алфавіт (Alphabetum Latinum)

Творцями фонетичного письма вважають фінікійців. У IX ст. до н. е. фінікійське письмо запозичили греки, які внесли до фінікійського алфавіту істотні доповнення - графеми для позначення голосних звуків.

До кінця V ст. до н. е. у Греції сформувались дві алфавітні системи: східна, як основа грецького алфавіту, і західна (халкідська), яка через етрусків стала основою латинського алфавіту. З часом графеми зазнали змін і до I ст. до н. е. набули вигляду, що відомий як латиниця, яким і досі користується більшість народів.

Зважаючи на те, що латинська мова тривалий час функціонувала на території Європи поряд з національними мовами, вона зазнала їхнього впливу. Цей вплив позначився на читанні латинських текстів. Існує два види вимови: перший прагне відтворити деякі особливості вимови класичної латини, другий - відображає середньовічну латинську вимову і за традицією - найпоширеніший у практиці викладання.

Латинський алфавіт класичного періоду складається з 24 букв.

Латинські літери	Назва літери	Вимова
Aa	А	А
Bb	Бе	Б
Cc	Це	к, ц
Dd	Де	Д
Ee	Е	Е
Ff	Еф	Ф
Gg	Ге	Г
Hh	Га	Г
Ii	І	і, й
Kk	Ка	К
Ll	Ель	Ль
Mm	Ем	М
Nn	Ен	Н
Oo	О	0
Pp	Пе	П
Qq	Ку	К
Rr	Ер	Р
Ss	Ес	с, з
Tt	Те	Т
Uu	У	С
Vv	Ве	В
Xx	Ікс	кс, кз
Yy	іпсільон	І
Zz	Зета	з, ц

Основні правила читання латинської мови

Вимова голосних

Звуки поділяються на голосні (**vocāles**) та приголосні (**consonantes**). У латинській мові є 12 голосних звуків: шість довгих [ā, ē, ī, ō, ū, y] та шість коротких [ă, ě, ĭ, ǒ, ŭ, y], які відповідають шістьом голосним буквам а, е, і, о, у, у. Для позначення довготи та короткості прийнято надрядкові знаки: (знак довготи ā), (знак короткості ă).

а - вимовляється відкрито, як український [a]:

arma [арма] — зброя
acidum [ацідум] - кислота

е - вимовляється твердо, як український [e]:

ego [его] - я
eruditus [ерудітус] - освічений

і - позначає голосний звук [i] та приголосний звук [й]: для позначення голосного вимовляється як український [i]: ignis [ігніс] — вогонь,

для позначення приголосного вимовляється як український [й] у двох випадках:

а) на початку слова або складу перед голосним:

ianua [йануа] — двері
iniuria [ін'юріа] – несправедливість

б) у середині слова між двома голосними:

maior [майор] - більший
maiālis [майаліс] - травневий

о - вимовляється як український [o]:

origo [оріго] - походження

u - вимовляється як український [y]:

urbs [урбс] - місто
unus [унус] - один

у- вимовляється як український [i] і вживається у словах грецького походження:

pyramis [піраміс] - піраміда
synthesis [синтезіс] - набір, комплекс, синтез.

Дифтонги і диграфи

У латинській мові подібно до сучасних мов існують дифтонги і диграфи. Сполучення двох голосних, що їх вимовляють як один звук, називають диграфом, а складний звук у межах одного складу, – дифтонгом.

У латинській мові є три дифтонги: **au**, **eu**, **ei**

Дифтонг **au** вимовляється як [ау/ав]:

aurum [аурум /аврум] - золото

Aurōra [Аурора / Аврора] - Аврора, богиня
ранкової зорі, ранкова зоря

Дифтонг **eu** вимовляються, як [еу / ев]:

Eurōpa [Европа / Европа] - Европа (Європа)

Дифтонг **ei** вимовляється як [ей]: hei [гей] – гей!

Диграфи

Диграф **ae** позначає звук [е] :

Caesar [цезар] - Цезар

aether [етер] - (етер)

Диграф **oe** вимовляється як український [е] :

oeconomia [економія] — правильне ведення господарства

foedus [федус] федерація, об'єднання

Nota bene !

1 . Якщо **ae** і **oe** вимовляються окремо, то над голосним **e** ставиться *трема* дві крапки **aẽ**, **oẽ**, або риска — **aė**, **oė**:

aẽna [аена] - мідний чан

aẽneus [аенеус] - мідний

aẽr [аер] - повітря

põeta [поета] поет

Правила читання приголосних

У латинській мові - 18 приголосних (consonantes). Більшість приголосних вимовляється як відповідні звуки українського алфавіту. Зупинімося на тих, які мають різне звучання залежно від позиції у слові.

c — вимовляється як українські [ц] і [к] [ts][k]

c — перед **e, i, y, ae, oe, eu** вимовляється як [ц] [ts]:

c + e, i, y, ae, oe, eu = [ц] [ts]:

centenarium	[центенаріум] -	центнер
citrus	[цітрус] -	цитрусове дерево
cyclus	[ціклюс] -	цикл
saeremonia	[церемонія] -	пошана, культ
coeptum	[цептум] -	початок

У решті випадків **c** вимовляється як український [к] [k]

c + a, o, u та приголосні = [к] [k]:

color	[кольор] -	колір
calor	[кальор] -	тепло
culmen	[кульмен] -	верхівка, точка
cautio	[кауціо] -	обережність
calcium	[кальціум] -	кальцій
credo	[кредо] -	вірю.

Також **c** вимовляється як український [к]: на кінці слова в односкладових

словах	lās [ляк] -	молоко
	arc [арк] -	арка

Вимова латинського приголосного «**c**» як українського звуку [ц] традиційна в українській навчальній практиці. Встановлено, що в латинській мові класичної епохи **c** в усіх позиціях звучало як український [к]. Перехід до звучання [ц] почався у ранньому середньовіччі.

У сучасній мові зустрічаються дуплети:

Caesar [Цезар/ Кесар], Caerber [Цербер/ Кербер] Caelti- Кельти, Alpha Caentaura [Альфа Кентавра/Центавра]

g - вимовляється як український [г] у словах *грунт, гудзик*

granum	[гранум] -	зерно
gloria	[гльорія] -	слава

h - вимовляється приблизно, як український [г] у словах *глина, огірок*:

hortus [гортус] - сад
habilitas [габілітас] - придатність

l - вимовляється м'яко, як український [ль]:

lapis [ляпіс] - камінь
lac [ляк] - молоко

s - вимовляється здебільшого, як український [с]:

subsidium [субсідіум] - допомога, підтримка
sal [саль] - сіль

Nota bene!

У середині слова між двома голосними (в інтервокальній позиції) або між голосною з одного боку і приголосним **m** або **n** - з іншого, **s** вимовляється як український [з]:

spetrōsus [петрозус] - кам'янистий
suspensio [суспензіє] – суспензія
sorganismus [організмус] - організм

x - відповідає українським словосполученням [кс] і [кз]:

xradix [радікс] - корінь
xlex [лекс] - закон

N.B.!

На початку слова та між голосними **x** вимовляється як [кз]:

xītus [екзітус] – кінець
xemplum [екземплум] - приклад

z - вимовляється як український [з] і трапляється у словах грецького походження:

zodiācus [зодіакус] - зодіак
zoon [зоон] - тварина

У словах негрецького походження **z** читається як [ц]:

zincum [цінкум] - цинк
zinfluenza [інфлюєнца] - інфлюєнца (один з видів грипу).

Літера «у»

Літера «іпсильон» «у» у математиці «ігрек», запозичена з грецького алфавіту. Назва «ігрек» потрапила до української мови опосередковано через французьку мову та у перекладі означає «і» **грецька** тому вона у будь-яких

позиціях відповідає українському звукові [i], трапляється у словах і термінотворчих елементах грецького походження, у математиці – один з головних символів - у «ігрек»,

Буквосполучення з «h»

Сполучення з «h» трапляються здебільшого у словах грецького походження:

а) **ch** вимовляється як український [x]:

charta [харта] - карта, папір

chemicus [хемікус] - хімік

chlorum [хльорум] – хлор

б) **ph** вимовляється як український [ф]:

phyton [фітон] - рослина

philosophia [фільозофія] – філософія

в) **rh** вимовляється як український [р]:

rhombus [ромбус] - ромб

rhythmus [рітмус] - ритм, розмір

rhapsodia [рапсодія] - пісня, рапсодія

г) **th** вимовляється як український [т]:

theoria [теорія] - теорія

thermae [терме] - теплові джерела

д) **sch** вимовляється як український [сх]:

schola [схоля] - школа

schema [схема] – схема

Буквосполучення з «ngu», «qu», «su», «ti»

а) **ngu** перед голосним, який входить до складу буквосполучення, вимовляється як український [нгв], а перед приголосним - [нгу]:

lingua [лінгва] - мова

pinguis [пінгвіс] - жирний

singulāris [сінгуляріс] - окремих, одиниця;

б) **q** вживається лише у сполученні з «u» і перед наступним голосним вимовляється як український [кв]:

quadrātum [квадратум] - квадрат

qualificatio [кваліфікаціо] - ступінь і вид проф.підготовки

quorum [кворум] - кількість присутніх на зборах, достатня для визнання зборів правочинними;

в) **su** перед голосним, який входить до складу буквосполучення, вимовляється як український [св], а перед приголосним - [су]:

consuetūdo	[консвєтудо]	- звичка
summa	[сумма]	- сума, підсумок
substantia	[субстанція]	- суть, речовина, матерія;

г) **ti** перед наступним голосним стало вимовлятися, як [ці]:

lectio	[лєкціо]	- читання, вибір
eruditio	[єрудіціо]	- освіта, навчання
ratio	[раціо]	- розум

Nota bene! Якщо **ti** стоїть перед приголосним, а також у сполученнях **sti**,

tti, **xti** то зберігається вимова [ті]

bestia	[бєстія]	тварина, звір
mixtio	[мікстіо]	суміш
Attius	[аттіус]	Аттій
Latina	[лятіна]	латина

«**ti**» вимовляється як [ті], якщо на нього падає наголос, або перед ним стоїть «n»:

totiūs [тотіус] - родовий відмінок однини від **totus** - цілий;
montium [монтіум] — родовий відмінок множини від **mons** - гора.

Сполучення приголосних *Muta cum liquida*

Muta (німі)	Liquida (плавні)	Muta cum liquida (сполучення німого з плавним)
b, p, t, d, c, g	r, l	bl, br, pl, pr, dl, dr, tl, tr, gl, gr, cl, cr

Поділ на склади

Число складів відповідає числу голосних звуків.

Склади бувають:

відкритими (якщо закінчуються на голосний)

закритими (якщо закінчується на приголосний)

Поділ на склади відбувається:

- між двома голосними: *de-us*

- між голосним або дифтонгом та поодиноким приголосним: *ro-sa, lu-pus.*

- перед сполученням **muta cum liquida**: *pá-tri-a, tém-plum*

- всередині групи приголосних:

а) між двома приголосними: *léc-tio, ín-sū-la,*

б) у групі з трьох приголосних (крім сполучень з групою **muta cum liquida**):
sánc-tus, cá-s-tra, doc-trí-na

- префікси виділяються: *de-scén-do, abs-cé-do, ab-és-se*

Довгота та короткість складу.

Правила постановки наголосу.

1. N,B,! Наголос у латинській мові ніколи не ставиться на першому складі від кінця.

2. Він може стояти на **другому**, або **третьому** складі від кінця. Все залежить від довготи або короткості другого складу. Якщо другий склад довгий, наголос стоїть на ньому, якщо короткий, наголос переноситься на **третій** склад від кінця.

3. Склади у латинській мові рахуються від кінця слова:

1	2	3	4	5		5	4	3	2	1	
укр.	ме-	ди-	ка-	мен-	-ти	лат.	me-	di-	ca-	men-	-tum

4. Склади у латинській мові бувають або довгі, або короткі за природою або за положенням.

5. Довгота складу позначається знаком довготи над голосною (-), або короткості (~):

a-**mī**-cus, po-**pŭ**-lus.

6. У двоскладових словах наголос падає на другий від склад кінця

2 1 2 1 2 1
sa-put – голова, la-pis – камінь, sa-lor - тепло

7. У багатоскладових словах на другий склад від кінця слова, якщо голосний цього складу довгий

3 2 1 4 3 2 1
quad-**rā**-tum, sin-gu-**lā**-ris

якщо ж він короткий, то наголос переходить на третій склад від кінця слова, незалежно від довготи чи короткості голосного третього складу від кінця слова.

3 2 1 3 2 1
a-**cī**-dum, syn-**thē**-sis

8. Довгі за природою - склади ті, що містять дифтонги **ae, oe, eu, au**:

prae-mi-um, cau-sa, pau-per, phar-ma-**eu**-ti-cus.

9. Довгі голосні другого складу не позначаються ніякими знаками:

natura, amicus, amare, finire.

10. Короткі за природою голосні другого складу позначаються знаком короткості:

popŭlus, domŭnus, credĕre.

Правила позиційної довготи

Голосний другого складу від кінця є довгим, якщо він стоїть перед двома, або більше приголосними:

me/ di /ca/ men/ tum,
ma/ gi s/ter, sep/tem /ber,
cu/ pres/sus, no/ vem/ ber.

Nota Bene !

1. Якщо за голосною другого складу йде сполучення **muta cum liquida** (tr, tl, cr, cl, pr...), тоді другий склад короткий:

*centi/me/**tr**um, ver/te/**br**um*

2. Сполучення ch, ph, th, rh розглядаються як один звук і не утворюють довготи за положенням: *philósophus*.

3. Довгим за положенням є голосний другого складу, якщо він стоїть перед **x**: *cor/ré/xi, re/fle/xus, as/pé/xi*.

Правила позиційної короткості

1. Голосний другого складу від кінця є короткий, якщо він стоїть перед іншою голосною:

pá/ tri/ a, scién /ti/ a, potén /ti/ a.

2. Голосний другого складу від кінця є короткий, якщо він стоїть перед **h**:

cón /tra/ ho, dé /tra/ ho

Лекція 3

Морфологія. Іменник

I. Загальні відомості про граматичні категорії іменників:

1. Рід.
2. Число.
3. Відміни іменників.
4. Відмінки іменників.

Іменник (Nomen Substantivum)

Рід (Genera)

Genus masculinum (m) чоловічий рід

Genus femininum (f)	жіночий рід
Genus neutrum (n)	середній рід

До **чоловічого роду** належать назви осіб чоловічої статі, річок, вітрів, місяців:
dominus (хазяїн), *januarius* (січень), *poëta* (поет).

До **жіночого роду** належать назви осіб жіночої статі, дерев, країн та островів:
soror (сестра), *alnus* (вільха), *quercus* (дуб), *Europa* (Європа).

До **середнього роду** належать назви хімічних елементів, незмінні слова:
Kalium (калій), *Cuprum* (мідь), *fas* (те, що годиться).

У латинській мові є також імена **спільного роду**:

aquila (орел), *canis* (собака).

Числа (Numeri)

Numērus singularis (S)	однина
Numērus pluralis (PL)	множина

Деякі іменники в латинській мові вживаються лише в **однині (singularia tantum)**: *scientia* (знання), *valetudo* (здоров'я), *ferrum* (залізо).

Деякі лише у **множині (pluralia tantum)**: *castra* (табір), *arma* (зброя), *Saturnalia* (Сатурналії).

Відмінки (Cusus)

<i>Nominativus</i> (N. або Nom)	Називний від nominare- називати	<i>хто? що?</i>
<i>Genetivus</i> (G. або Gen.)	Родовий від genus — рід	<i>кого? чого?</i>

<i>Dativus</i> (D. або Dat.)	Давальний від dare — давати	кому? чому?
<i>Accusativus</i> (Acc.)	Знахідний від accusare - звинувачувати	кого? що?
<i>Ablativus</i> (Abl.)	Аблятив орудний, місцевий, відкладний, віддільний	ким? чим? на кому? на чому? де? куди? звідки? про кого? про що?
<i>Vocativus</i> (V. або Voc.)	Кличний від vocāre — кликати	кого? що?

Відміни (Declinationes)

У латинській мові є п'ять відмін іменників, які визначаються в залежності від кінцевого звуку основи: I відміна — **a**, II — **o**, III — приголосний або **i**,

IV — **ū**, V — **e**.

Практичну основу іменників, тобто незмінну частину слова, яка виражає його загальне значення для усіх **п'яти** відмін, визначаємо за закінченням **Genetivus singularis** (закінчення родового відмінку однини)

	Nom.S	Gen.S
I відміна	- <i>a</i>	- ae
II відміна	- <i>er</i> , - <i>us</i> , - <i>um</i>	- i
III відміна	<i>приголосний</i> - <i>us</i> , - <i>us</i>	- is
IV відміна	- <i>us</i> , - <i>i</i>	- us
V відміна	- <i>e</i> , - <i>приг.</i>	- ei

Nota bene! Відмінкові закінчення додаються не до основи іменника у *Nominativus singularis*, а до основи іменника у *Genetivus singularis*!!!!!!

Це важливо знати тому, що у іменника може змінюватися основа у *Genetivus singularis*

Exempli gracia (for exemple)

Vox- (голос)	Nom.S
Voc- is	Gen.S !
Voc- i	Dat. S
Voc - em	Acc. S
Voc - e	Abl.S

Зміна основи **vox** на **voc -**

Форма запису іменника у словнику

У словнику кожний іменник подається у двох формах:

Nominativus singularis та Genetivus singularis

У випадку, якщо основа іменника залишається незмінною у *Genetivus singularis*, вказується лише його закінчення :

vita, **ae** (f) — життя;

amicus, **i** (m) — друг;

homo, **inis** (m) — людина;

casus, **us** (m) — випадок;

res, *rei* (f) — річ, справа.

Відмінювання іменників відбувається шляхом додаванням до основи іменника у *Genetivus singularis* відмінкових закінчень наступних відмінків

Відміни іменників

DECLINATIO PRIMA

До **I** відміни належать іменники:

жіночого роду на **-a**, які в *Gen. sing*, мають закінчення **-ae**:

- *terra, ae* (f) — земля;
- *planta, ae* (f) — рослина;
- *silva, ae* (f) — ліс;
- *umbra, ae* (f) — тінь.

Історична основа цих іменників закінчується на **-a** (пор. укр. *вода, земля*) **чоловічого роду**, що означають назви професій:

- *nauta, ae* (m) - моряк;
 - *poëta, ae* (m) — поет;
 - *scriba, ae* (m) — писар.

Зразок відмінювання іменників I відміни

terra, ae –f.

	S.		Pl.
Nom.	terr- ă	Nom.	terr- ae
Gen.	terr- ae	Gen.	terr- arum
Dat.	terr- ae	Dat.	terr- is
Acc.	terr- am	Acc.	terr- as
Abl.	terr- ā	Abl.	terr- is
Voc.	terr- ă	Voc.	

В **Nom.** та **Voc. sing**, **ă** (коротке), в **Abl. sing.**— **ā** (довге).

За I відміною відмінюються також прикметники жіночого роду на **-a**: *magna* (велика), *rotunda* (кругла), *incognita* (невідома). Прикметники здебільшого ставляться після іменників і узгоджуються з ними в роді, числі і відмінку: *schola magna* (велика школа), *pila rotunda* (круглий м'яч), *terra incognita* (невідома земля). Основа, що виводиться в **Gen. sing**, співпадає з основою у **Nom. Sing.**

Substantivum. Declinatio prima

☞ *Amat victoria curam.* – Перемога любить турботу.

☞ *Amicitia vitam ornat.* – Дружба прикрашає життя.

- ⚡ Charta non erubescit. – Папір не червоніє.
- ⚡ Experientia est optima magistra. – Досвід – це найкращий учитель.
- ⚡ Ibi victoria, ubi concordia. – Там перемога, де згода.
- ⚡ Nulla est doctrina sine lingua Latina. – Немає науки без латини.
- ⚡ Barba non facit philosophum. – Борода не робить філософом.

DECLINATIO SECUNDA

До **II** відміни належать переважно іменники:

- **чоловічого роду** із закінченнями **-us, -er, -ir**;
- **середнього роду** із закінченням **-um**. Історична основа іменників **II** відміни закінчується на **-o** (пор. укр.: коло, село).

Характерною ознакою іменників **II** відміни є закінчення **-i** в **Gen. sing.**

Словниковий запис: *amicus, i* (m) — друг (*amicus, amic-i*)

- *populus, i* (m) — народ;
- *liber, bri* (m) — книжка;
- *puer, i* (m) — хлопчик;
- *vir, i* (m) — муж;
- *donum, i* (n) — дарунок;
- *bellum, i* (n) — війна.

- **жіночого роду** на **-us**, що означають назви дерев і кущів:

- *malus, i* (f) — яблуня;
- *pinus, i* (f) — сосна;
- *eucalyptus, i* (f) — евкаліпт,

- **середнього роду:**

- *virus, i* (n) — отрута;
- *vulgus, i* (n) — простий народ, натовп.

За II відміною відмінюються прикметники чоловічого роду на **-us, -er** та середнього роду на **-um**: *altus, altum* — (високий, високе); *liber, libĕrum* - (вільний, вільне).

Зразок відмінювання іменників II відміни

amicus, i (m) — друг; *ager, agri (m)* — поле;

puer, i (m) — хлопець; *astrum, i (n)* — зірка.

Sing.	m	m	m	n
Nom.	amic- us	ag- er	pu- er	astr- um
Gen.	amic- i	agr- i	puer- i	astr- i
Dat.	amic- o	agr- o	puer- o	astr- o
Acc.	amic- um	agr- um	puer- um	astr- um
Abl.	amic- o	agr- o	puer- o	astr- o
Voc.	amic- e	=Nominativus		
PL.	m	m	m	n
Nom.	amic- i	agr- i	puer- i	astr- a
Gen.	amic- orum	agr- orum	puer- orum	astr- orum
Dat.	amic- is	agr- is	puer- is	astr- is
Acc.	amic- os	agr- os	puer- os	astr- a
Abl.	amic- is	agr- is	puer- is	astr- s

DECLINATIO TERTIA

Характерною ознакою іменників III відміни є закінчення

-is у **Gen. sing.** До цієї відміни належать іменники:

- **чоловічого роду**: **-o, -or, -os, -er, -es, -ex**: *homo, ĭnis* (людина); *flos, floris* (квітка); *anser, is* (гусак); *miles, ĭtis* (воїн); *iudex, ĭcis* (суддя).

- **жіночого роду**: **-io, -do, -go, -as, -us, -x, -is, -es, -s**: *regio, onis* (область); *consuetudo, nis* (звичка); *imago, ĭnis* (зображення); *civitas, atis* (державна); *salus, utis* (здоров'я, добробут); *pax, pacis* (мир); *lex, legis* (закон); *avis, is* (птиця); *vulpes, is* (лисиця); *pars, partis* (частина).

- **середнього роду**: **-en, -c, -us, -l, -ut, -ur, -e, -al, -ar, -ma**: *carmen, ĭnis* (пісня); *lac, lactis* (молоко); *corpus, ōris* (тіло); *mel, lis* (мед); *caput, ĭtis* (голова);

iecur, ōris (печінка); *mare, is* (море); *animal, is* (тварина); *exemplar, is* (примірник); *poëma, ātis* (поема).

Зразок відмінювання іменників III відміни

приголосного типу: *homo, -īnis*; *vox, vocis*; *nomen, -īnis*

S.

N., V.	homo	vox	nomen
Gen.	homīn- is	voc- is	nomīn- is
Dat.	homin- i	voc- i	nomīn- i
Acc.	homin- em	voc- em	nom- en
Abl.	homin- e	voc- e	nomīn- e

Pl.

N., V.	homin- es	vo- ces	nomīn- a
Gen.	homīn- um	voc- um	nomīn- um
Dat.	homini- bus	voc- ibus	nomīn- ibus
Acc.	homin- es	voc- es	nomīn- a
Abl.	homin- ibus	voc- ibus	nomīn- ibus

Declinatio tertia

- ☞ *Caecus non iudicat de colōre.* – Сліпий не судить про колір.
- ☞ *Finis corōnat opus.* – Кінець – справі вінець.
- ☞ *Gladius ferit corpus, animos oratio.* – Меч вражає тіло, а слово – душу.
- ☞ *Gutta veritātis in mari verbōrum.* – Крапля істини у морі слів.
- ☞ *Mens sana in corpore sano.* – У здоровому тілі здоровий дух.
- ☞ *Non rex est lex, sed lex est rex.* – Не цар є законом, а закон є царем.
- ☞ *Ferro ignique.* – Мечем і вогнем.

DECLINATIO QUARTA

Характерною ознакою іменників IV відміни є закінчення **-us** в **Gen. sing.** До цієї відміни належать переважно іменники

- **чоловічого роду** з закінченням в **Nom. sing.** на **-us**
- **середнього роду** на **-u**. *Fructus, us* (m) — плід; *spiritus, us* (m) — дух; *exercitus, us* (m) — військо; *genu, us* (n) — коліно; *gelu, us* (n) — мороз

Зразок відмінювання іменників

IV відміни:

casus, us (m) — випадок; *cornu, us* (n) — ріс

S.

PL.

	m	n		m	n
Nom., Voc.	<i>casus</i>	<i>cornu</i>	Nom., Voc.	<i>casus</i>	<i>cornua</i>
Gen.	<i>casus</i>	<i>cornus</i>	Gen.	<i>casuum</i>	<i>cornuum</i>
Dat.	<i>casui</i>	<i>cornu</i>	Dat.	<i>casibus</i>	<i>cornibus</i>
Acc.	<i>casum</i>	<i>cornu</i>	Acc.	<i>casus</i>	<i>cornua</i>
Abl.	<i>casu</i>	<i>cornu</i>	Abl.	<i>casibus</i>	<i>cornibus</i>

DECLINATIO QUINTA

Характерною ознакою іменників V відміни є закінчення **-ei** у **Gen. sing.** (*ē* після голосної, *ě* після приголосної): *res, rei* (f) — справа, річ; *fides, fidei* (f) вірність; *spes, spei* (f) — надія; *facies, faciei* (f) — зовнішність.

Зразок відмінювання іменників V відміни

res, rei (f) — справа

	Sing.	PL.
Nom., Voc.	<i>res</i>	<i>res</i>
Gen.	<i>rei</i>	<i>rerum</i>
Dat.	<i>rei</i>	<i>rebus</i>
Acc.	<i>rem</i>	<i>res</i>
Abl.	<i>re</i>	<i>rebus</i>

Прикметник. Прислівник. Займенник.

План

1. Прикметник.
 - 1.1 Групи прикметників.
 - 1.2 Ступені порівняння прикметників.
2. Прислівник.
 - 2.1 Ступені порівняння прислівників.
3. Займенник.
 - 3.1 Категорії займенників.

1. Прикметник (Adiectivum)

Латинські прикметники поділяються на **2 групи**:

- прикметники **I та II відміни** у Nom. Sing. мають закінчення:

для чол.роду. – **us – er**,

для жін.роду – **a**

для сер.роду – **um**;

N.B.! прикметники жіночого роду відмінюються за **I** відміною іменників, а чоловічого та середнього за **II** відміною.

Словникова форма запису прикметників:

Albus, a, um – білий;

Niger, nigra, nigrum – чорний;

Liber, libēra, libērū – вільний.

Зразок відмінювання прикметників I-II групи

	Singularis			Pluralis		
	m	f	N	m	f	n
Nom.	magn ŭs	magn ă	magn um	magn ī	magn ae	magn ă
Gen.	magn ī	magn ae	magn ī	magn ōrum	magn ārum	magn ōrum
Dat.	magn ō	magn ae	magn ō	magn īs	magn īs	magn īs
Acc.	magn um	magn am	magn um	magn ōs	magn ās	magn ă
Abl.	magn ō	magn ă	magn ō	magn īs	magn īs	magn īs

Прикметники III відміни.

У залежності від кількості родових закінчень у Nom. sing, прикметники

III відміни поділяються на три групи:

I. Прикметники трьох закінчень, тобто такі прикметники, які мають для кожного роду своє закінчення:

- **-er** для чоловічого,
- **-is** для жіночого,
- **-e** для середнього:
celeber, celebris, celebre (знаменитий).

Словникова форма запису прикметників трьох закінчень:

- *campester, stris, stre* -польовий, а, е
- *silvester, stris, stre* -лісовий, а, е
- *acer, acris, acre* -гострий, а, е
- *celer, is, e* -швидкий, а, е

2. Прикметники двох закінчень, тобто такі, які мають для чоловічого і жіночого роду спільне закінчення **-is**, а для середнього **-e**: *utilis, utile* (корисний).

Словникова форма запису прикметників двох закінчень:

- *brevis, e* -короткий, а, е
- *fortis, e* -сміливий, а, е
- *gracilis, e* -стрункий, а, е

3. Прикметники одного закінчення, тобто такі, які мають спільне закінчення для всіх трьох родів: **-r, -s, -ns, -x**: *felix, par, sapiens*.

Словникова форма запису прикметників одного закінчення:

- *par, is* рівний, а, е
- *simplex, icis* простий, а, е
- *felix, icis* щасливий, а, е
- *recens, ntis* свіжий, а, е

Основа більшості прикметників III відміни закінчувалась на голосний **-i**, тому вони відмінюються за голосним типом III відміни у:

- Abl. Sing. **-i**,
- Nom. Sing **-i**
- Acc. Pl. середнього роду **-ia**,
- Gen. Pl.- **-ium**

Зразок відмінювання прикметників III відміни

Singularis		
	m, f, n	m,f, n
N., Voc.	acer, acris, acre	simplex
G.	acris	simplicis
D.	acri	simplici
Acc.	acrem, acre	simplicem, simplex
Abl.	acri	simplici
Pluralis		
	m, f, n	m,f, n
N., Voc.	acres, acria	simplices, simplicia
G.	acrium	simplicium
D.	acribus	simplicibus
Acc.	acres, acria	simplices, simplicia
Abl.	acribus	simplicibus

Деякі прикметники III відміни

відмінюються за приголосним типом іменників III відміни

- pauper, ĕris бідний, а, е
- dives, ĭtis багатий, а, е
- vetus ĕris старий, а, е
- particeps, ĭpis той, що бере участь, причетний, а, е
- princeps, ĭpis перший, а, е

Adiectiva tertiae declinationis.

☞ Ars longa, vita brevis. – Життя коротке, мистецтво вічне.

☞ Deus facientem adiuvat. – Бог допомагає працювиту.

☞ Fortes fortūna adiuvat. – Хоробрим доля сприяє.

☞ Homo sapiens, nisi patiens. – Той мудрець, у кого терпець.

☞ Omne initium difficīle est. – Всякий початок важкий.

☞ Litterārum radīces amārae, fructus dulces sunt. – Корені наук гіркі, плоди – солодкі.

1.1. Ступені порівняння прикметників

Розрізняють *три* ступені порівняння прикметників:

<i>Gradus</i>	<i>Positivus</i>	звичайний ступінь
	<i>Comparativus</i>	вищий ступінь
	<i>Superlativus</i>	найвищий ступінь

У словнику прикметники записуються у звичайному (позитивному) ступені.

Gradus Comparativus характеризується суфіксами **-ior, -ius** для прикметників чоловічого та жіночого роду, **-ius** для прикметників середнього роду, які додаються до основи прикметників.

albior, -ius — "біліший, -а, -е";
nigerior, -ius - "чорніший, -а, -е".

Прикметники у **Gradus Comparativus** відмінюються за III відміною іменників.

Gradus Superlativus характеризується суфіксом **-issim** або кінцевим елементом **-errim, illim**.

albissimus, -a, -um — "найбіліший, -а, -е",
nigerrimus, -a, -um — "найчорніший, -а, -е".

У **Gradus Superlativus** прикметники відмінюються так само, як прикметники звичайного ступеня - за I та II відмінами іменників.

Gradus comparationis adiectivorum

☞ *Ad feliciōra tempōra!* – До кращих часів!

☞ *Bona fama divitiis est potior.* – Добра слава краща, ніж багатство.

☞ *Bona valetūdo melior est quam maxīmae divitiae.* – Добре здоров'я краще, ніж найбільше багатство.

☞ *Consultor homīni tempus utilissimus.* – Час – найкорисніший радник для людини.

☞ *Da locum melioribus.* – Поступися місцем кращим (кращим за тебе).

☞ *Patriae fumus igni aliēno luculentior.* – Дим батьківщини ясніший від чужого вогню.

1.2. Суплетивні ступені порівняння прикметників

Суплетивними називаються ступені порівняння, які утворюються від різних (додаткових) основ:

Positivus	Comparativus	Superlativus
bonus , a, um (хороший, а, е)	melior . ius	optĭmus , a, um
malus , a, um (поганий, а, е)	peior , ius(pejor)	pessĭmus , a, um
magnus , a, um (великий, а, е)	maior , maius(major)	maxĭmus , a, um
parvus , a, um (малий, а, е)	minor , minus	minĭmus , a, um
multi , ae, a (численні)	plus	plurĭmus , a, um

2. Прислівник (Adverbium)

У латинській мові існує **дві категорії** прислівників:

- **самостійні**: *semper* (завжди), *saepe* (часто); *fere* (майже);
- **похідні**, що утворилися від прикметників: *cito* (швидко); *longe* (довго); *fortĭter* (сміливо).

Від прикметників II відміни прислівники утворюються шляхом додаванням до основи **Gen. sing.** закінчення **-e**:

Прикметник	Gen. sing.	Прислівник
lat us (широкий)	lat- i	late (широко)
ten er (ніжний)	tenĕr- i	tenĕ re (ніжно)
pigr e (ледачий)	pigr- i	pigre (ліниво)

Від деяких прикметників II відміни прислівники утворюються шляхом додаванням до основи прикметника закінчення **-o**:

fals us (облудний)	fals- o (облудно)
rar us (рідкісний)	rar- o (рідко)
tut us (безпечний)	tut- o (безпечно)

Від прикметників III відміни прислівники утворюються шляхом додаванням до основи прикметника закінчення **-ĭter** або просто **-er** (якщо основа у **Gen. sing** закінчується на **-nt**).

- *celer* (швидкий) celĕris celenter (швидко)
- *gravis* (тяжкий) gravis gravĭter (тяжко)

- brevis (короткий) brevis breviter (коротко)
- felix (щасливий) felix feliciter (щасливо)
- sapiens (розумний) sapientis sapienter (розумно)

Для деяких іменників і прикметників середнього роду у ролі прислівників також вживається форма **Acc. sing.** або **Abl. sing.**
partim (частково), *primum* (спочатку), *facile* (легко), *casu* (раптово), *merto* (по заслугі, заслужено).

Adverbium

☞ Audi multa, loquere paucis. – Слухай багато, говори мало.

☞ Citius, altius, fortius! – Швидше, вище, сильніше!

☞ De mortuis aut bene, aut nihil. – Про мертвих або добре, або нічого.

☞ Facile dictu, difficile factu. – Легко сказати, важко зробити.

☞ Malum cito accedit, tarde discedit. – Лихо швидко приходить, повільно відходить.

☞ Sapienti sat. – Розумному досить.

2.1 Ступені порівняння прислівників

В якості вищого ступеня порівняння прислівника, який утворився від прикметника вживається форма **Acc. Sing. Gradus Comparativus** (вищого ступеня) відповідного прикметника середнього роду, який закінчується на **-iūs**.

Найвищий ступінь порівняння прислівників утворюється від вищого ступеня порівняння прикметника за допомогою суфікса **-ē**:

<i>Позитивний</i>	<i>Вищий</i>	<i>Найвищий</i>
late (широко)	lat-iūs	latissim-e
fortiter (хоробро)	for-tiūs	fortissim-e

2.2. Суплетивні ступені порівняння прислівників

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
bene (добре)	melius	optime
male (погано)	peius	pessime
magno opere (дуже)	magis	maxime
multum (багато)	plus	plurimum
parvum (мало)	minus	minime

Займенник

Розрізняють наступні категорії займенників:

- особові personalia
- присвійні possessīva
- вказівні demonstratīva
- відносні relatīvum
- неозначені indefinīta
- зворотні reflexivum
- заперечні negatīva
- означальні determinatīva
- запитальні interrogatīva

1. Особові займенники

1-ша особа

	Singularis	Pluralis
Nom.	ego - я	nos – ми
Gen.	mei – мене	nostrī – нас
Dat.	mihi – мені	nobis – нам
Acc.	me – мене	nos – нас
Abl.	me – месум - (зі) мною	nobis – nobiscum - (з)нами

2-га особа

	Singularis	Pluralis
Nom.	tu - ти	vos – ви
Gen.	tui – тебе	vostri – вас
Dat.	tibi – тобі	vobis – вам
Acc.	te – тебе	vos – вас
Abl.	te – тесум - (з) тобою	vobis– vobiscum - (з)вами

2. Присвійні займенники

meus, -a, -um - мій	noster, -tra, -trum - наш
tuus, -a, -um - твій	vester, -tra, -trum - ваш
suus, -a, -um - свій	sui, -ae, -a - свої

3. Вказівні займенники

hic, haec, hoc	цей, ця, це
iste, ista, istud	той
ille, illa, illud	той, та, те
ipse, ipsa, ipsum	сам, сама, саме
is, ea, id	він, вона, воно
idem, eadem	той самий, та сама, те саме

4. Відносні займенники

qui, quae, quod	- котрий, котра, котре
-----------------	------------------------

5. Неозначені займенники

quis, quā (quae), quid	хто небудь
------------------------	------------

6. Зворотні займенники

sui, sibi, se	себе, собі, себе (з собою)
---------------	----------------------------

7. Заперечні займенники

nemo, nihil	ніхто, ніщо
-------------	-------------

8. Означальні займенники

ipsē, idem	сам, той самий
------------	----------------

9. Запитальні займенники

quī, quae, quōd	котрий?
quis, quid	що?
uter, utra, utrum	котрий з двох?

Pronomina

☞ Fortūna tibi favet. – Щастя тобі сприяє.

☞ Homo non sibi natus, sed patriae. – Людина народжується не для себе, а для батьківщини.

☞ Imperāre sibi maxīmum imperium est. – Володіти собою – найвища влада.

- ☞ Inter nos. – Між нами, по секрету.
- ☞ Nec sibi, nec altēri. – Ані собі, ані іншому.
- ☞ Omnia mea mecum porto. – Усе своє ношу з собою.
- ☞ Piger ipse sibi obstat. – Лінивий сам собі шкодить.
- ☞ Tibi et igni. – Тобі і вогню.
- ☞ Amoris vulnus sanat idem, qui facit. – Рани любові лікує той, хто їх робить.
- ☞ Cave illum semper, qui tibi imposuit semel. – Завжди остерігайся того, хто обманув тебе хоча б один раз.
- ☞ Aut Caesar, aut nihil. – Або Цезар, або ніхто.
- ☞ Cuius regio, eius lingua. – Чия країна, того й мова.
- ☞ De se ipso modifce, de aliis honorifice. – Про себе самого скромно, а про інших з повагою.
- ☞ In vili veste nemo tractat honeste. – У жебрацькому одязі ніхто не виглядає благородно.

Лекція 5

Дієслово

ПЛАН

I. Загальні відомості про граматичні категорії дієслова:

- 1.1 Особи
- 1.2 Число
- 1.3 Часи
- 1.4 Способи
- 1.5 Стани
- 1.6 Інші форми дієслова
2. Дієвідміни
3. Основні часові форми

Особи (personae):

Persona prima	перша особа
Persona secunda	друга особа
Persona tertia	третя особа

Числа (numeri):

Singularis (s., sing.)	однина
Pluralis (pl.)	множина

Часи (tempora):

Praesens (Praes.)	теперішній час
Imperfectum (Imperf.)	минулий недоконаний час
Perfectum (Perf.)	минулий доконаний час
Plusquamperfectum (Plusq.)	давноминулий час
Futurum I (Fut. I)	майбутній недоконаний час
Futurum II (Fut. II)	майбутній доконаний час

Способи (modi):

Indicativus (Ind.)	дійсний спосіб
Coniunctivus (Coni.)	умовний спосіб
Imperativus (Imper.)	наказовий спосіб

Стани (genera):

Activum (Act.)	активний стан
Passivum (Pass.)	пасивний стан

Неособові форми дієслова:

Infinitivus (Inf)	неозначена форма
Participium (Part.)	дієприкметник
Gerundium (Gerund.)	віддієслівний іменник (герундій)
Gerundivum (Gerundiv.)	віддієслівний прикметник (герундив)
Supinum (Sup.)	віддієслівний іменник середнього роду (супін)

Дієвідміни

Латинські дієслова поділяються **на чотири** дієвідміни за кінцевою голосною основи дієслова.

Латинські дієслова в інфінітиві мають закінчення **-re**

Для визначення основи інфінітиву відкидаємо закінчення **- re**

Основа інфінітиву дієслів I-ої дієвідміни закінчується на **-ā**,

II- ої на **-ē**, III-ої—на **u** або на приголосний +**ě+re**, IV-ї - на **-ī**:

дієвідміни голосні основи		інфінітив	основа	голосна основи	інфінітив
I	ā +re= āre	orn ā - re	orn ā -	- ā	orn āre
II	ē +re= ēre	doc ē - re	doc ē -	- ē	doc ēre
IIIa	приг.+ ě +re= ěre	dic -ě - re	dic -	- приголосний	dic -ě-re
IIIb	u,i + ě +re= ěre	stru -ě - re	stru-	- u, i	stru -ě-re
IV	ī +re= īre	aud ī - re	aud ī -	- ī	aud īre

Nota bene! У дієслів III дієвідміни **-ě-** є сполучним голосним, а не голосним основи. Тому для визначення основи дієслів III-ї дієвідміни потрібно відкинути як сполучний голосний **-ě-** так і закінчення **-re**, тобто **-ěre**.

До III-a) дієвідміни належать дієслова із закінченням основи на приголосний

До III-b) дієвідміни належать дієслова із закінченням основи на **u, i**

У латинській мові дієслово **має чотири** основні форми:

I форма

1-а особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (Praesens indicativi activi) із закінченням- **o**.

Orno – я прикрашаю

II форма

1-а особа однини минулого часу дійсного способу активного стану (Perfectum indicativi activi) із закінченням - **i** (суфікс-**v-**)

Orna-v- i -я прикрасив

III форма

Віддієслівний іменник середнього роду (Supinum) із закінченням **-um**. (суфікс-**t-**)

Orna-t-um - я їду, щоб прикрасити

IV форма

Неозначена форма дієслова дійсного способу активного стану (Infinitivus praesentis activi) із закінченням **-re**

Orna**re** – прикрашати

“,,,,,,,,,,,,,
,,,,,,,,,,,,,

Три основи дієслова

Н.В.! Чотири основні форми дієслова потрібні для визначення трьох граматичних основ, від яких утворюються граматичні часи дієслів.

1 основа. Основа інфекту або презентна основа утворюється від форми інфінітиву без закінчення **–re**:

Ornā-re - ornā-

N.B.! Основа інфекту служить для утворення часів **системи інфекту**.

2 основа. Основа перфекту утворюється від форми перфекту без закінчення **-i** (суфікс **-v-** залишається)

Orna-v-i – ornav-

N.B.! Основа перфекту служить для утворення часів системи перфекту.

3 основа. Основа супину утворюється від форми супину без закінчення - **um**.
(суфікс -**t**- залишається) *Orna-t-um* – *ornat-*

Форма запису латинського дієслова у словнику

У словнику вказані або перша або усі чотири форми дієслова

дієвідміна	I форма	II форма	III форма	IV форма
I laudā re ,amā re	laud(ā+o)= o am - o	laudā- v- i amā - v - i	laudā- t- um amā- t-um	laudā- re amā- re
II habē re ,movē re	habē- o movē- o	hab- u- i mov- i	habi- t-um mo- t-um	habē- re movē - re
III scribē re ,dicē re	scrib- o dic - o	scrips- i dix- i	scrip- t-um dic- t-um	scrib - ě - re dic – ě- re
IV audī re ,finī re	audī - o finī - o	audī- v - i finī- v - i	audī- t-um finī- t-um	audī- re finī- re

#закінчення інфінітиву

особові закінчення # суфікс # сполучний голосний

N.B.! У дієслів першої дієвідміни у 1-й особі одн. голосна основи «а» зливається з особовим закінченням «о» на користь о тобто a+o=o

e.g. laudāre - laudā-re = laudāo -

отже: laudo, laudāvi, laudātum, laudāre - як бачимо, у інших формах голосна основи **—a—** залишається незмінною.

1. Якщо немає зміни основи, вказана лише I форма та позначена дієвідміна:

impĕro 1 наказувати; керувати

2. Якщо є зміни основи, вказані I-ша та частково II-га та III-я форми з позначенням дієвідміни:

maneo, nsi, nsum, -ĕre 2 залишатись незмінним

struo, xi, ctum, -ĕre 3 будувати, вибудовувати

або I-ша та повні II-га та III-я форми з позначенням дієвідміни:

pīngo, pīnxi, pīctum, -ĕre 3 малювати фарбами

IV-у форму ніколи не вказують повністю, зважаючи на непорушність правила

ЧАСОВІ ФОРМИ СИСТЕМИ ИНФЕКТУ

Ця часова форма утворюється від презентної основи (основи інфекту) шляхом додавання особових закінчень інфектного ряду, **однакових !** для всіх 4-х дієвідмін дієслова **та всіх часів системи інфекту активного та пасивного стану!:** *Praesens, Imperfectum, Futurum I*

Презентна основа + особові закінчення інфектного ряду активного або пасивного стану

**Особові закінчення інфектного ряду для всіх часів! системи інфекту
активного та пасивного стану**

ACTIVUM активний стан	PASSIVUM пасивний стан
Singularis	
1 ос. презентна основа +o	1ос. презентної основи + or
2ос. презентної основи +s	2ос. презентної основи + ris
3ос. презентної основи +t	3ос. презентної основи +tur
Pluralis	
1ос. презентної основи -mus	1ос. презентної основи - mur
2ос. презентної основи -tis	2ос. презентної основи - mīnī
3ос. презентної основи -nt	3ос. презентної основи - ntur

N.B.! Різниця між граматичними часами

Praesens, Imperfectum, Futurum I

полягає у наявності або відсутності суфікса!

Суфікси часів системи інфекту

час	дієвідміна	суфікс (стан: активний / пасивний)
<i>Praesens indicativi</i>	I-IV	відсутній
<i>Imperfectum indicativi</i>	I-II	- ba-
	III-IV	- eba-
<i>Futurum I indicativi</i>	I – II	- b-
	III-IV	-a- для 1ос.одн. -e- для всіх інших осіб

N.B.! На відміну від *Praesens indicativi* 1 особа однини *Imperfectum indicativi* закінчується не на-**o**, а на-**m**.

Дієслова I – II дієвідміни у *Futurum I indicativi* **активного та пасивного стану** між суфіксом та закінченням мають сполучні голосні **-i-** в усіх особах та **-u-** у 3 ос.мн. як у дієслів III дієвідміни у *Praesens indicativi*.

Nota bene! У латинській мові при дієслові відсутні особові займенники.
Особа визначається за особовим закінченням дієслова

Теперішній час дійсного способу

активного та пасивного стану

PRAESENS INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI

Презентна основа+ особові закінчення Praesens Indicativi Activi			
Sing.		Pl.	
1 ос. презентна основа+ o		1 ос. презентна основа+ mus	
2 ос. презентна основа+ s		2 ос. презентна основа+ tis	
3 ос. презентна основа+ t		3 ос. презентна основа+ nt	
I Ornā-re	II Docē-re	III Scrib-ēre	IY Audī-re
<u>основа+(a+o)=o</u>			
1ос.orn - o	doce - o	scrib- o	audi- o
2ос.orna- s	doce – s	scrib- i+s	audi- s
3ос.orna- t	doce – t	scrib i+t	audi- t
1ос.orna- mus	doce – mus	scrib- i+mus	audi- mus
2ос.orna- tis	doce – tis	scrib- i+tis	audi- tis
3ос.orna- nt	doce - nt	scrib- u+nt	audi- u +nt

Провідміняти дієслова:

I. laborāre

II. tacēre

III. mittēre

IV. dormīre

Verbum. Praesens indicativi activi

- ⌘ Debes, ergo potes. – Ти мусиш, отже, можеш.
- ⌘ Dicere non est facere. – Сказати – ще не означає зробити.
- ⌘ Dum spiro, spero. – Доки живу – сподіваюсь.
- ⌘ Errare humanum est. – Людині властиво помилятися.
- ⌘ Qui quaerit, reperit. – Хто шукає – знаходить.
- ⌘ Vade fortiter, vade feliciter. – Іди сміливо, іди щасливо.
- ⌘ Vive valeque. – Прощай і бувай здоровий.

Praesens Indicativi Passivi

Презентна основа+ (єднальний голосний III-IV дв.) +особові закінчення Praesens Indicativi Passivi			
Sing.		Pl.	
1 ос. презентна основа+or		1 ос. презентна основа+mur	
2 ос. презентна основа+ris		2 ос. презентна основа+mini	
3 ос. презентна основа+tur		3 ос. презентна основа+ntur	
I Ornā-re	II Docē-re	III Scrib-ēre	IV Audi-re
<u>основа+(a+o)=or</u>			
1.ос.orn - or	doce - or	scrib- or	audi- or
2.ос.orna- ris	doce – ris	scrib- i +ris	audi- ris
3.ос.orna- tur	doce – tur	scrib- i +tur	audi- tur
1.ос.orna- mur	doce – mur	scrib- i +mur	audi- mur
2.ос.orna- mini	doce – mini	scrib- i +mini	audi- mini
3.ос.orna- ntur	doce - ntur	scrib- u +ntur	audi- u +ntur

Провідміняти дієслова:

I. rogāre

II. movēre

III. dividere

IV. servire

Praesens indicativi passivi

- ⌘ Amare simul et sapere ipsi Iovi non datur. – Кохати і в той же час зберігати розум не дано навіть Юпітеру.

⚡ Clavus clavo pellitur. – Кли́н клино́м ви́бивають.

⚡ Diabŏlus non est tam ater, ac pingitur. – Не та́кий стра́шний чо́рт, як його ма́люють.

⚡ Diabŏlus non est tam ater, ac pingitur. – Не та́кий стра́шний чо́рт, як його ма́люють.

⚡ Nolite iudicāre et non iudicamini. – Не осуджу́йте, і вас не бу́дуть осуджува́ти.

⚡ Tertium non datur. – Третьо́го не да́но.

**Мину́лий час ді́йсного спосо́бу
акти́вного та паси́вного ста́ну
IMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI**

Презентна основа	+	- ba-	для дієслів I-II дієвідміни
	+	-eba-	для дієслів III-IV дієвідміни
	+	особові закінчення інфектного ряду акти́вного ста́ну	

IMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI		I - II дієвідміна III- IV дієвідміна	
Sing.		Pl.	
I - II дієвідміна		I - II дієвідміна	
1 ос. презентна основа+ ba +m		1 ос. презентна основа+ ba + mus	
III- IV дієвідміна		III- IV дієвідміна	
1 ос. презентна основа+ eba +m		1 ос. презентна основа+ eba +mus	
I - II дієвідміна		I - II дієвідміна	
2 ос. презентна основа+ ba +s		2 ос. презентна основа+ ba +tis	
III- IV дієвідміна		III- IV дієвідміна	
2 ос. презентна основа+ eba +s		2 ос. презентна основа+ eba + tis	
I - II дієвідміна		I - II дієвідміна	
3 ос. презентна основа+ ba +t		3 ос. презентна основа+ ba + nt	
III- IV дієвідміна		III- IV дієвідміна	
3 ос. презентна основа+ eba +t		3 ос. презентна основа+ eba +nt	
Imperfectum Indicativi Activi			
I	II	III	IV
Ornā-re	Docē-re	Scrib-ĕre	Audī-re

2oc.orna- ba +ris	doce – ba +ris	scrib- eba +ris	audi- eba +ris
3oc. orna- ba +tur	doce – ba +tur	scrib- eba +tur	audi- eba +tur
1oc. orna- ba +mur	doce – ba +mur	scrib- eba +mur	audi- eba +mur
2oc. orna- ba +mini	doce – ba +mini	scrib- eba +mini	audi- eba +mini
3oc. orna- ba +ntur	doce - ba + ntur	scrib- eba +ntur	audi- eba +ntur

Провідміняти дієслова:

I. pugnāre

II. tacēre

III. jacēre

IV. venīre

Майбутній час дійсного способу
активного та пасивного стану
FUTURUM I INDICATIVI ACTIVI

Презентная основа + -b- для дієслів I-II дієвідміни + -a- для 1oc.одн. } для дієслів -e - для всіх інших осіб III-IV дієвідміни + особові закінчення інфектного ряду активного стану	
FUTURUM INDICATIVI ACTIVI I - II дієвідміна III- IV дієвідміна	
Sing.	Pl.
I - II дієвідміна 1 oc. презентна основа+ b+o	I - II дієвідміна 1 oc. презентна основа+ b+i+ mus
III- IV дієвідміна 1 oc. презентна основа+ ba+m	III- IV дієвідміна 1 oc. презентна основа+ e+mus
I - II дієвідміна 2 oc. презентна основа+ b+i+s	I - II дієвідміна 2 oc. презентна основа+ b+i+tis
III- IV дієвідміна 2 oc. презентна основа+ e+s	III- IV дієвідміна 2 oc. презентна основа+ e+ tis
I - II дієвідміна 3 oc. презентна основа+ b+i+t	I - II дієвідміна 3 oc. презентна основа+ b+u+ nt
III- IV дієвідміна 3 oc. презентна основа+ e+t	III- IV дієвідміна 3 oc. презентна основа+ e+nt
I Ornā-re <u>основа +b+o</u> 1 oc. orna- b+o	II Docē-re <u>основа+b+o</u> doce - b+o
III Scrib-ēre <u>основа +a+m</u> scrib - +a+m	IV Audī-re <u>основа +a+m</u> audi - +a +m

2 ос. orna- b-i+s	doce – b-i+s	scrib - e +s	audi - e +s
3 ос. orna - b-i+t	doce – b-i+t	scrib - e +t	audi - e +t
1 ос. orna- b-i+mus	doce- b-i+mus	scrib - e +mus	audi - e +mus
2 ос. orna- b-i+tis	doce – b-i+tis	scrib - e +tis	audi - e +tis
3 ос. orna - b-u+ nt	doce - b-u+ nt	scrib - e +nt	audi - e +nt

Провідніяти дієслова:

I. laudāre

II. vidēre

III. ponēre

IV. finīre

⌘ Aut inveniam viam, aut faciam. – Дорогу або знайду, або сам прокладу.

⌘ Bis repetīta placēbunt. – Двічі повторене сподобається.

⌘ Destruam et aedificābo.

⌘ Non semper erit aestas. – Не завжди буде літо.

⌘ Unum castigābis, centum emendābis. – Одного покараєш – сотню виправиш.

FUTURUM I INDICATIVI PASSIVI

Презентная основа + **-b-** для дієслів I-II дієвідміни
+ **-a-** для 1ос.одн. } для дієслів
e - для всіх інших осіб } III-IV дієвідміни
+ **особові закінчення інфектного ряду**
пасивного стану

FUTURUM INDICATIVI PASSIVI		I - II дієвідміна	III - IV дієвідміна
Sing.		Pl.	
I - II дієвідміна		I - II дієвідміна	
1 ос. презентна основа+ b+or		1 ос. презентна основа+ b+i+ mur	
III- IV дієвідміна		III- IV дієвідміна	
1 ос. презентна основа+ a+ r		1 ос. презентна основа+ e+mur	
I - II дієвідміна		I - II дієвідміна	
2 ос. презентна основа+ b+ě-ris		2 ос. презентна основа+ b+i+mini	
III- IV дієвідміна		III- IV дієвідміна	
2 ос. презентна основа+ e+gī		2 ос. презентна основа+ e+ mini	
I - II дієвідміна		I - II дієвідміна	
3 ос. презентна основа+ b+i+tur		3 ос. презентна основа+ b+u+ ntur	

III- IV дієвідміна 3 ос. презентна основа+e+tur		III- IV дієвідміна 3 ос. презентна основа+e+ntur		
	I Ornā-re	II Docē-re	III Scrib-ěre	IV Audī-re
1oc.	orna- b+or	doce - b+or	scrib - a+r	audi - a +r
2oc.	orna- b-ě+ris	doce – b-ě+ris	scrib - e +ris	audi - e +ris
3oc.	orna - b-i+tur	doce – b-i+tur	scrib - e +tur	audi - e +tur
1oc.	orna- b-i+mur	doce- b-+mur	scrib - e mur	audi - e +mur
2oc.	orna- b-i+mini	doce – b-+mini	scrib - e mini	audi - e +mini
3oc.	orna - b-u+ ntur	doce - b-u+ ntut	scrib - e ntur	audi - e +ntur

Провідміняти дієслова:

I. laudāre

II. vidēre

III. ponēre

IV. finīre

☞ Canis a corio numquam absterrebitur. – Собаку ніколи не проженеш від жирної скоринки.

☞ Male parta, male dilabuntur. – Ганебно придбане – ганебно й пропаде

ЧАСОВІ ФОРМИ СИСТЕМИ ПЕРФЕКТУ

Ці часові форми утворюється шляхом додавання особових закінчень до основи перфекту

Система перфекту містить такі часи:

PERFECTUM, PLUSQUAMPERFECTUM, FUTURUM II

Минулий доконаний час

PERFECTUM Indicativi Activi

Основа перфекту +(суфікс)+ особові закінчення			
PERFECTUM			
S.		Pl.	
1. основа перфекту + i		1.основа перфекту+ imus	
2.основа перфекту+ isti		2.основа перфекту+ istis	
3.основа перфекту + it		3.основа перфекту+ erunt	
I laudāre	II docēre	III legēre	IV audīre
1ос. laudā- v-i	docu- i	leg- i	audī- v-i

2oc. . lauda- v-isti	docu- isti	leg- isti	audi- v-isti
3oc. laudā- v-it	docu- it	leg- it	audī- v-it
1oc. lauda- v-mus	docu- īmus	leg- īmus	audi- v-īmus
2oc. lauda- v-istis	docu- istis	leg- istis	audi- v-istis
3oc. auda- v-erunt	docu- ērunt	leg- ērunt	audi- v-ērunt

Провідміняти дієслова:

I. pugnare

II. vīdēre

III. vīncēre

IV. vērēre

Perfectum indicativi activi

⚡ Antīqua fuērunt olim nova. – Старе було колись новим.

⚡ Dixi et anīmam meam levāvi. – Я сказав і полегшив свою душу.

⚡ Dulcia non movit, qui non gustāvit amāra. – Той не пізнав солодкого, хто не спробував гіркого.

⚡ Feci, quod potui. – Я зробив, що міг.

⚡ Gallīna scripsit. – Курка написала.

PLUSQUAMPERFECTUM

Основа перфекту + суфікс + особові закінчення PLUSQUAM- PERFECTUM			
S.		Pl.	
1. основа перфекту + era + m		1.основа перфекту+ era + mus	
2.основа перфекту+ era + s		2.основа перфекту+ era + tis	
3.основа перфекту + era + t		3.основа перфекту+ era + nt	
I laudāre	II docēre	III legēre	IV audīre
1oc. laudav- ēra-m	docu- ēra-m	leg- ēra-m	audiv- ēra -m
2oc. laudav- ēra-s	docu- ēra -s	leg- ēra -s	audiv- ēra-s
3oc. laudāv- ēra-t	docu- ēra -t	leg- ēra -t	audiv- ēra -t
1oc. laudav- erā-mus	docu- ēra - mus	leg- ēra - mus	audiv- ēra -mus
2oc. laudav- erā-tis	docu- ēra - tis	leg- ēra - tis	audiv- ēra - tis

3oc. laudav- ěra-nt	docu- ěra - nt	leg- ěra -nt	audiv- ěra - nt
portāre	vidēre	facēre	sentīr

Plusquamperfectum indicativi activi

⚡ Medīcus curavērat, natūra sanavit. – Лікар вилікував, природа зцілила.

⚡ Quae fuērant vitia, mores sunt. – Що раніше було помилками, то тепер є звичаями.

FUTURUM II

Основа перфекту + суфікс + особові закінчення FUTURUM II			
S.		Pl.	
1. основа перфекту + er + o		1.основа перфекту + eri + mus	
2.основа перфекту + eri + s		2.основа перфекту + eri + tis	
3.основа перфекту + eri + t		3.основа перфекту + eri + nt	
I laudāre	II docēre	III legēre	IV audīre
1oc. laudav- ěr- o	docu- ěr- o	leg- ěr- o	audiv- ěr- o
2oc. laudav- ěri- s	docu- ěri- s	leg- ěri- s	audiv- ěri- s
3oc. . laudāv- ěri-t	docu- ěri - t	leg- ěri- t	audiv- ěri- t
1oc. laudav- erī-mus	docu- erī- mus	leg- erī- mus	audiv- erī- mus
2oc. laudav- erī-tis	docu- erī- tis	leg- erī- tis	audiv- erī- tis
3oc. laudav- ěri-nt	docu- ěri - nt	leg- ěri- nt	audiv- ěri- nt
superāre	vetēre	dividēre	finīre

Futurum secundum indicativi activi

⚡ Cum bonis bonus eris, cum malis pervertēris. – З добрими людьми будеш добрим, з поганими – зіпсуєшся.

⚡ Cum fuēris Romae, Romāno vivīto more. – Коли будеш у Римі, живи за римським звичаєм.

⚡ Nos tibi prodērit olim. – Це колись стане тобі в пригоді.

⚡ Ut sementem fecēris, ita metes. – Як посієш, так і будеш жати.

НАКАЗОВИЙ СПОСІБ (MODUS IMPERATIVUS)

Наказовий спосіб теперішнього часу (Imperativus praesentis activi) має 2-у особу однини та множини. У дієсловах I, II та IV дієвідміни 2- у особу однини наказового способу утворюють, відкидаючи від неозначеної форми закінчення **-re**, а 2-у особу множини,— додаючи до форми 2-ї особи однини закінчення **-te**.

Від дієслів III дієвідміни відкидається закінчення **-ēre**. 2-у особу однини наказового способу у дієслів III дієвідміни утворюють додаючи до основи закінчення **-e**, а 2-а особа множини наказового способу утворюється додаванням до презентної основи закінчення **-ite**

Infinitivus			Imperativus		
			S. 2 ос.одн.	Pl. 2 ос.множ.	
I	amāre	кохати	amā!	кохай!	amate кохайте!
II	habēre	мати	habē!	май!	habete майте!
III	legēre	читати	legē!	читай!	legite читайте!
IV	audire	слухати	audi!	слухай!	audite слухайте!
			Неправильні дієслова		
	dicere	говорити	dic!	говори!	dicite говоріть!
	ducere	вести	duc !	веди!	ducite ведіть!
	facere	робити	fac !	роби !	facite робіть!
			Наказовий спосіб дієслова esse		
	esse	бути	es	будь!	este будьте!

Порівняйте з формами української мови!!!!!!!!!!

Дієслова III дієвідміни *dicere* (говорити), *ducere* (вести), *facere* (робити) мають у 2-й особі однини чисту основу:

dic — говори!, *duc* — веди!, *fac*! – роби!

2-а особа множини утворюється за загальним правилом шляхом додавання до основи закінчення *-ite*:

dicite — говоріть!, *ducite* — ведіть!, *facite* — робіть!

1.Divide et impere! 2. Medice, cura te ipsum. 3. Plaudite, amici, finita est comoedia. 4. Epistulas mihi scribe mitte**que**. 5. Mecum legite, mecum scribite! 6.Vive valēque. 7. Credite mihi, semper vobis credo. 8. Recede a me! 9. Noli me tangere. 10. Nolite ad me venire hodie. 11. Nolite dicere, si nescitis. 12. Audi, scribe, lege! 13. Fabulam narra, filia! 14. Exercete memoriam! 15. Stude,puer! 16.

Labora, discipŭle! 17. Noli tangere circŭlos meos! 18. Salve, amice! 19. Salvēte, amici! 20. Scribē ad me, mi Attice! 21. Abīte ab ocŭlis! 22. Si vis amāri, ama. 23. Si vis felix, es! 24. Si vis pacem, para bellum! 25. Si judices esse vultis, justi este! 26. Si vox est, canta! 27. Studēte linguam! 28. Hic Rhodus, hic salta! 29. Cave canem! 30. Da dextram misero! 31. Prudenter agas! 32. Fac et spera! 33. Fide, sed cui, vide! 34. Vale et me ama! 35. Veto! 36. Ne discere cessa! 37. Nota bene! 38. Per sta atque obdura! 39. Tace, sed memento! 40. Vale, valetе! 41. Videte et applaudite. 42. Redde quod debes. 43. Veni ad me, ad te saepe venio. 44. Nolite mittere margaritas ante porcos.

N.B. si vis = якщо хочеш

ІНФІНІТИВ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ ПАСИВНОГО СТАНУ

(INFINITIVUS PRAESENTIS PASSIVI)

Ця форма інфінітиву утворюється від презентної основи за допомогою закінчень **-ri** у I, II, IV дієвідмінах; **-i** у III дієвідміні:

amāre (кохати) - **amāri** бути коханим

movēre (рухати) - **movēri** бути руханим

legere (читати) – **legi** бути читаним

audire (слухати) - **audiri** бути слуханим

Si vis amari ama!	Хочеш бути коханим – кохай сам!
Patria in pericŭlis a viris defendi debet	Батьківщина у небезпеці захищена має бути
Agri ab agricŏlis coli debent	Поля землеробами оброблені мають бути
Si discipŭli bene student, a magistris laudari sunt	Якщо учні добре вчаться вчителями є похвалені

.

Схематична таблиця відмінкових закінчень

Іменників I-V відміни

Відміни	I	II	III	III	IV	V
Кінцевий звук основи	ā	ō	Приголосний	Голосний I	ŭ	ē
Рід	f(m)	m(f) n	m, f	f,m n	m,f n	f
Singularis						
Nominatīvus	-ā	us um ŕ-	-s, нульове	-is,-es,-e,	-ŭs,-u	-ēs
Genetīvus	-ae	-ī	-īs	-īs	-ūs	-ēi
Datīvus	-ae	-ō	-ī	-ī	-ui -ū	-ēi
Accusatīvus	-am	-ŭm	-em	-em -	-um -ū	-em
Ablatīvus	-ā	-ō	-ē	-ī	-ū	-ē
Pluralis						
Nominatīvus	-ae	-ī-ā	-ēs -	-ēs- iā	-ūs -uā	-ēs
Genetīvus	-ārum	-ōrum	-um	-ium	-uum	-ērum
Datīvus	-īs	-īs	-ībus	-ībus	-ībus	-ēbus
Accusatīvus	-ās	-ōs -ā	-ēs -	-ēs -iā	-ūs -uā	-es
Ablatīvus	-is	-is	-ībus	-ībus	-ībus	-ēbus
Vocatīvus	-ae	-ī-ā	-ēs -	-ēs-iā	-ūs -uā	-ēs

Дієслово **sum, fui, - , esse. - бути**

Praesens	
Sing.	pluralis
1. sum	1. sumus
2. es	2. estis
3. est	3. sunt

ТЕКСТИ

для аналізу та перекладу

Praesens indicativi activi

ТЕКСТИ 1 - 4

1. ТЕКСТ

A. 1. Magistra puellis fabulam narrat. 2. Laborare debemus. 3. Si vales, bene est, ego valeo. 4. Si narras, audire debeo. 5. Si dormimus, nihil audimus. 6. Si magistra narrat, audire debetis. 7. Stellae et luna nautis viam monstrant. 8. Puellae statuam rosis ornant. 9. Quis aut in victoria, aut in fuga copias numerat? 10. Puella jam litteris studet. 11. Patriam amare et defendere debemus. 12. Pro patria pugnamus. 13. *Dum spiro, spero. 16. Cum tacent, clamant (Cicero).* 14. *Haud semper errat fama. 18. Aquilam volare doces.*

B. 1. Luna et stellae noctu terram illustrant. 2. Luna saepe figuram litterae C habet. 3. Non semper lunam videmus: umbra terrae interdum obscurat lunam. 4. Diana est dea silvarum, praeterea dea lunae est. 5. Diana sagittas habet. 6. Sagittis Diana bestias silvarum necat. 7. Minerva est dea pugnarum et item litteras amat. 8. Minerva hasta pugnat. 9. In Graecia et in Italia vides statuas Minervae et Dianae. 10. Sicilia est insula Europae. 11. Incolae Siciliae agricolae et nautae sunt. 12. Agricolae arant terram, nautae navigant. 13. In oris Siciliae coloniae Graeciae sunt. 14. Non procul ab ora Siciliae est Aetna. 15. Nihil semper floret. 16. Qui timide rogat, docet negare. 17. *Aquila non captat muscas.*

Лексичний мінімум 1

amo, avi, atum, are 1 любити; 1. **aimer, aimable** люб'язний amant m коханий; amateur m любитель; 2. *англ.*, amatory аматорський, amateur дилетант

audio, iui, itum, ire 4 слухати, чути; 1. **ouïr, ouïe** f слух auditeur m слухач, audition f слухання; 2. аудиторія, аудієнція; *англ.*, audible зрозумілий; *нім.* Audienz f Auditorium n

bestia, ae f тварина, звір; 1. **biche** f лань; bête f, bestial тваринний; 2. бестія; *англ.*, beast, bestial тваринний; *нім.* Bestie f Bestialität f звірство

clāmo, āvi, ātum, āre 1 кричати; проголошувати 1. **clameur** *f* крик; clamer declamer, exlamer (*s'*) викрикувати, proclamer той, хто проголошує rēclamer потребувати; 2. декламація, реклама; *англ.* claim потребувати, proclaim проголошувати, clamour крик; *нім.* Reklame *f*, Proklamation *f* deklamieren

debeo, debui, debītum, ēre 2 бути повинним, зобов'язаним; 1. devoir, dette *f*, борг; debiteur *m* боржник; 2. дебет, дебітор; *англ.* debt борг, debtor боржник; *нім.* Debet *n* дебет

doceo, docui, doctum, ēre 2 навчати, вчити; 1. docte вчений, docteur *m*, doctrine *f*; 2. доцент, документ, доктор, доктрина; *англ.* docile зрозумілий, doctor, doctrine, doctrinal догматичний *нім.* Doktor *m*, Doktrin

dormio, īvi, ītum, īre 4 спати (пор. дрімати, *англ.* dream мрія *нім.* Traum *m* мрія); 1. **dormir, dortoir** *m* спальня; 2. дортуар; *англ.* dormansу дрімота, dormitory спальня

erro, āvi, ātum, āre 1 блукати, помилятися, (*пор. нім.* irren, Irrtum *m* помилка); 1. **errer, erreur** *f* помилка; 2. *англ.* err, errant той, хто подорожує, errata випадкова помилка

fabūla, ae f хвала, розповідь, казка, басня; 1. **fable** *f*; fabuleux легендарний; 2. фабула; *англ.* fable, fabulous баснословний; *нім.* Fabel *f*, Fabelei *f*, вигадка, tabeln фантазувати

hābeo, habui, habītum, ēre 2 мати; 1. avoir; habit *m* одежа; 2. габітус; *англ.* able здатний, вмілий

labōro, āvi, ātum, āre 1 [labor] працювати, трудитися; 1. labourer, важко працювати, орати, laboratoire *m* лабораторія; 2. лаборант; *англ.* laboratory; *нім.* Laboratorium *n*.

littēra, ae f буква; **littērae, ārum f** письмо, лист; 1. **lettre** *f*, **lettré** освічений; literal буквальний; 2. література; *англ.* literal буквальний, literate грамотний; *нім.* Literat *m* літератор

memoria, ae f [memor] пам'ять; 1. mémoire *f*, mémorable пам'ятний; 2. мемуари, меморіальний; *англ.* memory, memoir, remember; *нім.* Memorandum *n*

monstro, āvi, ātum, āre 1 вказувати, показувати; 1. **montrer**; monstre *m* чудовисько, demonstration *f*; 2. монстр, демонстрація; *англ.* demonstrate демонструвати, monster чудовисько; *нім.* Monstrum *n*, Demonstration *f*, demonstrieren

narro, āvi, ātum, āre 1 розповідати; 1. narrer, narration *f* розповідати; 2. *англ.* narrate, narration розповідь

nihil або **nil** ніщо; 1. -; nihiliste *m*, nihilisme *m*, annihilare *m* знищувати; 2. нігілізм, нігіліст; *англ.* nil, nihilist, nihilism; *нім.* Nihilist *m*

numĕro, āvi, ātum, āre 1 рахувати, обчислювати; 1. **nombre** *m* число, **nombreux** багаточисленний; énumérer перераховувати; 2. номер, нумерувати; *англ.* number число, numerous численний, numeral цифра, числовий; *нім.* Nummer *f*, numerieren

orno, āvi, ātum, āre 1 прикрашати; 1. -; orner, ornement *m* прикраса; 2. орнамент, -альний; *англ.* ornate розкішно прикрашений, витіюватий, ornamental; *нім.* Ornament *n*, ornamentieren

patria, ae f [pater] вітчизна, батьківщина; 1. -; patrie *f*, patriote *m, f*; 2. патріот, ~изм; *англ.* patriot, ~ism; *нім.* Patriotismus *m* patriotisch патріотичний.

por (с. abl.) за, замість (*пор.* про, *англ.* for-, *нім.* ver-); 1. **pour, pour-, pro-**; 2. про- (проректор); *англ.* *нім.* pro-

pugno, āvi, ātum, āre 1 [pugna] боротися; 1. **poing** *m* кулак; pugnasce *f* ворожість, repugnance *f* відраза; 2. *англ.* pugacity ворожість, забіякуватість

quis? quid? хто, що (*пор.* *англ.* who, what; *нім.* wer, was)

spero, āvi, ātum, āre 1 [spes] сподіватися (*пор.* поспіти); **espérer, espoir** *m* надія; 2. *англ.* despair приходити у відчай

sum, fui, -, esse бути, існувати; знаходитися; 1. **être**; 2. *англ.* essence сутність

taceo, tacui, tacitum, ēre 2 мовчати; 1. **taire** замовчувати, se taire мовчати; tacite мовчазний; 2. *англ.* taciturn мовчазний

valeo, valui, -, ēre 2 бути здоровим, сильним; бути в стані; мати значення (*пор.* *нім.* walten панувати; 1. **valoir, valeur** *f* вартість, vaurien *m* негідник, (qui ne vaut rien); 2. валентність, валюта, інвалід; *англ.* valid той, що має силу, value цінність, вартість, valiant хоробрий; *нім.* Valet *n* прощення, побажання бути здоровим.

2. ТЕКСТ

A. 1. Ita scribo, ut sentio. 2. Natūra nihil sine causā gignit. 3. Quis in vita nunquam errat? Qui nihil agit. 4. Unde venis? E silva. 5. Avaritiam neque copia, neque inopia minuit. 6. Quid ibi struis? Quid struunt? 7. Pecuniam tibi reddo. 8. Nautae insulam capiunt. 9. **Bis dat, qui cito dat.** 10. Epistūlas mihi scribē

mittēque. 11. Mecum legīte, mecum scribīte! 12. Amīca nos ad se vocat. 13. Vivē valēque. 14. Credīte mihi; semper vobis credo. 15. Recēde a me! 16. Nolī me tangēre! 17. Nolīte ad me venīre hodie. 18. Fabūlas poētārum libenter legimus. 19. Nolīte tacēre, si dicēre debētis. 20. *Vivēre est cogitāre.*

B. 1. Agricōlae terram colunt. 2. Dum vivis, sperāre deces. 3. Quid vides in silva? 4. Quid agis? Quid agītis? 5. Nolīte dicēre, si nescītis. 6. Si taces, consentis. 7. Nihil habeo ad te scribēre. 8. Promittis ad cenam nec venis. 9. Natūra nihil facit frustra. 10. Epistūlam a te accipio. 11. Vitam regit fortūna, non sapientia. 12. Audī, scribē, legē! 13. Fabūlam nobis narrā, filia! 14. Exercēte memoriam! 15. *Qui quaerit, repērit.* 16. *Epistūla non erubescit* 17. *Festīnā lente!* 18. *Notā bene!* (= NB)

Лексичний мінімум 2

a, ab, abs (с. *abl.*) від (пор. *англ.* of, *нім.* ab-); 1. a-, ab-, av-; abs-; 2. *англ.* a-, ab-, abs-

āgo, ēgi, āctum, ēre 3 вести; гнати; робити; 1. *agir* діяти; *agent m* діюча сила, *agenda m* записна книжка, *action f* вчинок, справа; 2. акт, активний, акція, актор, актуальний, агент; *англ.* agency дія, засіб, *agenda* порядок денний, *action* вчинок, судовий процес, *actually*; *нім.* Akte *f* документ, *agieren* діяти, *Agenda f* записна книжка

cāpio, cēpi, cāptum, ēre 3 брати; захоплювати (пор. *англ.* heave піднімати, have мати; *нім.* heben піднімати, haben мати); 1. **chétif** слабкий, *captīvus* полонений); *captif* полонений, *capture f* здобич, *capable* здатний; 2. *англ.* *captive* полонений, *capture* захват, здобич; *captivating* чарівний, привабливий; *нім.* *karieren* зметикувати, *karern* захоплювати корабель

cēdo, cessi, cessum, ēre 3 іти, ступати; поступатися; 1. *cesser* припиняти; *céder* поступатися, *cession f* поступка; 2. прецедент, процес, концесія; *англ.* *cede* поступатися в суперечці, *cession* поступка; *нім.* *Konzession f*, *Prozess m*.

coria, ae f запас; достаток, багатство; **coriae, ārum** військо; 1. *corie f* копія, **copier** списувати; *corieus* значний; 2. копія, копіювати; *англ.* *corious* багатий

credo, credīdi, credītum, ēre 3 вірити; 1. **croire**, *croiance f* віра, *créance f* довіра; *crédit m* кредит; 2. кредо, кредит, аккредитив; *англ.* *credit* віра, репутація, *credulity* легковір'я; *нім.* *Kredit m*, *Kreditiv n* довірча грамота, повноваження

cum (с. *abl*) з, разом з; 1. **con-, com-, co-**; 2. кон-, ком-, ко-(конференція, композиція, кооперація); *англ.* *con-, com-, co-*; *нім.* *kon-, kom-, ko-*

dico, dixi, dictum, ẽre 3 говорити, називати (пор. *англ.* token знак, teach учити, *нім.* Zeichen *n* знак, zeigen показувати); 1. **dire**; *dictionnaire m* словник, *dicton m* приказка; 2. диктор, дикція, едикт; *англ.* dictate диктувати, dictionary словник; *нім.* Diktat *n*, Diktatur *f*, dichten писати вірші

do, dēdi, dātum, dāre 1 давати; 1. *dé m* гральні кості; *date f* дата; 2. дата, датувати; *англ.* date дата, датувати; *нім.* Datum *n*, datieren.

e, ex (c. abl) із, з, від; 1. **é-, ex-**; 2. **e-** (емісія), **екс-** (ексчемпіон); *англ.*, *нім.* **e-, ex-**

ego, mei я, мене (пор. *англ.* I, me, *нім.* ich, meiner), l. **je, me, moi**; *égoïsme m*; 2. егоїзм, егоцентризм; *англ.* egoism, egotism самовпевненість; *нім.* Egoismus *m*

fācio, fēci, fāctum, ẽre 3 робити (пор. діяння, *англ.* do, *нім.* tun); 1. **faire, façon f** манера, **fait m** факт; *facteur m* листоноша; 2. факт, ~ор, фасон; *англ.* fact, factory фабрика, factor; *нім.* Faktum *n*, faktisch фактичний

lẽgo, lēgi, lēctum, ẽre 3 збирати; читати; 1. **lire, leçon f** урок; *lecture f* читання, *lecteur m* читач, 2. лекція, лектор, колекція, колектив; *англ.* legible чіткий, *lecture, lection* читання, *collectanea* збірка заміток, суміш; *нім.* Lektion *f*, Lektüre *f* читання.

mitto, mīsi, missum, ẽre 3 пускати, посилати; 1. **mettre** класти, ставити; *mission f*; 2. місія, місіонер; *англ.* mission, missionary; *нім.* Mission *f*.

natūra, ae f [nascor] природа; 1. -; *nature f*, *naturel* природний; 2. натура; *англ.* naturally; *нім.* Naturalien. *pl* продовольчі продукти, *Naturell n* властивості характеру, *natürlich* природньо, звичайно.

nos, nostri ми, нас (пор. *англ.* us, *нім.* uns, unser); l. **nous**

pecunia, ae f гроші (пор. *нім.* Vieh *n* худоба); 1. -; *pecuniaire* грошовий; 2. *англ.* pecuniary; *нім.* Pekuniär

reddo, reddīdi, reddītum, ẽre 3 [red-do] віддавати повертати; 1. *rendre, rendez-vous m* побачення, **rente f** рента; *reddition f* повернення; 2. рента, рентабельний, рантьє; *англ.* render робити послугу, *rendition* переклад, видача, *rent* арендна платня; *нім.* Rente *f*, rentabel доходний

scribo, scripsi, scriptum, ẽre 3 креслити, писати (пор. шкребу); 1. *écrire, écriture f* почерк, *écriteau m* оголошення; *description f* опис; 2.

рескрипт, постскріпtum, транскрипція; *англ* scribe писар, describe описувати, script почерк; *нім.* schreiben, Schrift *f* почерк, Subskription *f* передплата (на книги)

sed але, ж, втім

sentio, sensi, sensum, īre 4 відчувати; 1. sentir; sens *m* відчувати, sensation *f* відчуття, sensible чутливий; 2. сентиментальний, сенсуалізм; *англ.* sense почуття, sensitive чуттєвий; *нім.* sentimental, Sensibilität *f* вразливість

struo, struxi, structum, ěre 3 будувати; 1. détruire (destrugĕre) руйнувати; structure *f*; 2. структура, конструктор; *англ* structure, construct; *нім.* Konstruktion *f*.

sui, sibi себе (пор. *нім.* sich); 1. **se, soi**

tu, tui ти (пор. *англ* thou, *нім.* du); 1. **tu, te, toi**

vĕnio, vĕni, ventum, īre 4 приходити; 1. **venir, avenir** *m* майбутнє, **aventure** *f* пригода; 2. інтервенція, авантюра; *англ* intervene знаходитися, втручатися, intervention втручання; *нім.* Intervention *f*.

vos, vestri ви; 1. **Vous**

3. ТЕКСТ

A. 1. Amīcus mecum legit et scribit. 2. Magister monet puĕrum: «Stude, puer! Labōra, discipūle!» 3. Qui agrum colit, agricōla est. 4. Puĕri libros poētārum legunt. 5. Medīci causas morbōrum invenīre student. 6. Non nobis tantum vivimus, sed patriae et amīcis. 7. Patriam in pericūlis viri defendĕre debent. 8. Ante portas est bellum. 9. Inter bella et pericūla non est locus otio. 10. **Noli tangĕre circūlos meos!** 11. Helvetii arma capiunt, in Romānos incēdunt. 12. **Elephantum ex musca facis.** 13. **Verbum movet, exemplum trahit.** 14. **Otium post negotium.** 15. **Ignorantia non est argumentum.** 16. Morbōrum remedium quaero.

B. 1. Magistri discipūlos docent. 2. Discipūli magistro epistūlam scribunt. 3. Fluvius campos irrīgat. 4. Non magister ad discipūlum, sed discipūlus ad magistrum venīre debet. 5. Amīci libros a me accipiunt. 6. Magistri docent puĕros verba recte legĕre et scribĕre. 7. Romāni in ripa fluvii castra ponunt. 8. Libros, qui bene discit, amat. 9. Sibi bene facit, qui bene facit amīco, 10. **Pericūlum est in mora.** 11. **Inter arma tacent musae.** 12. **Aliĕna vitia in ocūlis habĕmus, a tergo nostra sunt.** 13. **Lupus non mordet lupum.**

Лексичний мінімум 3

ager, agri *m* поле, пашня (*пор. англ, асге, нім. Acker m*); 1. -; *agraire* земельний, *agriculture f* землеробство; 2. аграрний, сільгоспкультура, агротехніка; *англ agriculture; нім. agrarisch, Agrikultur f, Agrarier m* поміщик.

amīcus, i *m* [amo) друг; 1. *ami m; amical* дружній; 2. амікошонство; *англ. amicable* дружній, *amicability* дружельюбність

ante (*с. асс.*) до, перед; 1. **avant** (< ab ante), **devant** (< de avant); *antécédent* попередній, *antérieur* попередній; 2. *англ ante-* (antebellum довоєнний)

bellum, i *n* війна; 1. -; *rebelle* неспокійний, *belliqueux* войовничий, *belligérant*, той, хто воює; 2, *англ, bellicose* войовничий, *belligerency* стан війни, *rebellion* повстання; *нім. Rebellion f* повстання, *rebellieren* взбунтуватися

defendo, fendi, fensum, ěre 3 відбивати, захищати (*пор. англ fence* паркан); 1. *defendre; defense f* захист, заборона; 2. *англ defend, defender* захисник, *defence* оборона; *нім. Defension f, Defensive f* воєнна оборона, *defensiv* оборонний

discipŭlus, i *m* [disco] учень; 1. -; *disciple m*; 2. *англ discipular* учнівський; *нім. Diszipel m. Див. disciplīna* (розд. XV)

exemplum, i *n* приклад, зразок; 1. -; **exemple** *m*; 2. *англ exemplify* наводити приклад; *нім. Exempel n* приклад, задача (матем.)

inter (*с. ас.*) між, серед; 1, **entre, entre-, entr-**; 2. інтер- (інтернаціональний); *англ inter-*; *нім. intern* внутрішній

liber, libri *m* книга; 1, -; *livre m, libraire m* продавець книг; 2. лібретто; *англ library* бібліотека

locus, i *m* місце; 1. **lieu** *m, louer* здавати внайм; *local* місцевий; 2. локальний, дислокація; *англ, local, locality* місцевість *localize* локалізувати, *location* розміщення; *нім. Lokal n* приміщення, *Lokus m* уборна

magister, tri *m* учитель, наставник; 1, *maître m, maîtrise f* майстерність; 2. майстер, магістр; *англ master* господар, учитель, *mister [Mr]* пан; *нім. Meister m* майстер, знавець, учитель.

moneo, ui, ĩtum, ěre 2 [mens] нагадувати, переконувати, закликати; 1. - ; **moniteur** *m* керівник, староста (групи); 2. *англ monitor* наставник, *monition* настанови; *нім. monieren* нагадувати, докоряти, *Monitor m* наглядач, *Monitum n* нагадування, докір

mōveo, mōvi, mōtum, ēre 2 рухати, хвилювати; 1. **mouvoir, meute** *f* свора; **moteur** *m* двигун, **motif** *m* причина; 2. двигун, мотив; *англ* move, movement рух, motion рух, movies кіно; *нім.* Motor *m*

otium, i n дозвілля, відпочинок, неробство; 1. oisif пустий, марний
porta, ae *f* ворота, двері; 1. porte *f*; 2. портал, портик, порт; *англ* .portal; *нім.* Pforte *f* ворота

puer, puēri *m* дитина, хлопчик (пор. *англ.* foal, *нім.* Fohlen *n* лоша);
1. -; puēril дитячий; 2. *англ.* puerility дитячість

qui, quae, quod котрий, -а, -е; хто, що; 1. qui, que
studeo, ui, - , ēre 2 старанно займатися; старатися; прагнути; 1, -; étude *f*, étudier, étudiant *m*, studieux старанний; 2 студія, студент, етюд, штудіювати; *англ* study наукові заняття, studio студія, studied обдуманий; *нім.* Student *m*, Studie *f* етюд, studieren вивчати

tango, tetīgi, tactum, ēre 3 торкатися, чіпати; 1. tâter (< *tastāre < *taxitāre) щупати; tact *m* дотик; 2. такт, контакт, тангенс, танго; *англ* tangible відчутний, tact; *нім.* taktvoll тактовний

trāho, traxi, tractum, ēre 3 тягнути; захоплювати; 1. **traire** доїти, **traiter** обходитися, **tracer** креслити; **tracteur** *m*; 2. трактор, тракт, траса; *англ* trail тащити(ся), волочити(ся), trace слід, прокреслювати, **trait** риса (обличчя, характеру), portrait; *нім.* Traktor *m*, traktieren пригощати

verbum, i n слово; дієслово (грам.) (*пор.* брехати, *англ.* word, *нім.* Wort *n*); 1. -; verbe *m*, verbal словесний, дієслівний; 2. *англ.* verb, verbal, verbalism педантизм; *нім.* Verb *n*

vir, viri *m* муж, чоловік, людина (*пор.* *англ.* world (< weor-old) мир, *нім.* Welt *f* 1. -; viril мужній; 2. *англ.* virility мужність; *нім.* viril мужній.

vivo, vixi, victum, ēre 3 жити (пор. *англ.* quick бистрий); 1. **vivre, vivres** *m pl.* харчі, **viande** *f* м'ясо (їжа); 2. вівісекція; *англ.* vivacious жвавий, victuals харчі.

4. ТЕКСТ

A. 1. Longa via est, propēra! 2. Ista cura tua est, non mea. 3. Salve, amīce, salve, bone vir! - Salvēte, amīci! - Ut te habes? - Gratiam ago, sanus sum. At vos ut habētis? - Gratiam agīmus, sani sumus, ut vides. 4. Nauta bonus ventum non timet. 5. Aeterna est clarōrum virōrum memoria. 6. Consilium tuum plenum sapientiae est. 7. Consilia nostra cum vestris consentiunt. 8. In Graecia et

in Italia vides pulchra monumenta Graecōrum et Romanōrum antiquōrum. 9. Malum est aliud dicere, aliud sentire. 10. Quid est amicus? **Alter ego**. 11. Filius amici nostri aegrotus est; medicum ad illum advocamus. 12. Legati totius Galliae Romam veniunt. 13. Multis nocet, qui uni facit injuriam. 14. Mihi cum illo negotium est. 15. In poetis non Homero soli locus est. 16. **Habent sua fata libelli**. 17. **Littera scripta manet**. 18. **Cognosce te ipsum!** 19. Injuriam qui facturus est, jam facit.

B. 1. Discipulus meus fabulam lectam nobis narrat. 2. Ad mala facta malus socius socium trahit. 3. **De lingua stulta veniunt incommoda multa**. 4. Alter alterius eget consilio. 5. Aliud est celare, aliud tacere. 6. Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicit. 7. Injuriam illi puero facis. 8. Non bonus est ulli, qui malus est sibi, 9. Malus est, qui beneficium scit accipere et reddere nescit, 10. Scribere ad me, mi Attice! 11. **Per aspera ad astra**. 12. **Errare humanum est** 13. **Vae victis!** 14. **Mala herba cito crescit**. 15. **Medice, cura te ipsum!**

Лексичний мінімум 4

ad (с. асс.) до; біля, при; 1. **a, a-**; **ad-**

alius, a, ud інший (з багатьох); 1 -; aliéner відчужувати; 2. *англ.* alien іноземний, alienation відчуження

alter, ĕra, ĕrum один з двох, інший; 1. autre; altérer зраджувати, спотворення; 2. альтернатива; *англ* alter змінювати(ся), alternation чергування; *нім.* Alteration *f* зміни

consilium, i n рада; рішення, план; I. conseil *m*, conseiller радити; 2. консіліум, консультація, юрисконсульт; *англ.* counsel, counsellor радник, адвокат; *нім.* Konsulent *m* юрисконсульт, konsultativ дорадчий, Konsilium *n*

fāllo, fefelli¹, faisum, ĕre 3 обманювати; 1. faillir бути потрібним, помилятися, falloir належати, бути потрібним; falsifier фальсифікувати; 2. фальшь, фальсифікація; *англ* false хибний, помилковий; *нім.* fehlen помилятися, falsch неправильний

gratia, ae f привабливість, вдячність; 1. -; grace *f*, gracieux милостивий, граціозний; 2. *англ* grace, gracious добрий, люб'язний; *нім.* Grazie *f*, gratulieren вітати

ille, illa, illud той (відомий), 1. **il, elle, le, la, lui, les, leur** (займенники), **le, la, les** (артикль)

injuria, ae f [in-jus] несправедливість, образа; 1. -; injure *f* образа; 2. *англ.* injury шкода, injure зіпсувати, пошкодити, injurious несправедливий; *нім.* Injurie *f* образа.

ipse, ipsa, ipsum сам; 1. -; 2. соліпсизм
iste, ista, istud цей, ця, це

longus, a, um довгий, далекий (*пор. англ. long, нім. lang*); 1. long, longtemps довго, давно; 2. пролонгація; *англ. prolongation; нім. Prolongation f.*

malus, a, um поганий, недобрий; 1. **mal** *m* зло, **malheur** *m* нещастя, **malade** хворий, **mauvais**; 2. *англ. malediction* прокляття, *malice* злоба; *нім. maliziös* злий, підступний

meus, a, um мій (*пор. англ. my, нім. mein*); 1. Mon

negotium, i n [nec-otium] справа, діло; 1. -; *négoce m* торгівля; 2. негоціант (арх.); *англ. negotiate* вести переговори, продавати, *negotiator* посередник

noster, nostra, nostrum наш; 1. notre, nôtre

pulcher, pulchra, pulchrum красивий; 1. -; 2. Пульхерія (ім'я)

sanus, a, um здоровий; розумний; 1. **sain, santé f** здоров'я; *sanatorium m* санаторій; 2. санітар, санаторій; *англ. sane* нормальний, здоровий, *sanity* здоровий глузд; *нім. sanitär* санітарний, *Sanität f* загальний стан здоров'я

sapientia, ae f [sapiens] мудрість; 1. -; *sapience f* (застар.); 2. *англ. sapience.*

solus, a, um тільки один, єдиний; одинокий; 1. *seul; solitaire* одинокий, *solitude f* самотність; 2. соло, соліст; *англ. solitary* одинокий; *нім. Solo n, Solist m*

suus, a, um свій (*пор. нім. sein*); 1. Son

timeo, ui, -, ēre 2 боятися; 1. - ; *timide* боязкий, *timidité f* сором'язливість; 2. *англ. timid* сором'язливий.

totus, a, um весь, цілий; 1. **tout, partout** скрізь, **surtout** особливо; *total*; 2. тотальний; *англ., нім. Total*

tuus, a, um твій (*пор. англ. thy, нім. dein*); 1. Ton

unus, a, um один (*пор. інший, англ. one, only, нім. ein, einig*); 1. un; *union f* союз, *unité f* єдність, *unique* єдиний 2. унія, уніфікація; *англ. unite* об'єднувати(ся), *union* об'єднання, союз; *нім. Union f* союз

vester, tra, trum ваш; **1. votre, vôtre**

vīdeo, vīdi, vīsum, ēre 2 бачити (*нор.* відати; *англ.* wit розум, wise мудрий, witness свідок; *нім.* wissen знати, Witz *m* дотепність, weisen показувати); **1. voir, voici** ось, тут, **voilà** ось, там, **vis-a-vis**; **vision** *f* видіння; **2.** віза, візит, ревізія, імпровізація; *англ.* view вид, visible явний, vision зір; *нім.* Visitation *f* огляд, обшук, Revision *f* перегляд

СИНТАКСИС ПАСИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ

При вживанні активної граматичної конструкції присудок ставиться в активному стані і вказує на дію, яка виконується носієм дії (підметом) і поширюється на об'єкт дії (прямий додаток):

Amicitia vitam ornat.— Дружба прикрашає життя.

Studiosa librum legit.— Студентка читає книжку.

При заміні активної конструкції на пасивну прямий додаток стає підметом, а підмет — непрямым додатком в Ablativus. Якщо непрямий додаток (носій дії) виражений іменником неістотою, він називається **Ablativus instrumenti** (аблятив знаряддя). Якщо непрямий додаток (носій дії) виражений іменником істотою, він ставиться в аблятиві з прийменником **a**, або **ab** (перед іменником, що починається з голосної або **h**) і називається **Ablativus auctoris**.

Дієслово-присудок з активної форми переходить у пасивну і узгоджується з новим підметом:

Vita amicitia ornatur. Життя прикрашається дружбою (Ablativus instrumenti).

Liber a studiosa legitur. Книга читається студенткою (Ablativus auctoris).

Praesens indicativi passivi

ТЕКСТ 5

5. ТЕКСТ

A. 1. De te fabūla narrātur. 2. Victoria concordia gignitur. 3. Magna copia aquae campus irrigatur. 4. Si discipuli bene student, a magistris laudantur. 5. Statuae virorum clarorum rosis ornantur. 6. Instrumenta et arma e ferro parantur.

7. Patria in pericūlis a viris defendi debet. 8. Nemo debet bis punīri pro uno delicto. 9. **Nullum pericūlum sine pericūlo vincitur.** 10. Ex agro non culto frumentum frustra exspectātur. 11. Amicitia humanā maxīme negotiis bonis capitur. 12. Sine causa a te accūsor. 13. Agri ab agricolis coli debent. 14. Epistūlae acceptae statim rescribē. 15. Modo indicatīvo definīmus, quod agitur a nobis aut ab aliis. 16. Amīcus meus Lucius vocātur, ego vocor Marcus, et tu? 17. **Tertium non datur.**

B. 1. Non datur ad Musas currere lata via. 2. Troja a Graecis expugnatur. 3. Beneficium est, si cito negas, quod petitur. 4. Galli ad Clusium oppidum veniunt, castra Romanorum, prope posita, oppugnatūri. 5. Qui a multis timetur, multos timet. 6. Non, inquit Seneca, bis pueri sumus, ut vulgo dicitur, sed semper. 7. **Clavus clavo pellitur.** 8. **Audacia pro muro habetur.**

Лексичний мінімум 5

accūso, āvi, ātum, āre 1 [ad-causa] звинувачувати; 1. -; **accuser**, accusateur *m* той, хто звинувачує, accusation *f* звинувачення; 2. *англ.* accuse, accuser той, хто звинувачує, accusative знахідний відмінок; *нім.* Akkusativ *m*

agricōla, ae *m* [ager-colo] землероб; 1. -; *agricole* хліборобський.

arma, ōrum *n* (*pl. t*) зброя; 1. **arme** *f*, **armer** озброювати; *armée* *f* армія; 2. армія, арматура, армада; *англ.* arm озброювати, *armour* озброєння; *нім.* Armee *f*, Armatur *f*

bis двічі; 1. **combiner** поєднувати, **balance** *f* (< *bilancia < bilanх дві чаші) ваги; *bis*, *binocle* *m* (< *binī* оcūli) пенсне, *bimensuel* двотижневий (двічі на місяць); 2. біс, бісектриса, бінокль, комбінат; *англ.* combine сполучати, комбінувати, *balance* ваги, рівновага, *bisect* ділити навпіл; *нім.* *Balance* *f* рівновага, *Kombination* *f*, *kombinieren*, *Binokel* *n*

bonus, a, um хороший, добрий; 1. *bon*, *bonne* *f* няня, **bonbon** *m* цукерка, *bonté* *f* доброта; 2. *англ.* *bonny* красивий, здоровий, *bonbon* цукерка; *нім.* *Bonifikation* *f* винагорода, *Bonität* *f* добротність

campus, i *m* поле, рівнина; 1. **champ** *m*; *camp* *m* табір, *campagne* *f* село; 2. кампанія, чемпіон; *англ.* *camp* табір, *campaign* похід, *champion* чемпіон; *нім.* *Kampf* *m* боротьба, *Campagne* *f* кампанія, воєнний похід

causa, ae *f* причина, справа; 1. **chose** *f* річ; *cause* *f*, *causer* причиняти, *causer* (< *causāri*) вести бесіду; 2. каузативний; *англ.* *cause*, *because* так як, *excuse* вибачення, виправдання; *нім.* **kausal** причинний, *kosen* дружньо бесідувати.

clarus, a, um світлий, ясний; знаменитий; 1. *clair, éclairer* освітлювати, *clarté f* світло, ясність; 2. *англ.* clear, clarity ясність; *нім.* klar

colo, colui, cultum, ěre 3. обробляти; шанувати; 1. -; *culte m* обробіток, шанування, *cultiver* обробляти, *inculte* необроблений; 2. колонія, культ, культура; *англ.* cult віросповідання, схилитися, *cultivate* обробляти; *нім.* Kult *m*, kultivieren

de (*c. abl*) про; від; з; 1. **de, de-, dé-**; 2. де- (декласований); *англ.*, *нім.* de-

epistŭla, ae f лист; 1. -; *épître f épistolaire* епістолярний; 2. епістолярний; *англ.* epistle послання; *нім.* Epistel *f* письмо; проповідь

gigno, genui, genitum, ěre народжувати, виробляти (*пор. англ.* kin рід, *нім.* Kind дитя); 1. -; *progéniture f* потомство; 2. генетика; *англ.* genitive родовий відмінок; *нім.* Genitiv *m*.

humānus, a, um людський; 1. -; *humain, humanité f* людство, людяність; 2. гуманізм, гуманний; *англ.*, *нім.* human.

laudo, āvi, ātum, āre I [laus] хвалити; 1. **louer, louange f** хвала; *laudatif* хвалебний; 2. *англ.* laud хвала, *laudation* панегірик, вихваляння

magnus, a, um, великий; 1. -; *magnifique* пишний; 2. магнат; *англ.* magnificence пишність, *нім.* Magnat *m*

modus, i m міра; спосіб; спосіб (грам.); 1. *modele m*; *mode m*, *mode f* манера, смак; 2. мода, модифікація, модальний; *англ.* mode метод, вид, mood; *нім.* Modus *m*

nemo ніхто

pāro, āvi, ātum, āre 1 готувати; доставляти; 1. **parer** прикрашати, *parure f* прикраса, *parade f* парад; 2. апарат, парад.

pericŭlum, i n небезпека; 1. -; *péril m*; 2. *англ.* peril

sine (*c. abl*) без; 1. **sans**; 2. сінекура (посада, що не потребує затрати праці)

vinco, vīci, victum, ěre 3 перемогати (*пор. нім.* sich weigern опиратися); 1. vaincre, vainqueur *m* переможець; invincible непереможний; 2. *англ.* convince переконувати.

voco, āvi, ātum, āre 1 [vox] кликати, гукати; називати; 1. *voyelle f* голосний (< vocālis); *vocation f* покликання; 2. вокальний, адвокат, провокація; *англ.* vowel голосний, *vocation* покликання; *нім.* Advokat *m*, Vokal *m* голосний звук.

N.B.!1.Прийменник **cum**(з) ставиться з *ablativus* після особових займенників та зворотного займенника і пишеться з ними разом: **tecum**(зі мною); **tecum**(з тобою); **nobiscum**(з нами); **vobiscum** (з вами); **secum** (із собою)

2. Сполучник **que** (і, та, і тому, і так, а саме) зазвичай приєднується до іменника або дієслова:

- 1.Castra vallo fossa**que**. - Табірна огорожа **та** рови.
2.Epistulas mihi scribē mittē**que**. - Листа мені напиши **та** надішли.

1.Amīcus **mecum** legit et scribit. 2. Omnia mea **mecum** porto. 3.Vade **mecum** !
4. Nec **tecum**, nec sine te vivēre possum. 5. **Mecum** labora! 6. Vade **mecum**.
7.Vobiscum bonā malā**que** superabīmus. 8. Saepe vobiscum ambulamus. 9. Qui non est nobiscum adversus nos est. 10. **Tecum** laboro. 11. Annum novum bonum felicem, faustum, fortunatum**que**! 12. Filio**que**. 13. Ferro igni**que**.15. Arma virum**que** cano.

Трансформувати речення у пасивному стані у речення у активному стані.

C. 1. **Castra vallo fossa**que** muniuntur.** 2. **Ager ab agricolis colitur** 3. **Oppidum muris munitur.** 4. **Statua a puellis ornatur.** 5. **Via stellis monstratur.**
6. **Vallum a Romanis aedificabatur.** 7.**Liber a studiosa legebatur.** 8. **A Romanis castra ponebantur.** 9. **Discipuli a magistro praemia dabuntur.** 10. **Discipuli a magistris in schola laudantur.** 11.**Puella a magistra ad tabulam vocatur.**

Трансформувати речення у активному стані у речення у пасивному стані.

2.1.**Magister fabulam narrat.** 2.**Concordia victoriam gignit.** 3. **Magistra puellis laudat.** 4. **Quintus filium vocat.** 5. **Puer librum legit.** 6. **Stellae terram illustrant.** 7. **Roman iGallos superant.** 8. **Domina ancillam laudat.** 9. **Puellae aviam salutant.** 10. **Ancilla aquam apportat.** 11. **Silvae Aetnam ornant.** 12. **Stellae nautis viam indicant.**

Дієслово **sum, fui, - , esse - бути**

Praesens		Imperfectum		Futurum I	
Sing.	pluralis	Sing.	pluralis	Sing.	pluralis
1. sum	1. sumus	1. eram	1. eramus	1. ero	1. erīmus
2. es	2. estis	2. eras	2. eratis	2. eris	2. erītis
3. est	3. sunt	3. erat	3. erant	3. erit	3. erunt
Perfectum		Plusquamperfectum		Futurum II	
Sing.	pluralis	Sing.	pluralis	Sing.	pluralis
1. fui	1. uīmus	1. fuēram	1 fueramus	1. fuēro	1. fuerīmus
2. fuisti	2. fuistis	2. fuēras	2. fueratis	2. fuēris	2. fuerītis
3. fuit	3. fuerunt	3. fuērat	3. fuērant	3. fuērit	3. fuērint

Дієслова, складені з **esse**,

відмінюються як дієслово **esse**, наприклад, **absum, abesse**— бути відсутнім:

ab-sum, ab-esse — бути відсутнім

adsum, adesse— бути присутнім, допомагати

desum, deesse— не вистачати, бракувати

intersum, interesse— перебувати серед чогось, брати участь

obsum, obesse— шкодити

praesum, praesse— бути попереду, очолювати

prasum, prodesse— допомагати

insum, inesse— бути всередині

	Praesens	Imperfectum	Futurum I
S.	1. ab- sum	1. ab- eram	1.ab- ēro
	2. ab- es	2.ab- ēras	2.ab- ēris
	3. ab- est	3.ab- ērat	3.ab- ērit
Pl.	1. ab- sūmus	1.ab- eramus	1.ab- erīmus
	2. ab- estis	2.ab- eratis	2.ab- erītis
	3. ab- sunt	3.ab- ērant	3.ab- ērunt

Дієслово **possum, posse** (могти) утворюється від прикметника **pot-is** і форми дієслова **esse**.

Основа **pot-** зберігається перед формами дієслова **esse**, які починаються з голосного

та **pos-**— перед формами, що починаються з приголосного.

	Praesens	Imperfectum	Futurum I
S.	1. pos- sum	1. pot- eram	1.pot- ěro
	2. pot- es	2.pot- ěras	2.pot- ěris
	3. pot- est	3.pot- ěrat	3.pot- ěrit
Pl.	1. pos- sūmus	1.pot- eramus	1.pot- erīmus
	2. pot- estis	2.pot- eratis	2.pot- erītis
	3. pos- sunt	3.pot- ěrant	3.pot- ěrunt

Дієслова, складені з *esse*

Текст 6

6. Текст

A.1. Adsum amīcis, amīci mihi adsunt. 2. Filius meus abest. 3. Inter domīnum et servum nulla amicitia esse potest. 4. Nec servīre ulli possūmus, nec imperāre cupīmus. 5. Quis vestrum fabūlam narrātam recitāre potest? 6. Cur ei puēri ad januam stant? 7. Filiam meam ei viro trado. 8. Causa illīus morbi a medicis invenīri non potest. 9. Eloquentia viris ornamento est. 10. Ille vir a Romānis in exsilium pellitur. 11. Illi agricōlae silvam caedunt. 12. Multos inimīcos Romāni in ea pugna occīdunt. 13. Velle atque facēre non est idem. 14. Libenter id, quod volūmus, credīmus. 15. Fabūlam de lupo et agno narrā eis puēris, mi fili! 16. Ego ipse pretium ob stultitiam fero. 17. Multas curas affērunt libēri, eīdem - multa gaudia. 18. Aqua, quae fluvio Nilo fertur, limōsa est ac frugifēra. 19. Rectā viā eo.

B.1. Praeterīta mutāre non possūmus. 2. Scientia tibi deest. 3. Nemo regēre potest, nisi qui et regi. 4. Nullīus est, quod multōrum esse potest. 5. Beneficium

non in eo consistit, quod datur, sed in anīmo ejus, qui dat. 6. Si vis amāri, ama. 7. Male facēre qui vult, nunquam non causam invēnit. 8. Et prodesse volunt, et delectāre poētae. 9. Nolo ego metui, amāri malo. 10. Fortūna divitias auferre, non anīmum potest. 11. *Haurit aquam cribro, qui discēre vult sine libro.* 12. *Sic transit gloria mundi.* 13. *Cantilēnam eandem canis.*

Лексичний мінімум 6

ab-sum, a-fui, -, ab-esse не бути, бути відсутнім, відстояти; 1. - absent відсутній, absence *f* відсутність, s'absenter відлучатися; 2. абсентеїзм; англ. absent відсутній, absently розгублено; нім. Absentismus *m*

ad-sum, af-fui, -, ad-esse бути (де-небудь), бути присутнім; допомагати

caedo, cecīdi, caesum, ěre 3 рубати, різати, убивати; 1. ciseaux *m pl.* ножиці; suicide *m* самогубство; 2. цезура, стрептоцид; англ. suicide самогубство, concise зжятий, incision надріз

domīnus, i m [domus] пан, господар; 1. dame *f* дама (< domīna, ae *f* пані, господиня); dominer панувати; 2. домініон, домінувати; англ. domination панування, dominate панувати, dominion володіння; нім. dominieren домінувати.

eo, ii, ĭtum, ĩre йти; 1. (j') irai - fut., (j') irais.-cond. prés; subir наражатися; 2. транзит, амбіція.

fĕro, tŭli, lātum, ferre нести (*пор.* беру, тягар; *англ.* bear нести; *нім.* Bürde *f* ноша, обуза, gebären народжувати); 1. offrir пропонувати, souffrir страждати; fertile плодоносний, préférer віддавати перевагу, relation *f* відношення, relatif відносний; 2. реферат, референт, релятивізм, реляція, референдум, трансляція; *англ.* relative, relation; *нім.* relativ відносний, referieren, Referendum *n*

filius, i m син; 1. fils *m*; 2.

idem, eādem, idem [is-dem] той самий, та сама, те саме; 1. -; identifier ототожнювати, identite *f* тотожність; 2. ідентичний; *англ.* identical тотожний, identify ототожнювати; *нім.* identisch тотожний, identifizieren

in-vĕnio, vĕni, ventum, ĩre 4 знаходити, винаходити; 1. -; inventer винаходити, invention *f* винахід; 2. інвентар; *англ.* invent винаходити, invention винахід, inventory опис; *нім.* Inventar *n*

is, ea, id той, він

lupus, i m вовк (пор. *англ.* wolf, *нім.* Wolf *m*); 1. loup *m*, louve *f* вовчиця

multus, a, um численний; *pl.* багато; 1. -; multicolore різнокольоровий, multiplier множити; 2. мультиплікація; *англ.* multiplex складний, багаторазовий, multiple зіставний, складовий, multiply збільшувати(ся), множити; *нім.* multipel багаторазовий, Multiplikation *f* множення

nullus, a, um [ne-ullus] ніякий; 1. nul; nullité *f* нікчема; 2. нуль, анулювати; *англ.* null недійсний, nullify анулювати; *нім.* Null *f* нуль, annullieren відміняти **ob** (с. асс.) внаслідок, через

occīdo, cīdi, cīsum, ěre 3 [ob-caedo] вбивати

ocūlus, i m око (*англ.* eye око, *нім.* Auge *n* око); 1. oeil *m*, aveugle (< ab oculis) сліпий; binocle *m*; 2. окуліст, окуляр; *англ.* ocular, oculist; *нім.* Okular *n*, Okulist *m*

pello, pepūli, pulsum, ěre 3 штовхати; 1. pousser, pouls *m* пульс, pousse *f* пагін; expulser виганяти; 2. пульс, імпульс, пропелер; *англ.* expel виганяти, виключати; *нім.* pulsieren пульсувати

possum, potui, -, posse [pot-sum] могли, бути в змозі; 1. pouvoir, puissant могутній; possible можливий, impotent безсильний; 2. *англ.* possible можливий.

servio, īvi, ītum, īre 4 бути рабом, служити; 1. servir, servante *f* служниця; service *m* служба; 2. сервіз, сервувати, сервіс; *англ.* service служба; *нім.* Servis *m, n* обслуговування

servus, i m раб, слуга; 1. serf кріпак; servile рабський; 2. сервілізм; *англ.* serf кріпосний, servil рабський; *нім.* servil раболіпний

sto, stēti, stātum, āre 1 стояти (*пор. англ.* stay, *нім.* stehen); 1. étais, été, étant- форми гл. être; 2. станція; *англ.* station місце, зупинка, станція; *нім.* Station *f*.

trado, dīdi, dītum, ěre 3 [tra(ns)-do] передавати; 1. trahir зраджувати, traître *m* зрадник; tradition *f* традиція; 2. традиція; *англ.* tradition, traitor зрадник; *нім.* Tradition *f*

ullus, a, um будь-який,

volo, volui, -, velle хотіти, бажати (*пор.* воля; *англ.* will воля, willing готовий, згодний; *нім.* wollen, Wille *m* воля, Wahl *f* вибір); 1. vouloir (< *volēre), bienveillant прихильний, volonté *f* воля; volontaire добровільний; 2.

волонтер; *англ.* voluntary добровільний, velleity бажання; *нім.* Volontär *т* волонтер

Дієслово **sum, fui, - , esse.**
Часи системи інфекту та перфекту
активного та пасивного стану

Тексти 7 - 14

7 . Текст

A. 1. Alius nunc sum, atque ante eram. 2. Magistri puerōrum Romanōrum plerumque servi Graeci erant, non libēri viri. 3. Illud praesidio mihi erat. 4. Aliud mihi respondes, ac rogābam. 5. Mala, unde minīme exspectabantur, erumpunt. 6. O, te ipsum quaerēbam! – Et ego te. 7. Inimīci jam adērant ad portas oppīdi. 8. Castra Romanōrum vallo fossāque muniebantur. 9. Describītur ab Homēro bellum longum, quod Graeci cum Trojānis gerēbant. 10. Apud Romānos multi servi in ludis gladiatoriiis exercebantur. 11. Primo apud Romānos parvus servōrum numērus erat, nam agros non solum servi, sed etiam domīni colēbant; postea tamen magna servōrum turba erat. 12. Puēri Lacedaemoniōrum ad septīmum annum sub curā manēbant feminārum. 13. Verum amīcum pecuniā non parābis. 14. Nemo nostrum amīco auxilium negābit. 15. Vobiscum bonā malāque superabīmus. 16. Vos curāte vestrum officium, ego efficiam meum. 17. Si necessarium erit pro patria nostra pugnāre, ad arma vocabīmur, contra inimīcos ducēmur. 18. Superbiam ejus non feremus. 19. Dormītum ibo. 20. Faciam ita, ut vis.

B.1. Idem sum, qui eram. 2. Ipse locus praesidio inimīcis erat. 3. Erat olim Graecus quidam; ei duae filiae erant; eae erant pulchrae atque formōsae. 4. Solēbant Graeci in loco victoriae monumenta exstruere; Romāni id non faciēbant. 5. Multi servi apud Romānos erant. Domini servos injuste puniebant. Servi igītur fugiebant, nonnunquam etiam arma capiebant. Itaque Romani dicebant: «Totīdem inimīci sunt, quot servi». 6. Volebam ad te venire, sed non poteram. 7. Non, si male nunc, et olim sic erit. 8. Quod fortūna feret, ferēmus aequo animo. 9. Quando ad me venies aut epistūlam scribes? 10. Quando te vidēbo? 11. Bona exempla libēris semper prodesse potērunt, mala saepe obērunt. 12. Justitia sine prudentia multum potērtit: sine justitia nihil valēbit prudentia (*Cicēro*). 13. *Ut salūtas, ita salutabēris.* 14. *Qui semīnat mala, metet mala.* 15. *Post prandium stabis, post cenam ambulābis.*

Лексичний мінімум 7

apud (с. асс.) у, при, біля

auxilium, i n допомога; 1. -; **auxiliaire** (< **auxiliaris**) допоміжний; 2. *англ.* **auxiliary** допоміжний

castra, ōrum n (pl. t) табір; 1. **château m** (< **castellum**) замок, **La Châtre** (назва міста); **Castres** (назва міста); 2. *англ.* **castle** замок, **Lancaster, Manchester** (назви міст)

contra (с. асс.) проти, всупереч; 1. **contre, rencontrer** зустрічати; **contraire** (< **contrarium**) протилежний; 2. **контр-** (контратака); *англ.* **contra** проти, навпаки, **contrary** протилежний; *нім.* **kontra** проти, **konträr** протилежний

curo, āvi, ātum, āre 1 піклуватися, лікувати; 1. **cure** чистити, **cure m** священник; 2. курорт, куратор, прокурор; *англ.* **cure** лікувати, ліки; *нім.* **kurieren**.

duco, xi, ctum, ěre 3 вести (*пор. англ.* **tug** тягнути; *нім.* **ziehen** тягнути, **Zug m** хода, потяг); 1. **-duire** (**conduire, produire, reduire**), **douche f** душ; **production f** твір, продукція; 2. редукція, продукт, душ; *англ.* **duct** труба, канал; *нім.* **Viadukt m, Produkt n**.

exerceo, ui, ĭtum, ěre 2 тренувати; 1. -; **exercer, exercise m** вправа; 2. екзерсис; *англ.* **exercise**; *нім.* **exerzieren** навчати, **Exerzitium n** вправа

exspecto, āvi, ātum, āre 1 чекати; 1. -; **expectance f** очікування, **expectatif** той, хто подає надії

femīna, ae f жінка; 1. **femme f, femelle f** самка; **feminin** жіночий; 2. фемінізм; *англ.* **feminality** жіночність, **feminine** жіночий, **feminize** ніжити(ся); *нім.* **Femininum n** жіночий рід (грам.)

gero, gessi, gestum, ěre 3 нести, вести; скоювати; 1. -; **gérer** керувати, **geste m** жест, **gestion f** управління; 2. жест; *англ.* **gesture** жест, жестикулювати; *нім.* **Geste f**

inimīcus, i m [in-amicus] недруг, ворог; 1. **ennemi m**; 2. *англ.* **Enemy**

liber, ěra, ěrum вільний; 1. **livrer** видавати, відпускати; **libre, liberer** звільняти; 2. ліберал; *англ.* **liberate** звільняти; *нім.* **Liberalismus m** лібералізм.

māneo, nsi, nsum, ěre 2 залишатися, перебувати; 1. **manoir m** маєток (< *нар. лат.* **manere** жити), **maison f** (< **ma(n)sionem**) дім, **menage m** (<

*ma(n)sionatīcum) господарство; permanence *f* постійність; 2. перманент, ~ний; *англ* remain залишатися; *нім*. Permanenz *f* постійність

nego, āvi, ātum, āre 1 заперечувати, відмовляти; 1. nier; negation *f* заперечення, negatīf заперечний; 2. негатив; *англ*. negation заперечення (грам.); *нім*. Negation *f*, negativ заперечний

numerus, i m число.

nunc нині, тепер (*пор. англ*. now, *нім*. nun)

officium, i n обов'язок ; 1. -; office *m*, officiant *m* служитель релігійного культу, officier *m* чиновник, офіцер; 2. офіціант, офіційний, офіціоз; *англ*. office, official чиновник, officer чиновник, офіцер, official службовий, officious надокучливий, улесливий; *нім*. Offizier *m* офіцер, offiziell офіційний

oppidum, i n укріплення; місто; 1. -; 2. *англ* oppidan городянин, міський

parvus, a, um малий, маленький

praesidium, i n [prae-sedeo] захист, охорона; 1. -; presidium *m*, presider головувати, president *m* голова, президент; 2. президія; *англ*. president; *нім*. Präsidieren

quaero, quaesīvi, quaesītum, ěre 3 шукати, запитувати; 1. quérir, quête *f* пошуки, enquête *f* розслідування; question *f* питання; 2. інквізиція, анкета; *англ*. inquire, quest пошуки, question питання; *нім*. Inquisition *f* інквізиція

rōgo, āvi, ātum, āre 1 просити, запитувати; 1. -; rogatoire прохальний; 2. прерогатива; *англ*. rogation молебінь

sub (*c. acc. et abl.*) под; 1. sous (< subtus), sou-; sub-; 2. суб-(субординація); *англ. нім*. sub-

supĕro, āvi, ātum, āre 1 перевершувати, долати, перемагати.

verus, a, um вірний, істинний (*пор. нім*. wahr); 1. vrai (< *verācum).

8. ТЕКСТИ

A. 1. Leges Romanōrum sevĕrae erant. 2. In pace littĕrae florent. 3. Licentiam stulti libertātem vocābant. 4. Vox populi - vox veritātis. 5. Germāni reges ex nobilitāte, duces ex virtūte sumunt. 6. Pes mihi dolēbat. 7. Eo, quocumque pedes ferunt. 8. Civitāti cum civitāte semper concordia esse debet. 9. Laus praemium virtūtis erit. 10. Raro senex mutat sententiam. 11. Eloquentia est comes pacis otiique. 12. Milītes Romāni aut pedītes erant, aut equītes. 13. Primā luce

milites nostri ab eo loco castra movēbunt. 14. Vestrae salutis causā meum pericūlum neglēgo. 15. C. Gracchus, tribūnus plebis, causam popūli defendēbat. 16. Amīcus amīco opem fert. 17. Si iudīces esse vultis, iusti este! 18. **Suus rex regīnae placet.** 19. **Si vox est, canta!** 20. **Vox audīta perit, littēra scripta manet.**

B.1. Dura lex, sed lex. 2. Plato poētas duces sapientiae vocābat. 3. Aliēnis malis delectāri – voluptas inhumāna est. 4. Vera laus uni victūti debētur. 5. Pro patria, pro libertāte, pro vita pugnabīmus. 6. Nihil aliud est imperium, nisi cura salutis aliēnae. 7. Veritas laborāre potest, vinci non potest. 8. Facīle veritas se ipsa defendet. 9. Pacem huc fertis, an arma? 10. **Salus popūli summa lex est** 11. **Amīcus (mihi) Plato, sed magis amīca veritas.** 12. **Nulla calamitas sola.** 13. **Paupertas non est vitium.** 14. **Inter caecos luscus rex.** 15. **Nemo iudex in propria causa.**

Лексичний мінімум 8

civitas, ātis f [civis] громадянство, держава; 1. *cité f* місто, селище, *citoyen m* громадянин, *citadelle f* фортеця; 2. цитадель; *англ.* city місто.

comes, ītis m, f [com-eo] супутник; 1. *comte m* граф, *comté m* графство; 2. *англ.* count граф (не англійський)

dux, ducis m ватажок, вождь, полководець (*пор. нім.* Herzog m); 1. *duc m* герцог, *duchesse f* герцогиня; 2. *англ.* ducal герцогський, *duchy* герцогство.

eques, ītis m [equus] вершник.

floreo, ui, -, ēre 2 [flos] цвісти, квітнути, (*пор. нім.* blühen); 1. *fleurir* (< *florire*), *fleuri* квітучий; 2. Флоренція; *англ.* flourish квітнути; *нім.* florieren квітнути.
2.

iudex, cis m [jus-dico] суддя; 1. *juge m*, *juger* судити; *judicieux* розсудливий; 2. *англ.* judge.

justus, a, um [jus] справедливий; 1. -; *juste, justice f* справедливість, *justesse f* вірність, правота; 2. юстиція; *англ.* just, justice справедливість; *justify* оправдувати; *нім.* just якраз, саме, *Justiz f* правосуддя

laus, laudis f похвала, слава.

lex, legis f закон; 1. *loi f*; *legal* законний, *legitime* законний; 2. легальний, лояльний; *англ.* legal законний, loyal вірний, відданий; *нім.* Legitimation *f* посвідчення особи, legitimieren узаконювати

libertas, ātis f [liber] воля; 1. -; *liberté f*; 2. *англ.* liberty.

lux, lucis *f* світло (*пор.* промінь, *англ.* light, *нім.* Licht *n*); 1. luire світити(ся) (< lucere); lucide ясний, lucidité *f* ясність розуму; 2. *англ.* lucid ясний

miles, militis *m* воїн; 1. -; militer боротися, militant *m* борець, milice *f* ополчення; 2. міліція; *нім.* Miliz *f* міліція, militant войовничий.

muto, āvi, ātum, āre 1 міняти, змінювати; 1. muer линяти (про тварин), remuer рухати; mutation *f* зміна; 2. мутація; *англ.* mutate, mutation зміна; *нім.* mutieren змінювати голос, ломатися (про голос)

paх, pacis *f* мир, спокій; 1. paix *f*, paisible мирний; pacifique мирний; 2. пацифізм, пацифіст; *англ.* peace, peaceable миролюбний, мирний; *нім.* Pazifik *m* Тихий океан

pes, pedis *m* нога, ступня, стопа (лат. pedōnem) пішак, pédate *f*; 2. педаль, п'єдестал, велосипед; *англ.* pedal ножний, pedigree родословна, походження, expedient пригожий, доречний, impede перешкоджати; *нім.* Pedal *n*

plebs, plebis *f* простий народ; 1. -; plebe *f* plébiscite *m* всенародне голосування, plébéien *m* плебей; 2. плебей, плебісцит; *англ.* plebeian плебей, plebiscite; *нім.* Plebs *f*, Plebiszit *n*

popŭlus, i *m* народ; 1. peuple *m*; population *f* населення, populaire народний; 2. популярний; *англ.* people, population населення; *нім.* populär, popularisieren популяризувати

praemium, i *n* нагорода; 1. prime *f*, primer присуджувати премію; 2. премія; *англ.* premium; *нім.* Prämie *f*

rex, regis *m* цар (*пор.* *нім.* Reich *n* царство); 1. roi *m*, royal королівський; regicide *m* царевбивство; 2. регалії, рояліст; *англ.* regal величний, regalia регалії; *нім.* Regel *f* правило, Regiment *n* панування.

salus, ūtis *f* благополуччя, спасіння, уклін; привітання; 1. salut *m*, saluer вітати; salutation *f* поклон; 2. салют; *англ.* salute привітання, вітати; *нім.* Salut *m*, salve! привіт!

senex, senis *m, f* старий, стара; 1. seigneur *m* (< seniore), monsieur *m*, sire *m* величність; senile старечий; 2. сеньйор, сенешаль; *англ.* sir сер, пан, senile старчий; *нім.* senior старший, Senior *m* старійшина.

veritas, ātis *f* [verus] істина, правда; 1. -; vérité *f*; 2. веризм; *англ.* verity,

virtus, utis *f* [vir] мужність, доблесть, чеснота; 1. vertu *f*, vertueux доброчесний; 2, віртуоз; *англ.* virtue, virtuous доброчесний; *нім.* Virtuose *m*

vox, vocis *f* [voco] голос; 1. voix *f*; 2. *англ.* voice.

9. ТЕКСТИ

A.1. Labōres gignunt honōres. 2. Semper amīca mihi, semper et uxor eris. 3. Aedui legātos ad Caesārem rogātum auxilium mittunt. 4. Aēr undīque terram cingit; sine aēre nulla vita esse potest. 5. Et tibi, et sorōri tuae, et matri salūtem dico. 6. Soror ejus homīnis virgo formōsa est; eam cupio, pater, uxōrem ducēre sine dote. 7. Causa arbōrum, florum, herbārum in seminībus est. 8. Fratrem meum cotidie exspectabāmus. 9. Luna lucet non suā propriā, sed a sole acceptā luce. 10. Homo locum ornat, non homīnem locus. 11. Libenter homīnes id, quod volunt, credunt. 12. Inter Romānos et Helvetios flumen interērat. 13. Carmīna illīus poētae totā Italiā legebantur. 14. Interdum sub nomīne pacis bellum occultātur. 15. Ad tempus adēro. 16. Corpōra juvēnum labōre firmanur. 17. Non libērat diadēma capītis dolōre. 18. Et longum erat iter, et non tutum, 19. ***Opus laudat artificem.***

B.1. Amor etiam deos tangit. 2. Sera nunquam est ad bonos mores via. 3. Ut homīni decus ingenium, sic ingenii ipsīus lumen est eloquentia, 4. In dolōre lacrimas tenēre virtūtis proprium est. 5. Non sentīre mala sua non est homīnis, et non ferre-non est viri. 6. Labor homīni laudī est. 7. Apud Romānos is adulescens, qui ad negotia publīca parabātur, a patre ad eum oratōrem deducebātur, qui in civitatē primum locum obtinēbat. 8. Apud Romānos magna erat auctoritas patrum. 9. Amīcus meus tuam vult sorōrem uxōrem ducēre. 10. Venis, ad locum, hominībus plenum, amīcis vacuum. 11. Leges a victorībus dicuntur, accipiuntur a victis. 12. Magna est linguarum inter homīnes variētas. 13. Magna dos ei virgīni dabītur. 14. Neque per aetātem, neque per valetudīnem facēre id possum. 15. In tota oratiōne tua tecum ipse pugnābas. 16. Opprīme, dūm nova sūnt, subītī mala sēmīma mórbi. (Ovidius) 17. Tempus consilium tibi dabit. 18. Amōris vulnus sanat idem, qui facit. 19. Nunquam malum malo, nec vulnus curātur vulnēre.

20. ***Una hirundo non facit ver.*** 22. ***O tempōra, o mores! (Cicero)*** 23. ***Caecus non judicat de colōre.*** 24. ***Consuetūdo est altēra natūra.*** 25. ***Per fas et nefas.*** 26. ***Barba crescit, caput nescit***

Лексичний мінімум 9

aër, aëris *m* повітря; 1. air *m*; aérer провітрювати, aérien повітряний; 2. аероплан, аеронавт; *англ.* air, aerial повітряний; *нім.* Aerostat *m*, aeronautisch повітроплавний

arbor, òris *f* дерево; 1. arbre *m*; arbuste *m* (< arbustum) кущ, arboriculture *f* лісництво; 2. *англ.* arbor, arbour альтанка із зелені

caput, ĩtis *n* голова, столиця (пор. *англ.* head, *нім.* Haupt *n*); 1. chef *m*, chevet *m* узголів'я, chapeau *m* (< capellum) шляпа, chapitre *m* (< capitulum) розділ книги; cap *m* мис, capitale *f* столиця, capitaine *m* капітан; 2. капітель, капітал, капітан, капітулювати; *англ.* chapter розділ, capital столиця *нім.* Kapitel *n* розділ, Kapital *n* капітал, kapitulieren

carmen, ĩnis *n* пісня; вірш; 1. charme *m* зачарування, charmer зачаровувати; 2. шарманка; *англ.* charm чарівність; *нім.* charmant чарівний, чудовий

corpus, òris *n* тіло, тулуб; 1. corps *m*, corsage *m*; 2. корпус, корпорація, корсаж; *англ.* corps воєнний корпус, corpse труп, corpus кодекс, corpuscle частка, частинка частина, атом, електрон; *нім.* Körpulenzt / дорідність, Körperschaft *f* об'єднання, корпорація

cupio, ĩvi, ĩtum, ěre 3 сильно бажати, прагнути, намагатися; 1. convoiter (< cupidietare); cupide жадібний; 2. Купідон; *англ.* cupidity жадібність

dolor, òris *m* біль; скорбота, печаль; 1. douleur *f*, dolent жалібний, deuil *m* траур; 2. *англ.* dolour; *нім.* Kondolenz *f* співчуття

flos, oris *m* квітка (пор. *англ.* bloom, *нім.* Blume *f*); 1. fleur *f*; fleuriste *m*, *f* квіткарка, flore *f*; 2. флора; *англ.* flower, florid квітчастий; *нім.* Flor *m* цвітіння

flumen, ĩnis *n* [fluo] потік; річка; 1.-; fluide текучий, influence *f* вплив; 2. флюїди; *англ.* fluent гладенький, текучий

frater, fratris *m* брат (пор. *англ.* brother, *нім.* Bruder *m*); 1. frère *m*: fraternité *f* братство; 2. *англ.* fraternity братство; *нім.* Fraternität *f*

homo, homĭnis *m* людина (пор. *нім.* Bräutigam *m* наречений)
homme *m*, homage *m* повага, onĭ; homicide *m* вбивство.

honor, òris *m* честь, почесність, пошана; 1. - ; honneur *m*, honorer шанувати, honoraire почесний; 2. гонор, гонорар; *англ.* honour, honorarium гонорар,

honorary почесний, неоплачуваний; *нім.* Honneur *n*, honorieren надавати почесь, платити.

iter, itinēris *n* [eo] шлях; перехід, похід; 1. -; itinéraire *m* маршрут; 2. *англ.* itinerate мандрувати, itinerary дорожний.:

juvenis, *is m, f* молодик, юнак, дівчина (*пор.* юний, *англ.* young, *нім.* jung); 1. jeune, jeunesse *f* молодість; juvénile юнацький; 2. *англ.* rejuvenate омолоджувати, juvenile юнацький

labor, ōris *m* робота, праця; 1. -; labeur *m*; 2. лейборист; *англ.* labour, labourer чорнороб, labourist лейборист.

legātus, i *m* посол; легат; 1. -; légation *f* дипломатична місія; 2. легат, делегат; *англ.* legation дипломатича місія, legate, delegate уповноважувати; *нім.* Legation *f* посольство, Dele-gation *f*

mater, matris *f* мати (*пор.* *англ.* mother, *нім.* Mutter *f*); 1. mère *f*; maternel материнський, maternité *f* материнство; 2. матрона, матримоніальний, матриці, матрикул; *англ.* matrimonial подружній, maternity материнство; *нім.* Matrone *f*, Matrikel *f*

nomen· ĩnis *n* ім'я (*пор.* *англ.* name, *нім.* Name *m*); 1. nom *m*, renommée *f* слава; nominal номінальний, nomination *f* назначення; 2. номенклатура, номінал, реноме; *англ.* nominative називний відмінок; *нім.* Nominativ *m*, nominell

opus, opēris *n* діло, робота; твір; 1. oeuvre *f* (< opēra), ouvrage *m*, hors-d'oeuvre *m* закуска, chef-d'oeuvre *m* шедевр; opérer виробляти, оперувати; 2. опус, опера; операція; *англ.* operate працювати, оперувати, operative діючий; *нім.* operieren діяти, оперувати

pater, patris *m* батько (*пор.* *англ.* father, *нім.* Vater *m*); 1. pere *m*; paternel батьківський, paternite *f* батьківство; 2. патер, патрон; *англ.* paternal батьківський; *нім.* Pater *m*.

semen, ĩnis *n* насіння (*пор.* *англ.* sow сіяти, seed насіння; *нім.* säen сіяти, Same *m* зародок, насіння); 1. semer (< seminare) сіяти, semence *f* насіння; séminaire *m* розсадник; 2. семінар, ~ія; *англ.* seminary розсадник, духовна семінарія; *нім.* Seminar *n*

semper завжди (*пор.* *англ.* same той же, some кілька; *нім.* samt разом); 1. -; sempiternel (< sempiternum) віковичний

sol, solis *m* сонце (*пор.* *англ.* sun, *нім.* Sonne *f*); 1. soleil

solicūlum сонечко), tournesol *m* соняшник, parasol *m* парасолька (від сонця); 2. солярій; *англ* solar сонячний

soror, ōris *f* сестра (пор. *англ.* sister, *нім.* Schwester *f*); 1. soeur *f*

tempus, ōris *n* час; 1. temps *m*, printemps *m* весна; temporel тимчасовий; 2. темп; *англ.* tense (грам.); *нім.* Tempo *n*, temporär тимчасовий

virgo, īnis *f* діва, дівчина; 1. - ; vierge *f* діва, virginité *f* незайманість, virginal дівочий; 2. *англ.* virgin, virginal, невинний

10. ТЕКСТИ

A. 1. Non est facilis ad astra via. 2. Longum et difficile est iter per praecepta, breve et efficax per exempla. 3. Omne initium difficile est. 4. Fortes non modo fortuna adiuvat, ut est in vetere proverbio, sed multo magis ratio. 5. Terra communis est possessio omnium laborantium. 6. Multi flores hominibus utiles sunt. 7. Nominativus et vocativus pluralis primae declinationis similis est genetivo et dativo singularis. 8. Homines inter se studiis, moribus, omni vitae ratione differunt. 9. Dulcis est amor patriae, dulce est videre suos. 10. Dives est, qui sapiens est. 11. Veritatis oratio simplex est. 12. Divitiae hominem felicem non faciunt. 13. Homo, verum non dicens, mendax appellatur. 14. Beneficium non in eo consistit, quod datur, sed in dantis animo. 15. Amor foedere conjungit amantes. 16. Nihil difficile volenti puto. 17. **Qualis rex, talis grex.** 18. **Ilmeo Danaos et dona ferentes.** 19. **Nemo omnia potest scire.** 20. **Abiens, abi!** 21. **Volens nolens.**

B. 1. Omnes homines naturā libertati student. 2. O nomen dulce libertatis! 3. Nullum periculum communis salutis causā recuso. 4. Nemo omne, quod vult, habere potest, sed nolle id, quod non habet, omnis potest. 5. Apud Herodotum, patrem historiae, sunt innumerabiles fabulae. 6. Omne genus scripti | gravitate tragoedia vincit. (*Ovidius*) 7. Nulla lex satis commoda omnibus est. 8. Sicut in vita nunquam errare felix est, ita errorem quam primum emendare - sapientis. 9. Frequens imitatio transit in mores. 10. Incredibili sum timore de tua valetudine. 11. Vocālis ante vocālem brevis est. 12. Sagitta in lapidem nunquam figitur; interdum resiliens ferit dirigentem. 13. Homines magis defendenti, quam accusanti favent. 14. Imāgo animi sermo est: *qualis vir, talis oratio*. 15. Dictum

sapienti sat est. 16. Qualis dominus, tales servi. 17. Omnia praeclāra - rara. 18. Omnia mea mecum porto.

Лексичний мінімум 10

amor, ōris *m* [amo] кохання; 1. amour *m*, amoureux закоханий, s'amouracher закохуватися; 2. Амур.

appello, āvi, ātum, āre звертатись з промовою; називати; 1. appeler, appel *m* поклик; appellation *f*; 2. апеляція, апелювати; *англ.* appellation ім'я, appellative нарицательний, appeal апелювати; *нім.* Appell *m* заклик, звернення, appellieren

brevis, *e* короткий; 1. bref, brevet *m* свідоцтво, abrégé скорочувати; abréviation *f* скорочення; 2. аббревіатура; *англ.* brief резюме, briefness стислість; *нім.* Brief *m* письмо

commūnis, *e* загальний, всезагальний; 1. commun, commune *f*; communisme *m*, communiste *m, f*; 2. комуна, комунізм, комунальний, комунікація; *англ.* common, commune комуна, communism, communicate повідомляти; *нім.* Kommune *f*, Kommunismus *m*, Kommunität *f* спільність

con-jungo, junxi, junctum, *ēre* 3 з'єднувати, зв'язувати; відмінювати (грам.) (*пор.* іго; *англ.* yoke іго, ярмо; *нім.* Joch *n* іго, ярмо); 1. conjoindre, conjoint з'єднаний; conjunction *f* сполучник (грам.); 2. кон'юнктура, кон'юнктив; *англ.* conjunction, conjoint з'єднаний; *нім.* konjugieren, Konjunktur *f*

dif-fĕro, -, -, dif-ferre [dis-fĕro] розрізнятися; 1. -; différer, différent різний, différence *f* відмінність; 2. диференціація, диференціал, індиферентний; *англ.* differ, different, difference різниця; *нім.* Differenz *f* різниця, суперечність, Indifferenz *f* байдужість

difficilis, *e* [dis-facilis] важкий; 1. -; difficile, difficulté *f* труд-ність; 2. *англ.* difficult

dives, ĭtis багатий

dulcis, *e* солодкий, приємний; 1. doux, douceur *f* насолода; 2. Дульцінея (ім'я)

facilis, *e* [fācio] легкий; 1. -; facile, facilité *f* легкість; 2. *англ.* facile, facility легкість

felix, ĭcis щасливий; 1. -; féliciter вітати, félicité *f* блаженність; 2. *англ.* felicitate поздоровляти, felicity щастя

fortis, е сильний, міцний; хоробрий; 1. fort, effort *m* зусилля, force *f* сила, forcer заставляти; fortifier укріплювати; 2. форт, фортифікація; *англ.* fort форт, forte сильна сторона (в людині), fortify укріплювати; *нім.* Fort *n* укріплення

initium, *i n* [in-eo] початок; 1. commencer (< *cominitiare) починати; initial початковий, initiative *f* ініціатива; 2. ініціали, ініціатива; *англ.* initial початковий, initiative; *нім.* Initiale *f*, Initiative *f*.

omnis, е весь, всякий; 1. -; omnibus *m* омнібус, omnipotent всемогутній; 2. омнібус; *англ.* omnibus; *нім.* Omnibus *m*

oratio, ōnis *f* мова; 1. -; oraison *f*; 2. *англ.* oration урочиста промова

possessio, onis *f* [pot-sedeo] володіння; 1. -; possession *f*, possesseur *m* власник, possessif присвійний (грам.); 2. *англ.* possession, possessive присвійний; *нім.* Possessiv *n* присвійний займенник

puto, āvi, ātum, āre 1 думати, припускати; 1. compter (< computare) вважати, conter (< computare) розповідати; disputer сперечатися, réputer вважати (яким); 2. диспут, репутація; *англ.* putative припущений, reputation, реpute загальна думка

qualis, е який (за якістю); 1. quel; qualité *f* якість, qualifier, визначати, qualification *f*; 2. кваліфікація; *англ.* quality, якість qualify; визначати *нім.* Qualität *f* якість, властивість, Qualifikation *f*

ratio, ōnis *f* розрахунок; розум; 1. raison *f*, raisonner; розмірковувати; ration *f* пайок, rationnel розумний; 2. раціоналізм, раціон, резон; *англ.* rational розумний, ration; *нім.* rational, Ration *f*

scio, īvi, ītum, īre 4 знати, вміти; 1. -; omniscient всезнаючий.

similis, е подібний, схожий; 1. sembler здаватися, ressembler бути схожим; similitude *f* подібність, similaire; 2. симулянт, асиміляція; *англ.* similar, similarity схожість; *нім.* simulieren, Simili *m* підробка

simplex, ĩcis простий; 1. -; simple, simplicité *f* простота, simplifier спрощувати; 2. *англ.* simple, simplicity простота, simplify спрощувати; *нім.* simpel простий, невеликого розуму

talīs, е такий (*пор.* той; *англ.* the, that, this; *нім.* der, dies); 1. tel; talion *m* (< talionem) відплата

utilis, е [utor] корисний; 1. -; utile, utilitè *f* користь, utiliset використати; 2. утиль, утилітарний; *англ.* utility корисність, utilize використати, utilitarian утилітарний.

vetus, **ëris** старий, древній (пор. ветхий); 1, vieux (< vetulus старенький), vieillard *m* старик, vieillir старіти; veteran *m*; 2. ветеран; *англ.* veteran, inveterate застарілий, закостенілий; *нім.* Veteran *m*

11.ТЕКСТ

A.1. In mari Mediterraneo sunt varia genëra animalium. 2. Multitüdo civium in Capitolium convënit. 3. Nocturnörum animalium, velüti felium, in tenëbris fulgent ocüli. 4. Galli spatia tempöris numëro noctium finiunt. 5. Is, qui neutri parti amïcus est, hominïbus odiösus est. 6. Lupus - malus ovium custos. 7. Parentum virtus – dos optïma. 8. Multae urbes, olim florentes, nunc dirütæ jacent. 9. Equi donāti dentes non inspiciuntur. 10. Nautae audāces per omnia maria currunt. **11. *Finis corōnat opus.*** 12. Leonïdas milïti nuntianti: «Hostes nobis propinqui sunt», - «Et nos, - inquit, - hostïbus propinqui sumus». 13. Omnis ars natürae imitatio est. 14. Carmïna bona morte carent. 15. In Gallia antïqua plebs, quae ingenti vectigāli premebātur, servörum paene loco habebātur; sors ejus tristic erat. **16. *Vim vi repellëre licet*** **17. *Quod licet Jovi, non licet bovi.*** **18. *Sëro venientïbus ossa.*** 19. Magna pars sanitātis - velle sanāri.

B.1. Antïquis temporïbus Romāni in Tibëri, postea in marïbus quoque navigābant. 2. Nobïlis equus umbrā quoque virgae regïtur, ignāvus ne calcāri quidem concitāri potest. 3. Fames malum panem tenërum reddit. 4. Nomïna civium fortium semper memoriā tenëmus. 5. In civitāte libëra lingua mensque libërae esse debent. 6. Otium sine libris mors est et homïnis vivi sepultūra. 7. Ovum sine ave et avis sine ovo gigni non potest. 8. Fas est et ab hoste docëri. 9. Plerisque hominïbus, litterārum ignāris, libri non studiörum instrumenta sunt, sed aedium ornamenta. 10. Mercurium Galli omnium inventōrem artium ferunt, viārū atque itinërum ducem. 11. Ubi judicat, qui accūsāt, vis, non lex valet. 12. Milïtes Romāni ante castra hostium turrim constituunt. 13. Cibus famem explet, potio - sitim, vestis a frigöre defendit. 14. ***Procul ab ocülis - procul ex mente.*** 15. ***Fames - artium magistra.*** 16. ***Non est fumus absque igne.*** 17. ***Et fabüla partem veri habet.***

Лексичний мінімум 11

anīmal, ālis *n* жива істота, тварина; 1. -; *animal m, ani-malité f* тваринний стан; 2. анімаліст; *англ. animal; нім. animalisch* тваринний

ars, artis *f* мистецтво; ремесло; 1. *art m; artiste m* художник; 2. артист; *англ. art, artiste; нім. Artist m* артист цирку

audax, ācis [audeo] відважний, зухвалий; 1. -; *audace f* відвага, *audacieux*; 2. *англ. audacious* сміливий

civis, is *m, f* громадянин, громадянка; 1. -; *civil* цивільний, цивільний, *civilité f* ввічливість; 2. цивілізація; *англ. civil* громадянський, *civility* люб'язність, ввічливість; *нім. zivil* штатський, ввічливий, *Zivilist m* штатський. Див. *civitas* (розд. IX)

con-vēnio, vēni, ventum, īre 4 сходитися, збиратися; 1. *convenir* погоджуватися, відповідати, *couvent m* монастир; *convention f* угода; 2. конвенція, конвент; *англ. convention* збори, з'їзд, *convenient* зручний, *convent* монастир; *нім. Konvention f, konvenieren*, влаштовувати, підходити

curro, cucurri, cursum, ěre 3 бігти; 1. *courir, cours m* плин, *course f* біг; *concurrent m* конкурент; 2. курс, кур'єр, курсив, конкурент; *англ. current* поточний, *cursory* біглий; *нім. Kurier m, Kursiv f, Kursus m* курс (лекцій)

dens, ntis *m* зуб (пор. *англ. tooth, нім. Zahn m*); 1. *dent f, dentiste m, f* зубний лікар, *dentelle f* мереживо; 2. дентальний, дантист; *англ. dent* зубець; *нім. Dantist m*

di-ruo, rui, rūtum, ěre 3 руйнувати; 1. -; *ruine f, ruiner*; 2. руїни; *англ. ruine; нім. Ruine f, ruinieren*

equus, i *m* кінь; 1. -; *équitation f* мистецтво верхової їзди; 2. *англ. equitation* мистецтво їзди верхи

finio, īvi, ītum, īre 4 обмежувати, означати; закінчувати;

1. *finir*; 2. *англ. finish, finite* обмежений; *нім. definieren* означати, *Definition f* визначення. Див. нижче *finis*

finis, is *m [finio]* кордон, межа; володіння; кінець; 1. *fin f, fin* тонкий, *Finesse f* витонченість; *final* кінцевий; 2. фінал, фініш; *англ. fine* тонкий, витончений, *final* кінцевий; *нім. fein* тонкий, витончений, *Finale n* фінал

genus, ěris *n [gigno]* рід; вид, порода; рід, стан (грам.); 1. -; *genre m, général* загальний, головний, *génération f* покоління; 2. генерація, генератор, дегенерат, генеральний, жанр; *англ. generate* виготовляти, народжувати, *general* загальний, *generous* благородний, *gender* рід (грам.); *нім. Genus n*

рід (грам.), *Generation f* покоління, *generell* (все)загальний, універсальний.

hostis, is m чужоземець, ворог (пор. гість, *англ.* guest, *нім.* Gast *m*); 1. - ; *hostile* ворожий, *hostilite f* ворожнеча, ворожість; 2. *англ.* hostile ворожий

Juppiter, Jovis m [Jov-pater] Юпітер, верховний бог римлян

mare, maris n море (*пор. англ.* moor болото; *нім.* Meer *n* море, Moor болото); *mer f*, *marin* морський, *marine f* флот, *marinade f*; *maritime* морський; 2. мариніст, маринад; *англ.* marine морський; *нім.* marin морской, *maritim* относящийся к морскому делу, *Marine f* флот

mors, mortis f смерть (пор. мор, *англ.* murder вбивство, *нім.* Mord *m*); 1. *mort f*; 2. натюрморт. Див. *mortālis* (розд. XIII)

neuter, tra, trum [ne-uter] ні той ні інший і ні один (з двох); 1. - ; *neutre* нейтральний, *neutralité f* невтручання; 2. нейтральний, нейтралітет; *англ.* neuter середній (грам.), *neutral* нейтральний; *нім.* Neutrum *n* середній (грам.), *neutral*

nox, noctis f ніч (пор. *англ.* night, *нім.* Nacht *f*); 1. *nuit f*; *nocturne* нічний; 2. ноктюрн

os, ossis n кістка; 1. **os m**, **osseux** кістковий; *ossature f* кістяк; 2. *англ.* osseous кістлявий

ovis, is f вівця (пор. овен, *англ.* ewe); 1. *ouaille f* (< *ovicŭla*) овечка (в переносному значенні); *ovin* овечий; 2. *англ.* ovine овечий

parens, ntis m, f один з батьків (мати, батько); 1. *parents m*, *parenté f* рідня; 2. *англ.* parent

pars, partis f частина, сторона; 1. *part f*, *partie f*, *parti m* партія; *participer* брати участь, *particulier* особливий, приватний; 2. партія, партизан, партитура, партнер; *англ.* part, party партія, загін, partner учасник; *нім.* Partikel *f* частка (грам.), *Partie f* партія (в грі), *Partei f* партія (організація)

per (с. асс.) по, через (про місце); засобом (про спосіб) (пор. пре-, пере-: долати, перегрівати); 1. *per*, *perce que* тому що; *per-*; 2. *англ.*, *нім.* *per-*

prēmo, pressi, pressum, ěre 3 тиснути, утискувати; 1. *presser* (< *pressare*), *presse f*, *près* близько, *après* після, *presque* майже; *imprimer* друкувати, *impression f* враження; 2. прес, преса, компрес, репресія, імпресіонізм; *англ.* press тиснути, наполягати, *pressing* невідкладний,

pressure тиск; нім. Presse *f* прес, преса, pressen пресувати. Див.. exprimo (розд. XVII)

turris, is *f* башня; 1. tour *f*; 2. в'язниця; англ. tower; нім. Turm *m*

vis (*gen. i dat.* немає, *acc.* vim, *abl.* vī; plur. vires, virium, virībus) *f* сила, могутність; насилля; 1. - ; violer порушувати, силувати, примушувати, violent несамовитий, violence *f* насилля; 2. англ. violence насилля, violent несамовитий

12 - 13. ТЕКСТИ

A. 1. Helvetii legātos ad Caesārem petītum pacem misērunt. 2. Promisisti ad me venīre, sed non venisti. 3. Milītes Romāni multas urbes in Gallia expugnāvērunt et ingentem eārum numērum delevērunt. 4. Senatōres Romāni Cicerōnem consūlem, postquam civitātem Romānam servāvit, patrem patriae nomināvērunt. 5. Milītes Romāni partem navium hostium depressērunt, alias naves cum hominībus de-duxērunt. 6. Nil sine magno / vita labōre dedit mortālībus. (*Horatius*) 7. Juppīter, in taurum conversus, Eurōpam rapuit et in Cretam transportāvit. 8. Hannībal, dux Carthaginiensium, ultīmos suae vitae annos in regno Prusiae vixit. 9. Milītes Caesāris montem cepērunt et ibi prope hostes castra posuērunt. 10. Apelles pinxit Alexandrum Magnum fulmen tenentem. 11. In ignem incīdi, fumum fugiens. 12. Sulla primus e patriciis Corneliis igni cremāri voluit. 13. Caesar in campo novas legiōnes, quas in Gallia conscripsērat, instruxit. 14. Caesar omnībus, qui arma tulērunt, vitam concessit. 15. Hannībal primus suas copias in Italiam trans Alpes, quas nemo ante eum cum copiis superavērat, traduxit. 16. Horatio Coclīti, qui Romam servavērat, Romāni grati propter audaciam ejus aēneam statuam collocavērunt. 17. Respondēbo tibi, sed non ante, quam tu ipse mihi respondēris. 18. Sententiam mutabītis, si omnia audiverītis. 19. Quando tandem, amīce carissīme, ex Hispania tua Romam rediēris et omnium tuōrum exspectatio explebītur?

B. 1. Heri affuistis. Hodie adestis. Cras aberītis. 2. Caesar Ariovisto, regi Germanōrum, locum colloquio constituit. 3. Ad senem senex de senectūte scripsi. 4. Isocrātes, orātor Atheniensis, qui adulescentes eloquentiam docēbat, ipse nunquam oratiōnem habuit. 5. Gaius Julius Caesar, postquam a Pharnāce, rege Pontīco, victoriam reportāvit, ad amīcum suum scripsit: «*Veni, vidi, vici*». 6. Cornelia, Scipiōnis filia, Gracchōrum mater: «Nunquam, - inquit, - non felīcem me dicam, quae Gracchos pepēri». 7. Milītes Romānos incurrentes

diutius hostes ferre non potuerunt ac terga vertērunt. 8. Amas illum hominem atque mihi saepe commendas; amābis magis commendabisque, si cognoveris ejus recens factum. 9. Scipiōnis filiae ex aerario dotem accepērunt, quia nihil illis reliquerat pater. 10. Philippus, Macedōnum rex, Lacedaemoniis scripsit: «Si in Laconicam venēro, finibus vestris vos expellam». Lacedaemonii rescripserunt: «Si». 11. Homo quidam interrogāvit servum, genere Lacedaemonium: «Probusne eris, si te emēro?» Ille: «Etiam si non emēris». 12. Si fatum tibi est ex isto morbo convalescere, sive tu medicum adhibueris, sive non adhibueris, convalesces. Si fatum tibi est ex isto morbo non convalescere, sive tu medicum adhibueris, sive non adhibueris, non convalesces. 13. Muliēris epitaphius: Immatūra perii. Sed tu, conjunx amabilis, vive annos tuos, vive meos! 14. Quod periit, periit.

Лексичний мінімум 12 -13

annus, *i m* рік; 1. *an m*, *annee f*; *annuel* річний, *anniversaire m* роковина; 2. *анали*; *англ.* *annual* річний, *annals* літопис, *anniversary* роковина; *нім.* *Annalen pl*.

consul, *ūlis m* консул; 1. -; *consul m*, *consulat m* консульство; 2. *англ.* *consul*; *нім.* *Konsul m*.

deleo, *ēvi*, *ētum*, *ēre* 2 руйнувати; 1. -; *délébile* той, що легко стирається; 2. *англ.* *indelible* той, що не змивається

fūgio, *fūgi*, -, *ēre* 3 бігти; 1. *fuir*, *fuite f* втеча; *fugitif* утікач; 2. *англ.* *fugitive* втікач, *refugie* емігрант.

ignis, *is m* вогонь; 1. -; *igné* вогнений, *ignition f* горіння; 2. *англ.* *igneous* вогненний, *ignite* закипати

ingens, *ntis* величезний

in-struo, *struxi*, *structum*, *ēre* 3 будувати; наставляти; 1. -; *instruire* навчати, *instruction f* освіта; 2. інструкція, інструктор; *англ.* *instruct* навчати, *instructive* повчальний; *нім.* *Instruktion f*.

mons, *ntis m* гора; 1. *mont m*, *montagne f*, *monter* підніматися, *montage m* піднімання, установка; 2. монтаж; *англ.* *mountain*, *mountainous* гористий; *нім.* *montan* гірський

mortalis, *e [mors]* смертний; 1. -; *mortel*, *mortalite f* смертність; 2. *англ.* *mortal*, *mortality* смертність.

navis, is *f* корабель; 1. *nef f* внутрішня частина храму, неф; *navire m*; 2. *англ.* navy флот.

nomīno, āvi, ātum, āre 1 [nomen] іменувати, називати;

1. **nommer.**

novus, a, um новий (*пор. англ.* new, *нім.* neu); 1. *neuf, nouveau (< novellum), nouvelle f* новина, оповідання; *novateur m* новатор; 2. новатор, новела; *англ.* novelet оповідання; *нім.* Novität *f* новинка

peto, īvi, itum, ěre 3 намагатися, домагатися; просити, вимагати; 1. - ; *pétition f* прохання, *appétit m*; 2. петиція, апетит; *англ.* petition прохання; *нім.* Petition *f*

pingo, pinxi, pictum, ěre 3 малювати (*пор.* писати); 1. *peindre, peintre m* художник, *peinture f* живопис; *pictural* той, що відноситься до живопису; 2. пігмент, піктографічний; *англ.* paint малювати, *picture* живопис; *нім.* Pigment *n*

pōno, posui, positum, ěre 3 класти, ставити; 1. *pondre* нестися, нести яйця; *position f* положення; 2. поза, позиція, ком-, дис-, позитивний; *англ.* posit класти за основу, *position* положення; *нім.* Positur *f* поза. **post-quam** після того як

primus, a, um перший; 1. *prime, premier, printemps m* весна, 2. примат, прем'єр; *англ.* premier прем'єр-міністр; *нім.* primär; первичний, prima вищої якості, першого сорту

pro-mitto, mīsi, missum, ěre 3 обіцти; 1. -; *promettre, promesse f* обіцянка; 2. компроміс; *англ.* promise

prope (*с. ас.*) поблизу; 1. *prochain (< *propianum)* близький, ближній, *proche* близький, *approcher (< поздн. лат. appropiare)* наближати(ся); 2. *англ.* approach наближатися

propter (*с. ас.*) внаслідок, через

rāpio, rāpui, rāptum, ěre 3 хватати, викрадати; 1. *ravir (< *rapīre)* викрадати, захоплювати, *ravissant* чудовий; *rapine f* грабіж; 2. *англ.* ravish, rapt захоплений, *garine* грабіж

regnum, i n [rex] царство, держава; 1. -; *règne m, régner* царювати.

respondeo, respondi, responsum, ěre 2 відповідати; 1. *répondre (< *respondēre), réponse f* відповідь; *responsable* відповідальний; 2. кореспондент; *англ.* respond, response відповідь, *responsible* відповідальний, *correspondence*

відповідність; *нім.* korrespondieren листуватися, *Korrespondenz* *f*
кореспонденція

ultimus, a, um останній; 1. -; ultime; 2. ультиматум; *англ.* ultimate, ultimum; *нім.* Ultimatum *n*, Ultimo *m* останній день місяця

14. ТЕКСТ

A. 1. Troja a Graecis delēta est, sed memoria Trojae ab Homēro poētā servāta est. 2. Alexander Magnus ab Aristotēle, viro sapienti, eruditus est. 3. Tota civitas Helvetiōrum in quattuor pagos divīsa est. 4. Homīnes cor habent, quod in laeva pectoris parte positum est. 5. Magna classis Persārum parvo numēro navium Graecōrum apud Salamīna victa est. 6. Legāti ad Caesārem ab iis nationībus, quae trans Rhenum incōlunt, missi sunt pacem rogātum. 7. Quintus Pedius legātus extrēmo anno in ulteriōrem Galliam a Caesāre mussus est. 8. *Alea jacta est.* 9. Accēpi omnes epistūlas, quae a te missae erant. 10. Romūlus et Remus, ut fama est, in eisdem locis, ubi flumīne Tibēri expositi et a pastōre educāti erant, urbem condere statuērunt. 11. Calchas sacerdos Graecis, in Trojam navigantibus: «Non solventur naves, - inquit, - priusquam Agamemnōnis filia immolāta erit». 12. Imperātor legatis hostium dixit: «Si itērum mecum pugnāre vultis, ego parātus sum pugnāre, si pacem habere mavultis, abjicite arma!». 13. Socii Ulixis boves sacras Solis dei interfecērunt et ad cenam paravērunt; eā de causā in alto mari omnes naves Ulixis fractae et socii ejus necāti sunt. Ipse Ulixes, tempestāte coactus, ad insulam Ogygiam pervēnit, ubi apud nympham Calypso septem annos vixit. Postquam Calypso, a deis admonīta, eum in patriam remīsīt, navis ejus a Neptūno deo fracta est. Ulixes, fame et frigore confectus, ad Phaeācum insulam actus est, qui⁴ eum bene accepērunt et paulo post in patriam misērunt. 14. Aqua super montium jugis concrēta est.

B. 1. Roma condīta est in Latio, in laeva ripa flumīnis Tibēris. 2. Littērae a Phoenicibus inventae sunt. 3. In virtute jure posīta est vera felicitas. 4. Multa bella a Romanis terra marīque magna cum pertinacia gesta sunt. 5. Captum oppīdum est cum ingenti praeda. 6. Multorum aures clausae veritāti sunt. 7. Macedōnum regnum post Alexandri mortem distractum est in multa regna. 8. Cicēro consul a senatōnibus Romanis pater patriae nominātus est. 9. Multārum gentium urbes ab Herodoto, scriptore Graeco, visae et mores earum ab eo descripti sunt. 10. Cum Helvetiis diu pugnatum est. 11. *Acta est fabūla.* 12. Cum copiae e castris eductae erunt, in hostes ducentur. 13. Xerxes, ubi cum copiis Athenas intravit, omnes fere sacerdotes, qui in arce Athenārum mansērunt et ab eo inventi erant, necāvit urbemque incendio delēvit. 14. Semper crudeliter punīti sunt ei milītes. Lacedaemonii, qui in pugna terga vertērunt atque fugā vitam servavērunt.

Лексичний мінімум 14

accipio, cēpi, cēptum, ěre 3 [ad-sāpio] приймати, отримувати; 1. -; acceper, acception *f* значення (слова); 2. *англ.* асепт, acceptable прийнятний; *нім.* akzeptieren визнавати

altus, a, um високий; глибокий (*пор. англ.* old старий, *нім.* alt старий, Eltern *pi* батьки); 1. haul; altitude *f* висота, altimètre *m* висотомір; 2. альт (голос), екзальтація; *англ.* altitude висота, exalt підносити, звеличувати; *нім.* Alt *m*

classis, is f розряд, клас; флот; 1, -; classe *f*, classique класичний; 2. клас, -ифікація; *англ.* classic; *нім.* klassisch

cogo, coēgi, coactum, ěre 3 [co-āgo] зганяти, примушувати; 1. caillier (< coagulāre) coagulation; *f* 2, коагуляція; *англ.* coaction примушення, cogent переконливий; *нім.* Koagulation *f* зсідання

conficio, fēci, fēctum, ěre 3 [con-facio] здійснювати, закінчувати; 1. confire зацукровувати, confiture *f* варення, confiserie *f* кондитерська; confection *f* виготовлення; 2. конфекція, цукерка; *англ.* confection солодощі, конфекціон; *нім.* Konfektion *f* виготовлення готового одягу

cor, cordis n серце (*пор. англ.* heart, *нім.* Herz *n*); 1. coeur *m*, courage *m* хоробрість; cordial серцевий; 2. куражитися; *англ.* cordial сердечний, щирий, cordiality привітність; *нім.* kordial сердечний, привітний. Див. concordia (розд. I)

deus, i m бог; 1. dieu *m*, adieu бувай; deifier обожнювати; 2. деїзм; *англ.* deify обожнювати; *нім.* Deismus *m*

divido, vīsi, vīsum, ěre 3 розділяти; 1. diviser, devise *f* девіз; паперові гроші; 2. дивізія, дивіденд; *англ.* divide ділити, dividend дивіденд, ділене (матем.); *нім.* Division *f*, Dividend *m* ділене, Dividende / дивіденд, Divisor *m* дільник

edūco, āvi, ātum, āre 1 виховувати; 1. -; eduquer, education *f* виховання; 2. *англ.* educate, education виховання

ex-pōno, posui, posītum, ěre 3 викладати, виставляти; 1. -; exposer, exposition *f* виставка, expose *m* твір; 2. експонат, експозиція; *англ.* expose виставляти, exposition опис, твір; *нім.* Exposition *f* виставка, твір, exponieren пояснювати. Див. ропо (розд. XIII)

extrēmus, a, um крайній; 1. -; extreme, extrémité *f* кінець, крайність; 2, екстреміст; *англ.* extremity крайність; *нім.* Extremität *f* крайність

in-cōlo, colui, cultum, ěre 3 жити, населяти. Див. incōla (розд. I)

jācio, jēci, jāctum, ěre 3 кидати; 1. jeter (< jactāre), jet *m* кидок, струя; jactance *f* (< jactare) хвастоці; 2. Суб'єкт, об'єкт, проект, жетон; *англ.* jet бити струєю

malo, malui, -, malle [magis-vōlo] більше хотіти, надавати перевагу

natio, ōnis / [nascor] плем'я, народ; 1, —; nation *f*; 2. нація, національність; *англ.* nation; *нім.* Nation *f*. Див. nascor (розд. XX)

neco, āvi, ātum, āre 1 вбивати; 1. поуег топити у воді

pastor, ōris m пастух; 1. **patre m** pasteur *m* пастор, pastoral пастуший; 2. пастор, ~аль; *англ.* pastor; *нім.* Pastor *m*

sapiens, ntis мудрий, розумий; 1, sage (< *sapium), savoir (< *sapēre) знати, відати, savant вчений; 2. *англ.* savant вчений, sapient мудрий. Див. sapientia (розд. V)

servo, āvi, ātum, āre 1 спостерігати; зберігати; 1. conserver; observer, réserver; 2. сервант, резерв, консерватор, обсерваторія; *англ.* conserve; *нім.* konservieren

socius, i от союзник; 1. - ; société *f* (< societātem) суспільство, sociable товариський, social, socialisme *m*, socialiste *m*, . *f*; 2. соціальний, соціалізм, асоціація; *англ.* society суспільство, association; *нім.* Sozietät *f* кооператив, Sozius *m* компаньйон

statuo, ui, ūtum, ěre 3 [sto] ставити; вирішувати; 1. -; statuer постановляти, statut *m* устав; 2. статус; *англ.* statute статут; *нім.* Statut *n*. Див. constituo (розд. XVIII), institūtum (розд. XXVII)

super (*c. acc. et abl.*) вверх, на; зверху, над: 1. sur, sur-; super-; 2. супер- (суперобкладинка); *англ.* *нім.* super-

trans (*c. acc.*) через, по той бік; 1. très дуже, tra-, tré-; trans-; 2. транс - трансатлантичний); *англ.* *нім.* trans-

urbs, urbis f місто; 1. - ; urbain міський, urbanité *f* ввічливість; 2. урбанізм; *англ.* urbanity ввічливість

Вокабуляр

А

1. **a, ab, abs** *praep. c. abl.* 1) *при позначенні простору*: від, із, з, зі сторони; (з боку) 2) *в часі*: за, після, від; 3) *при пасивному стані для позначення діючої особи*
2. **ab-eo, ii, ĭtum, ĭre** 4 відходити, минати;
3. **ab-sum, a-fui, -, ab-esse** 1) не бути, бути відсутнім; 2) відстояти (вистояти); знаходитись на відстані
4. **accĭpio, cēpi, cēptum, -ĕre** 3 [ad-cāpio] 1) приймати, отримувати; 2) випробувати, терпіти; 3) пізнавати, чути; 4) допускати; 5) переймати, засвоювати
5. **accūso** 1 [ad-causa] звинувачувати
6. **acer, acris, acre** 1) гострий, їдкий; 2) палкий, гарячий
7. **ad** *praep. c. acc.* 1) на, до, в, поряд, біля; 2) *для позначення мети*
8. **ad-sum, affui, -, ad-esse** 1) бути (де-небудь, десь), бути присутнім; 2) допомогати
9. **aēr, aëris** *m* повітря
10. 1) **ager, agri, m** поле, нива (рілля) 2) **agro, ĕgi, actum, agĕre** 3 робити, діяти, чинити (поводитися); 3) говорити, обговорювати; **gratiam ago** виражати вдячність, *дякую*; 4) *в часі*: проводити; 5) жити, знаходитись, перебувати; 6) подавати, розігрувати на сцені
11. **agricōla, ae, m** хлібороб
12. **alius, a, ud** (інший (серед багатьох)); **alius...alius** один...інший
13. **alter, ĕra, ĕrum** (*gen. alterĭus, dat. altĕri*) інший (з двох), один (із двох), другий; **alter...alter...інший**
14. **altus, a, um** [alo] 1) високий; 2) глибокий; 3) дзвінкий (vox)
15. **amīcus, i m** [amo] друг. приятель
16. **amo** 1 кохати
17. **amor, ōris m** [amo] кохання
18. **anĭmus, i m** 1) дух, душа; 2) хоробрість, мужність; 3) настрій, намір; **esse in anĭmo** (*c. dat.*) мати намір
19. **annus, i m** рік
20. **ante** *praep. c. acc.* 1) *в просторі*: перед; 2) *в часі*: до, раніше
20. **antīquus, a, um** [ante] давній, старовинний
21. **apello** 1 1) звертатися з промовою; 2) називати, іменувати; 3) оголошувати, проголошувати, 4) запрошувати
22. **apud** *praep. c. acc.* в, при, біля, коло (поряд)
23. **aqua, ae f** вода

24. **arbor, ōris** *f* дерево
 25. **arma, ōrum** *n pl. t.* зброя
 26. **ars, artis** *f* 1) мистецтво, ремесло; 2) наука
 27. **auctor, ōris** *m* [augeo] 1) митець, діяч; 2) письменник, автор
 28. **audax, ācis** [audeo] відважний, зарозумілий
 29. **audio** 4 слухати, чути
 30. **auxilium, i** *n* [augeo] допомога, сприяння; *pl.* допоміжні війська
 31. **avis, is** *f* птах

В

32. **barba ae, f** – борода
 33. **beatus, a, um** - щасливий
 34. **bellum, i** *n* війна
 35. **bene** *adv.* (*compar.* melius, *superl.* optime) [bonus] добре
 36. **bestia, ae** *f* тварина, звір
 37. **bis** *adv.* двічі
 38. **bonus, a, um** (*compar.* melior, melius, *gen.* meliōris; *superl.* optimus, a, um) 1) хороший, добрий; 2) чесний, порядний
 39. **brevis, e** короткий; *brevi* (*sc. tempore*) швидко

С

40. **caedo, cecīdi, caesum, -ēre** 3 1) рубати, різати; вбивати; 2) вирізати (на камені)
 41. **campus, i** *m* поле, рівнина
 42. **canis, is** *m, f* собака
 43. **cāpio, cēpi, cāptum, -ēre** 3 1) брати; *arma* с. братись за зброєю; *consilium* с. приймати рішення; 2) отримувати; *detrimentum* с. нести збитки, зазнати шкоди; 3) полонити (брати в полон); 4) захоплювати, завойовувати ; *amicitiam* с. здобувати дружбу; 5) доїжджати, допливати (*до чогось-асс.*)
 44. **caput, itis** *n* 1) голова; 2) столиця
 45. **carmen, īnis** *n* пісня, вірш
 46. **castra, ōrum** *n pl. t.* табір
 47. **casus, us** *m* [cado] 1) падіння; 2) грам. відмінок; 3) випадок
 48. **causa, ae** *f* [cado] причина; справа; *aē (quā) de causā* по (цій) причині
 49. **cedo, cessi, cessum, -ēre** 3 1) іти, ступати; 2) поступатися
 50. **certus, a, um** [cerno] 1) вірний, безперечний; 2) істинний, надійний; 3) визначений (певний) *certiōrem facere* повідомляти; *certior fieri* бути повідомляючим
 51. **civis, is, m, f** громадянин, громадянка
 52. **civitas, ātis** *f* [civis] громадянство, громада; 2) держава
 53. **clamo** 1 кричати, викрикувати
 54. **clarus, a, um** світлий, ясний, відомий

55. **classis, is** *f* 1) розряд, клас; 2) флот
56. **cogito** **1** – думати, мислити
57. **cognosco, nōvi, nītum, -ēre** **3** [**nosco**] – пізнавати
58. **colo, colui, cultum, -ēre** **3** 1) обробляти; 2) шанувати
59. **comes, itis** *m, f* [com-eo] супутник, супутниця
60. **com-mitto, mīsi, missum, -ēre** **3** 1) зводити для боротьби; 2) починати (proelium); 3) довіряти; 4) здійснювати (proelium)
61. **commūnis, e** спільний
62. **concordia, ae** *f* [con-cog] згода
63. **con-jungo, nxi, nctum, -ēre** **3** з'єднувати, зв'язувати; грам. відмінювати
64. **consilium, i** *n* 1) порада; 2) рішення, план, задум, намір; с. *capere (inire)* приймати рішення; 3) розважливість, передбачливість;
65. **consul, ūlis** *m* консул
66. **contra** *praep. c. acc.* проти, всупереч, напроти.
67. **con-vēnio, vēni, ventum, -ire** **4** 1) збиратись; 2) відповідати; 3) *impers. convēnit* як годиться, як належить
68. **copia, ae** *f* запас, багатство, достаток; *pl.* військо
69. **cor, cordis** *n* серце
70. **corpus, ōris** *n* тіло, тулуб
71. **credo, dīdi, dītum, -ēre** **3** 1) вірити; 2) думати, вважати
72. **cresco, crēvi, crētum, -ēre** **3** рости, посилюватись
- 73.1) **cum** *praep. c. abl.* з, разом з II 2) **cum** *conj.* 1) коли; в той час як; після того як; з тих пір як; всякий раз як; *cum primum* як тільки; 2) так як, тому що; 3) хоча, не дивлячись на те, що; 4) *cum...*, *tum* з одного боку..., з іншого боку; як..., так
74. **cupio, īvi, itum, -ēre** **3** сильно бажати, жадати (хотіти) прагнути
75. **curo** **1** піклуватися; лікувати

D

76. **de** *praep. c. abl.* 1) від, із; 2) об, у, в, за, про; 3) згідно, по
77. **debeo, ui, itum, -ēre** **2** [de-hābeo] бути боржником, бути обізнаним; *pass.* Бути призначеним
78. **defendo, ndi, nsum, -ēre** **3** 1) відбивати; 2) захищати, охороняти
79. **deleo, ēvi, etum, -ēre** **2** руйнувати, знищувати
80. **dens, dentis** *m* [edo] зуб
81. **deus, i** *m* (*pl.: nom. dei або di, gen. deōrum або deum, dat., abl. deis або dis*) бог, божество
82. **dico, xi, ctum, -ēre** **3** 1) говорити; 2) називати; 3) назначати
83. **dies, ei** *m, f* (*pl. лише m*) день, строк (термін)
84. **diffēro, distūli, dilātum, differe** [disfēro] 1) розносити; 2) відкласти; 3) (*без perf. u sup.*) розрізняватись
85. **difficilis, e** [dis-facilis] важкий

86. **discipŭlus, i m** [disco] учень
87. **dives, itis** багатий
88. **divido, vīsi, vīsum, -ēre 3** ділити, відділяти, розділяти
89. **do, dēdi, dātum, dāre 1** 1) давати; *littēras d.* Посилати листа; 2) дарувати
90. **doceo, docui, doctum, -ēre 2** [disko] 1) навчати, вчити; 2) повідомляти; 3) доказувати
91. **dolor, ōris m** [doleo] 1) біль, страждання; 2) скорбота, печаль
92. **domīnus, i m** [domus] господарь, хазяїн
93. **domus, us f** дім; родина; *domum* додому; *domo* з дому; *domi* вдома
94. **donum, i n** [do] подарунок, дар
95. **dormio 4** спати
96. **duco, xi, ctum, -ēre 3** 1) вести, водити; *uxōrem ducēre* одружитись; *ad mortem (crucem) d.* вести на страту; 2) рахувати; 3) притягувати
97. **dulcis, e** солодкий, ніжний, любий
98. **dux, ducis m** [duco] вождь, провідник; полководець

E

99. **e, ex praep. c. abl.** 1) із, з. від; 2) по причині, внаслідок; 3) відповідно
100. **edūco 1** виховувати
101. **ego, gen. mei** я
102. **eo, ii, itum, ire 4** йти, ходити, їздити
103. **epistŭla, ae f** *греч.* лист
104. **eques, itis m** [equus] вершник
105. **equus, i m** кінь
106. **erro 1** 1) блукати; 2) помилятися
107. **et conj.** і, та
108. **exemplum, i n** 1) приклад; 2) зразкове покарання, кара
109. **exerceo, ui, itum, -ēre 2** 1) вправляти, розвивати; *se e* вправлятися; 2) навчати
110. **ex-specto 1** чекати, очікувати
111. **externus, a, um** [extra] чужий, іноземний;
112. **extrēmus, a, um** [extra] 1) крайній, віддалений; 2) останній

F

113. **fabŭla, ae f** [for] 1) поговорі; 2) розповідь; 3) казка, байка; 4) драматичний твір, п'єса
114. **facilis, e** [fācio] легкий, неважкий
115. **fācio, fēcī, fāctum, -ēre 3** 1) робити, здійснювати, створювати; *iter f.* здійснювати шлях, іти; *injuriām f.* ображати, кривдити (*когось-dat.*); *potestātem f.* надавати змогу; *vim f.* застосовувати силу; *pacem f.* укласти мир; *carmina f.* складати вірші; *finem f* покласти кінець; *praedam f.* захоплювати здобич; 2) *грам.* утворювати

116. **fallo, fefelli, falsum, -ĕre 3** обманювати
 117. **fatum, i n** [for] доля, талант
 118. **felix, ĭcis** щасливий
 119. **femīna, ae f** жінка
 120. **fĕro, tŭli, lātum, ferre** 1) нести, носити; 2) переносити; 3) повідомляти
 121. **filia, ae f** [filius] дочка
 122. **filius, i m** син
 123. **finio 4** [finis] обмежувати; 2) закінчувати
 124. **finis, is m** 1) межа, границя; 2) область, володіння; 3) кінець, ціль
 125. **floreo, ui, -, -ĕre 2** [flos] цвісти, процвітати
 126. **flos, floris m** квітка
 127. **flumen, ĭnis n** [fluo] річка, потік
 128. **fortis, e** сильний, міцний, хоробрий, сміливий
 129. **frater, fris m** брат
 130. **fructus, us m** плід; *pl.* врожай
 131. **fŭgio, fŭgi, fugĭtum, -ĕre 3** бігти, тікати (від когось чи від чогось-асс.)

G

132. **genus, ĕris n** [gigno] 1) походження; 2) рід, вид, порада; 3) *грам.* рід; стан
 133. **gero, gessi, gestum, -ĕre 3** 1) нести; 2) вести (*bellum*); 3) здійснювати; 4) обговорювати (пліткувати)
 134. **gigno, genui, genĭtum, -ĕre 3** народжувати, виробляти
 135. **gladius, i m** меч
 136. **gloria, ae, f** – слава
 137. **gradus, us m** 1) крок; 2) східець; *грам.* ступінь
 138. **gratĭa, ae, f** [gratus] 1) привабливість; 2) подяка
 139. **gravis, e** 1) важкий; 2) серйозний, поважний (важний)

H

140. **hăbeo, ui, ĭtum, -ĕre 2** 1) **мати**, тримати;; 2) брати; *in conjugio h.* одружуватись; 3) рахувати; *h. loco servōrum* вважати рабами
se hăbĕre. почуватися (почувати себе) «*Ut te habes?*» «Як ся маєш?»
 (мати себе) «*Ut vos habētis?*» «Як ся маєте?»
 141. **hĭc** – *adv.*, тут;
 142. **homo, ĭnis m** людина
 143. **honestus, a, um** [honor] чесний. почесний
 144. **honor, ōris m** 1) честь, шаноба; 2) пошана; 3) цінність (*rerum*)
 145. **hora, ae f** час
 146. **hostis, is m, f** 1) чужоземець; 2) ворог, супротивник
 147. **humānus, a, um** [homo] 1) людський; 2) освічений

I

148. **ibi** 1) там; 2) тоді; 3) в цьому
 149. **idem, eādem, idem** [is-dem] той самий, той

150. **ignis, is** *m* вогонь
 151. **illud, ille, illa** – той, він
 152. **impĕro** **1** 1) наказувати; 2) керувати, командувати; 3) приборкувати; (когось-*dat*); 4) вимагати (у когось-*dat.*, що-*acc.*)
 153. **in** *praep.* 1) с. *acc.* на запитання „куди”: в, всередину, на; по відношенню до; проти; *in armātos* проти озброєнних; 2) с. *abl* на запитання „де”: в, на
 154. **incōla, ae** *m, f* [incōlo] мешканець, мешканка
 155. **inimīcus, a um** [in-āmīcus] ворожий; *inimīcus, i m* недруг, ворог
 156. **initium, i, n** –початок
 157. **injuria, ae** *f* [in-jus] 1) правопорушення; 2) несправедливість; образа; *injuriā* несправедливо; 30 насильство
 158. **in-struo, xi, ctum, -ĕre** **3** будувати, вибудовувати
 159. **insūla, ae** *f* острів
 160. **intellĕgo, lexi, lectum, -ĕre** **3** [inter-lĕgo] розуміти, знати
 161. **inter** *praep. c. acc.* між, серед
 162. **inter-sum, fui, -,esse** (с. *dat.*) 1) знаходитись між; брати участь; 2) бути важним, мати значення; *impres. interest* важливий
 163. **in-vĕnio, vĕni, ventum, -īre** **4** 1) знаходити; виготовляти, створювати; придумувати
 164. **ipse, ipsā, ipsum** (*gen. ipsīus, dat. ipsi*) сам
 165. **is, ea, id** (*gen. ejus, dat. ei*) той, цей; він
 166. **iste, ista, istud** (*gen. istīus, dat. isti*) той, цей; він
 167. **iter, iternĕris** *n* 1) шлях, перехід; похід; *magnis itinērībus* великими переходами (тобто рідко роблячи зупинки); 2) дорога

J

168. **jācio, jĕci, jāctum, -ĕre** **3** кидати
 169. **judex, ĭcis** *m* [judīco] суддя
 170. **Juppĭter, Jovis** *m* римськ. міф. Юпітер, верховний бог римлян (ототожнювався з грц. Зевсом)
 171. **justus, a, um** [jus] справедливий, чесний
 172. **juvĕnis, e** (*compar. jūnior*) молодий, юний; **juvĕnis, is, m, f** молода людина; юнак, дівчина

L

173. **lapis, ĭdis** *m* камінь
 174. **lābor, ōris** *m* 1) робота, праця; 2) важкість, лихо (біда)
 175. **lābōro** **1** [lābor] працювати, трудитись; 2) бути в скрутному становищі, в біді; 3) страждати
 176. **laudo** **1** [laus] хвалити
 177. **laus, laudis** *f* 1) хвала; 2) слава, честь
 178. **legātus, i** *m* 1) посол; 2) легат, помічник головнокомандуючого
 179. **lĕgo, lĕgi, lectum, -ĕre** **3** 1) збирати; 2) читати
 180. **lex, legis** *f* закон
 181. **liber, bri** *m* книжка, зошит

182. **liber, ěra, ěrum** 1) вільний, незалежний; 2) шляхетний
 183. **libertas, ātis** *f* [lĭber] свобода
 184. **linqua, ae** *f* мова
 185. **littĕra, ae** *f* буква; *pl.* 1) лист, послання; 2) писемність, література, наука
 186. **locus, i** *m* 1) місце, положення; 2) *pl.* loca, ōrum *n* місцевість, область
 187. **longus, a, um** 1) довгий; 2) тривалий
 188. **lupus, i** *m* вовк
 189. **lux, lucis** *f* світло; luce вдень; primā luce на світанку

M

190. **magister, tri** *m* [magnus] начальник; учитель, наставник
magistra, ae *f* [magna] начальниця; учителька, наставниця
 191. **magnus, a, um** (*compar.* maior, majus, *gen.* majōris; *superl.* maximus, a, um)
 1) великий; 2) величний; 3) важний
 192. **mālus, a, um** (*compar.* pejor, pejus, *gen.* pejōris; *superl.* pessimus, a, um)
 1) поганий, дурний, злий; 2) нещасливий, нещасний
 193. **maneo, nsi, nsum, -ēre** **2** 1) залишатись (незмінним); 2) знаходитись постійно, перебувати
 194. **manus, us** *f* рука
 195. **mare, is** *n* море
 196. **mater, tris** *f* мати
 197. **memoria, ae** *f* [memor] запам'ятовування, пам'ять; memoriā tenēre пам'ятати
 198. **meus, a, um** мій
 199. **miles, ĭtis** *m* воїн
 200. **militāris, e** [miles] військовий
 201. **mitto, mīsi, missum, -ēre** **3** 1) посилати; 2) відпускати; 3) звільняти
 202. **modus, i** *m* 1) міра, розмір; 2) образ, спосіб; *грам.* спосіб; quem ad modum яким чином; ejus modi такого роду
 203. **moneo, ui, ĭtum, -ēre** **2** 1) нагадувати; попереджати; 2) закликати
 204. **mons, ntis** *m* гора
 205. **monstro** **1** [monstrum] вказувати, показувати
 206. **mors, mortis** *f* смерть
 207. **mortālis, e** [mors] смертний; mortālis, is *m* людина
 208. **mos, moris** *m* – звичай, вдача
 209. **mōveo, mōvi, mōtum, -ēre** **2** 1) рухати, призводити до руху; 2) турбувати
 210. **multus, a, um** (*compar.* переважно *pl.*: plures, plura; *superl. pl.*: plurimi, ae, a) багатозначний; *pl.* багато
 211. **murus, i, m** стіна
 212. **muto** **1** міняти, перемінювати

N

213. **nascor, sum, nasci, -ēre** **3** народжуватись
 214. **narro** **1** розповідати, розказувати II

215. **natio, ōnis** *f* [nascor] плем'я , народ
 216. **natālis, e** має відношення до народження; **dies** *n.* день народження
 217. **natūra, ae** *f* [nascor] природа
 218. **nauta, ae** *m* [navis] моряк
 219. **navis, is** *f* корабель; *n. longa* військовий корабель
 220. **nego** **1** 1) давати негативну(заперечну) відповідь, заперечувати; 2) відмовляти; 3) nego+ *acc. s. inf.* говорю, що ні
 221. **negotium, i** *n* [пес-otium] заняття, діло, робота
 222. **nemo** [ne-hōmo] (**gen. nullius, dat. nemini, acc. neminem, abl. nullo**) ніхто
 223. **neuter, tra, trum** (**gen. neutrius, dat. neutri**) ні той, ні інший; нейтральний, ні один (із двох); *грам. neutrum* (*sc. genus*) середній рід
 224. **nil** *n subst. indecl.* (= nil) ніщо, нічого
 225. **nobilis, e** [posco] 1)відомий; 2) знатний
 226. **nolo, nolui, -, nolle** [ne-vōlo] не хотіти, не бажати
 227. **nomen, inis** *n* 1) ім'я, назва; 2) *римськ.* родове ім'я; 3) *грам.* ім'я
 228. **nomino** **1** [nomen] іменувати, називати
 229. **non** не
 230. **nos, gen. nostri u nostrum** ми
 231. **novus, a, um** новий, молодий; свіжий
 232. **nox, noctis** *f* ніч
 233. **nullus, a, um** (**gen. nullius, dat. nulli**) [ne- ullus] ніякий, ніхто
 234. **numero** **1** [numerus] рахувати, обчислювати
 235. **numerus, i** *m* число, кількість
 236. **nunc** нині, тепер

O

237. **ob** *praep. s. acc.* внаслідок, із-за
 238. **occīdo, cīdi, cīsum, -ēre** **3** [ob - caedo] вбивати
 239. **occūpo** **1** [ob- cāpio] займати, захоплювати; оволодівати
 240. **ocūlus, i** *m* глаз, око; погляд
 241. **officium, i** *n* [opus+ fācio] обов'язок
 242. **omnis, e** весь, всякий
 243. **oppīdum, i** *n* 1) укріплення; 2) місто
 244. **opus, ēris** *n* 1) діло, робота; творіння; 2) спорудження, будова
 245. **oratio, ōnis** *f* [oro] промова; *oratiōnem habēre* вимовляти промову
 246. **orbis, is** *m* коло; *o. terrarum* земна куля, земля, світ
 247. **orno** **1** прикрашати
 248. **ōs, ossis** *n* кістка
 249. **otium, i** *n* 1) відпочинок; 2) неробство

P

250. **panis, is, m** хліб
 251. **par, paris** рівний, однаковий
 252. **parens, ntis** *m, f* батьки (мати, батько)
 253. **paro** **1** 1) готувати; 2) щось отримувати;

254. **pars, partis** *f* частина, сторона
255. **parvus, a, um** (*compar.* minor, minus, *gen.* minōris; *superl.* minimus, a, um) малий, маленький, невеличкий
256. **pastor, ōris** *m* пастух
257. **pater, tris** *m* 1) батько; 2) предок; *pl.* сенатори, сенат
258. **patria, ae** *f* [pater] вітчизна, батьківщина
259. **pauper, ĕris** [paucus] бідний
260. **pax, pacis** *f* мир, спокій
261. **pecunia, ae** *f* гроші
262. **pello, pepŭli, pulsum, -ĕre** **3** 1) штовхати; 2) гнати, виганяти; 3) розбивати (*про військо*)
263. **per** (*praep. c. acc.* 1) через, по, крізь; 2) протягом; 3) за допомогою (шляхом) із-за; *per se* сам по собі
264. **pericŭlum, i** *n* небезпека, ризик
265. **pes, pedis** *m* 1) нога, стопа, ступня; 2) римський фут (приблизно 0,3 м)
266. **peto, īvi, ĭtum, -ĕre** **3** (*c. acc.*) 1) прагнути, добиватись; 2) просити, потребувати
267. **pingo, pinxi, pictum, -ĕre** **3** малювати фарбами, малювати
268. **plebs, plebis** *f* простий народ
269. **plenus, a, um** повний
270. **plus** *adv.* (*compar.* до multum) більше
271. **pons, ntis** *m* міст
272. **popŭlus, i** *m* народ
273. **porta, ae** *f* ворота, двері
274. **porto** **1** носити
275. **possessio, ōnis** *f* [potis + sĕdeo] маєток, володіння;
276. **possum, potui, -, posse** [potis + sum] могли, бути в змозі
277. **post** *praep. c. acc.* 1) позаду; 2) після
278. **potentia, ae** *f* [potens] сила, влада, могутність
279. **praemium, i** *n* [prae- ĕmo] 1) нагорода, винагорода; 2) перевага, вигода;
280. **praesidium, i** *n* [prae- sĕdeo] 1) захист, охорона; варта; 2) допомога
281. **primus, a, um** перший; *in primis* поперше, перш за все
282. **pro** (*praep. c. abl.*) 1) перед; 2) за, в захист; замість, в якості; 3) відповідно, по відношенню, згідно
283. **pro-mitto, mīsi, missum, -ĕre** **3** обіцяти
284. **prope** *praep. c. acc.* близько, поблизу *adv.* (*compar.* propius, *superl.* proximē) 1) близько, недалеко; 2) майже
285. **propter** *praep. c. acc.* 1) поряд; 2) внаслідок, через
286. **proverbium, i** *n* [pro- verbum] приказка, прислів'я
287. **publicus, a, um** суспільний, громадський
288. **puer, ĕri** *m* хлопчик, дитина; *pl.* діти
289. **pugna, ae** *f* битва, бій
290. **pugno** **1** [pugna] битися
291. **pulcher, chra, chrum** гарний, прекрасний
292. **puto** **1** думати, покладатись

Q

293. **quaero, quaesīvi, quaesītum, -ĕre 3** 1) шукати; 2) запитувати; 3) добувати;
294. **quails, e** який (по якості)
295. **qui, quae, quod** (*gen. cuius, dat. cui*) *pron. interr. u relat.* котрий, який; хто, що; на початку незалежного речення в знач. *pron. dem.* **qui=et is (i)** цей, який; на початку додатків мети і наслідку **qui = ut is (с. conjunct.)** щоб він, так що він
296. **quis, quid** 1) *pron. interr.* хто, що; 2) *pron. indef.* хто-небудь, що-небудь

R

297. **radix, īcis f** корінь
298. **rāpio, rapui, raptum, -ĕre 3** хапати, викрадати
299. **ratio, ōnis f** 1) рахунок, запис; 2) розум; 3) (розумна) основа, причина; 4) спосіб, план; 5) вчення, теорія; *г. rei militāris* теорія військової справи
300. **red-do, dīdi-dītum, -ĕre 3** віддавати назад, повертати
301. **region, ōnis f** [rego] область, місцевість; країна
302. **regnum, i n** [rex] 1) царська влада; 2) царство, держава
303. **rego, xi, ctum, -ĕre 3** (с. асс.) правити, керувати
304. **relīquus, a, um** [relinquo] решта
305. **repĕrio, reppĕri, repertum, -īre 4** [re-rāpio] 1) відкривати, винаходити; створювати; 2) пізнавати;
306. **res, rei f** річ, справа, обставина; обстановка; *ob eam rem* тому; *quā rē* (= quare) чому, тому; **res publicā** держава; *г. adversal* нещастя; *г. novae* державний переворот; *г. secundae* щастя XVI
307. **respondeo, ndi, nsum, -ĕre 2** відповідати;
308. **rex, regis m** цар
309. **rōgo 1** просити; запитувати

S

3104. **sal, salis m** сіль
311. **salus, ūtis f** [salvus] 1) здоров'я; 2) благополуччя; 3) спасіння; 4) вітання; *salūten dicĕre* вітати
312. **sanus, a, um** 1) здоровий; 2) розумний
313. **sapiens, ntis 1)** *adj.* мудрий, розумний; 2) *subst. m* мудрець
314. **sapientia, ae f** [sapiens] мудрість
315. **schola, ae f** *грец.* школа
316. **scientia, ae f** [scio] знання
317. **scio -īre 4** знати, вміти
318. **scribo, psi, ptum, -ĕre 3** креслити, писати
319. **secundus, a, um** наступний, другий
320. **sed conj.** але, а, а втім, проте;
321. **semen, īnis n** [sero] сім'я
322. **semper** завжди
323. **senex, senis 1)** *adj.* старий; 2) *subst. m, f* старий, стара

324. **sensus, us** *m* [sentio] 1) почуття; 2) розуміння, свідомість
325. **sentential, ae, f** – думка, вислів
326. **sentio, sensi, sensum, -īre** 4 1) відчувати; 2) думати, покладатись
327. **servio -īre** 4 [servus] 1) бути рабом; 2) служити; 3) підкорятись
328. **servo** 1 1) зберігати, рятувати; 2) виконувати (*officia*)
329. **servus, i** *m* раб, слуга
330. **silva, ae** *f* ліс
331. **similis, e** схожий, подібний
332. **simplex, icis** простий
333. **sine** *praep. c. abl.* без
334. **socius, i** *m* товариш, друг
335. **sol, solis** *m* сонце
336. **solus, a, um** (*gen. solius, dat. soli*) лише один, єдиний; самотній
337. **soror, ōris** *f* сестра
338. **spero** 1 [spes] надіятись, очікувати
339. **spes, spei** *f* надія
340. **stella, ae** *f* зірка, планета
341. **sto, stēti, statum, 1** стояти
342. **struo, xi, ctum, -ēre** 3 будувати
343. **studio, ui, -, -ēre** 2 1) старанно займатись; (*чим – dat.*); старатись; 2) прагнути; 3) пілкуватись
344. **studium, i** *n* [studio] 1) старанність, наполегливість; 2) прагнення; 3) улюблене заняття; 4) наукові заняття, вивчення
345. **sub** *praep. c. acc. i abl.* під, біля, при, в, до
346. **sui** (*dat. sibi, acc., abl. se*) себе
347. **sum, fui, -, esse** бути, існувати; знаходитись
348. **super** *praep. c. acc. (переважно про напращлення) i c. abl. (переважно про положення)* вверх; зверху; над; на
349. **supĕro** 1 [super] 1) підніматись, підноситись; 2) перевершувати, переборювати, перемагати **supĕrus, a, um** верхній, минулий, попередній
350. **suus, a, um** свій

T

351. **tabŭla, ae** *f* дошка
352. **taceo, ui, itum, -ēre** 2 мовчати
353. **talis, e** такий (*по якості*) XI
354. **tango, tetigi, tactum, -ēre** 3 чіпати, торкатись
355. **tempus, ōris** *n* час
356. **terra, ae** *f* земля, країна; *terrā marique* на суші і на морі
357. **timeo, ui, -, -ēre** 2 боятись, лякатись
358. **totus, a, um** (*gen. totius, dat. toti*) весь, цілий
359. **tra-do, dīdi, dītum, -ēre** 3 1) передавати; *filiam t.* видавати дочку заміж (*за кого – dat.*) 2) повідомляти, розповідати
360. **traho, xi, ctum, -ēre** 3 1) тягнути; 2) захоплювати
361. **trans** *praep. c. acc.* через, за, по той бік
362. **tu, gen. tui** ти

363. **turpis, e** ганебний
364. **turris, is** *f* грец. вежа, башта
365. **tuus, a, um** [tu] твій

U

366. **ubi** *adv.* де
367. **ullus, a, um** (*gen.* ullius, *dat.* ulli) який-небудь, хто-небудь
368. **ultimus, a, um** (*superl.* до ulterior) останній, крайній
369. **unus, a, um** (*gen.* unius, *dat.* uni) один, одна, одне
370. **urbs, urbis** *f* місто
371. **usus, us** *m* [utor] 1) застосування ; практика, досвід; *u. belli* досвід ведення війни
372. **utilis, e** [utor] корисний, а, е

V

373. **valeo, ui, -, -ēre** 2 бути здоровим; *valē* будь здоровий, прощай; 2) бути у настрої; у доброму гуморі; 3) мати значення, бути вартим.
374. **varius, a, um** 1) різноманітний; 2) непостійний, перемінливи
375. **velox, ōcis** швидкий
376. **vēnio, vēni, ventum, -īre** 4 1) приходити; 2) (*про час*) наставати
377. **ventus, i, m** вітер
378. **verbum, i** *n* слово; *грам.* дієслово
379. **veritas, ātis** *f* [verus] істина, правда
380. **verus, a, um** вірний, справжній
381. **vester, tra, trum** [vos] ваш
382. **veto, ui, itum, -ēre** 2 забороняти
383. **vetus, ēris** (*superl.* veteritimus, a, um) старий, давній
384. **via, ae** *f* шлях, дорога
385. **victoria, ae** *f* [victor] перемога
386. **video, vīdi, vīsum, -ēre** 2 1) бачити, помічати, розуміти; 2) відвідувати; 3) *pass.* здаватися, рахуватися
387. **vīnco, vīci, victum, -ēre** 3 перемагати
388. **vir, viri** *m* 1) чоловік, мужчина, людина; 2) чоловік
389. **virgo, īnis** *f* дівчина
390. **virtus, ūtis** *f* [vir] 1) мужність. хоробрість; 2) добродієність
391. **vis** *f* (*gen.* , *dat. sg.* немає, *acc. vim, abl. vi; pl. vires, virium, viribus*)
1) сила, міць; 2) насилля; 3) натиск, напад; 4) безліч
392. **vita, ae** *f* життя
393. **velox, ōcis** швидкий
394. **vitium, i** *n* недолік, вада;
395. **vivo, vixi, victum, -ēre** 3 1) жити; 2) харчуватись
396. **voco** 1 1) звати, називати; 2) запрошувати, закликати
397. **volo, volui, -, velle** хотіти, бажати
398. **vos, gen. vestri** *ma* vestrum ви
399. **vox, vocis** *f* звук; голос

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ ЧАСІВ ІНФЕКТУ АКТИВНОГО СТАНУ

Praesens Indicativi Activi				
	I Ornā-re	II Docē-re	III Scrib-ĕre	IV Audī-re
	<u>основа+(a+o)=o</u>	<u>основа+o</u>	<u>основа+o</u>	<u>основа+o</u>
1	orn - o	doce - o	scrib- o	audi- o
2	orna- s	doce – s	scrib- i+s	audi- s
3	orna- t	doce – t	scrib- i+t	audi- t
1	orna- mus	doce – mus	scrib- i+mus	audi- mus
2	orna- tis	doce – tis	scrib- i+tis	audi- tis
3	orna- nt	doce - nt	scrib- u+nt	audi- u +nt
I m p e r f e c t u m Indicativi Activi				
	<u>основа +ba+m</u>	<u>основа+ba+m</u>	<u>основа+eba+m</u>	<u>основа +eba+m</u>
1	orna- ba+m	doce - ba+ m	scrib- eba+m	audi- eba+m
2	orna- ba+s	doce – ba+s	scrib- eba+s	audi- eba+s
3	orna- ba+t	doce – ba+t	scrib- eba+t	audi- eba+t
1	orna- ba+mus	doce – ba+mus	scrib- eba+mus	audi- eba+mus
2	orna- ba+tis	doce – ba+tis	scrib- eba+tis	audi- eba+tis
3	orna- ba+nt	doce - ba+ nt	scrib- eba+nt	audi- eba+nt
F u t u r u m I Indicativi Activi				
	<u>основа +b+o</u>	<u>основа+b+o</u>	<u>основа +a+m</u>	<u>основа +a+m</u>
1	orna- b+o	doce - b+o	scrib - +a+m	audi - +a +m
2	orna- b-i+s	doce – b-i+s	scrib - e +s	audi - e +s
3	orna - b-i+t	doce – b-i+t	scrib - e +t	audi - e +t
1	orna- b-i+mus	doce- b-+mus	scrib - e +mus	audi - e +mus
2	orna- b-i+tis	doce – b-i+tis	scrib - e +tis	audi - e +tis
3	orna - b-u+ nt	doce - b-u+ nt	scrib - e +nt	audi - e +nt

особові закінчення

суфікс

сполучний голосний

**ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ ЧАСІВ ІНФЕКТУ
ПАСИВНОГО СТАНУ**

Praesens Indicativi Passivi			
I Ornā-re	II Docē-re	III Scrib-ĕre	IV Audī-re
<u>основа+(a+o)=or</u>			
1.oc.orn - or	doce - or	scrib- or	audi- or
2.oc.orna- ris	doce – ris	scrib- i + ris	audi- ris
3.oc.orna- tur	doce – tur	scrib- i + tur	audi- tur
1.oc.orna- mur	doce – mur	scrib- i + mur	audi- mur
2.oc.orna- mini	doce – mini	scrib- i + mini	audi- mini
3.oc.orna- ntur	doce - ntur	scrib- u + ntur	audi- u + ntur
Imperfectum Indicativi Passivi			
1oc. orna- ba+r	doce - ba+r	scrib- eba+r	audi- eba+r
2oc.orna- ba+ris	doce – ba+ris	scrib- eba+ris	audi- eba+ris
3oc. orna- ba+tur	doce – ba+tur	scrib- eba+tur	audi- eba+tur
1oc. orna- ba+mur	doce – ba+mur	scrib- eba+mur	audi- eba+mur
2oc. orna- ba+mini	doce – ba+mini	scrib- eba+mini	audi- eba+mini
3oc. orna- ba+ntur	doce - ba+ ntur	scrib- eba+ntur	audi- eba+ntur
Futurum I Indicativi PassiviI			
I Ornā-re	II Docē-re	III Scrib-ĕre	IV Audī-re
1oc. orna- b+or	doce - b+or	scrib - a+r	audi - a +r
2oc. orna- b-ĕ+ris	doce – b-ĕ+ris	scrib - e + ris	audi - e + ris
3oc. orna - b-i+tur	doce – b-i+tur	scrib - e + tur	audi - e + tur
1oc. orna- b-i+mur	doce- b-i+mur	scrib - e + mur	audi - e + mur
2oc. orna- b-i+mini	doce – b-i+mini	scrib - e + mini	audi - e + mini
3oc. orna - b-u+ ntur	doce - b-u+ ntut	scrib - e+ ntur	audi - e + ntur

**ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ ЧАСІВ ПЕРФЕКТУ
АКТИВНОГО СТАНУ**

PERFECTUM Indicativi Activi			
I laudāre	II docēre	III legēre	IV audire
1oc. laudā- v-i	docu- i	leg- i	audī- v-i
2oc. . lauda- v-isti	docu- isti	leg- isti	audi- v-isti
3oc. laudā- v-it	docu- it	leg- it	audī- v-it
1oc. lauda- v-mus	docu- imus	leg- imus	audi- v-imus
2oc. lauda- v-istis	docu- istis	leg- istis	audi- v-istis
3oc. auda- v-ērunt	docu- ērunt	leg- ērunt	audi- v-ērunt

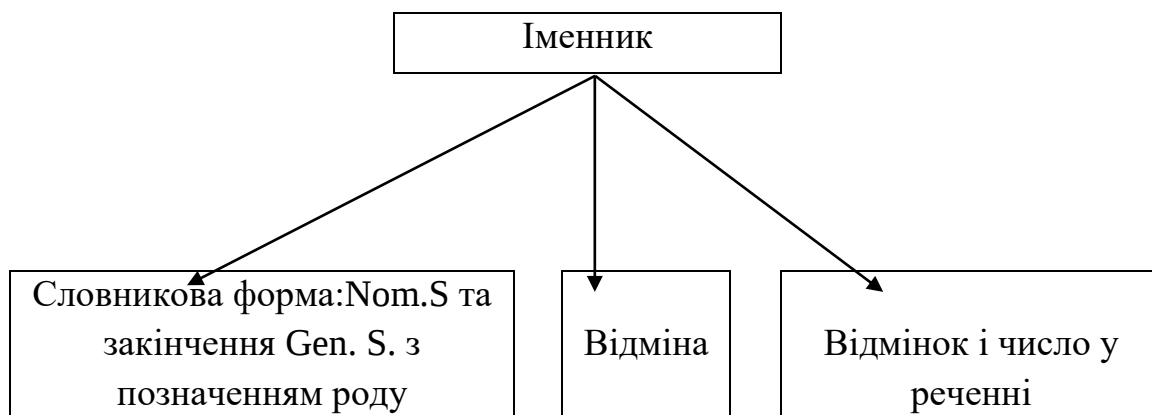
PLUSQUAMPERFECTUM Indicativi Activi

I laudāre	II docēre	III legēre	IV audire
1oc. laudav- ēra-m	docu- ēra-m	leg- ēra-m	audiv- ēra -m
2oc. laudav- ēra-s	docu- ēra -s	leg- ēra -s	audiv- ēra-s
3oc. laudāv- ēra-t	docu- ēra -t	leg- ēra -t	audiv- ēra -t
1oc. laudav- erā-mus	docu- ēra - mus	leg- ēra - mus	audiv- ēra -mus
2oc. laudav- erā-tis	docu- ēra - tis	leg- ēra - tis	audiv- ēra - tis
3oc. laudav- ēra-nt	docu- ēra - nt	leg- ēra -nt	audiv- ēra - nt

FUTURUM II Indicativi Activi

I laudāre	II docēre	III legēre	IV audire
1oc. laudav- ēr- o	docu- ēr- o	leg- ēr- o	audiv- ēr- o
2oc. laudav- ēri- s	docu- ēri- s	leg- ēri- s	audiv- ēri- s
3oc. . laudāv- ēri-t	docu- ēri - t	leg- ēri- t	audiv- ēri- t
1oc. laudav- erī-mus	docu- erī- mus	leg- erī- mus	audiv- erī- mus
2oc. laudav- erī-tis	docu- erī- tis	leg- erī- tis	audiv- erī- tis
3oc. laudav- ēri-nt	docu- ēri - nt	leg- ēri- nt	audiv- ēri- nt

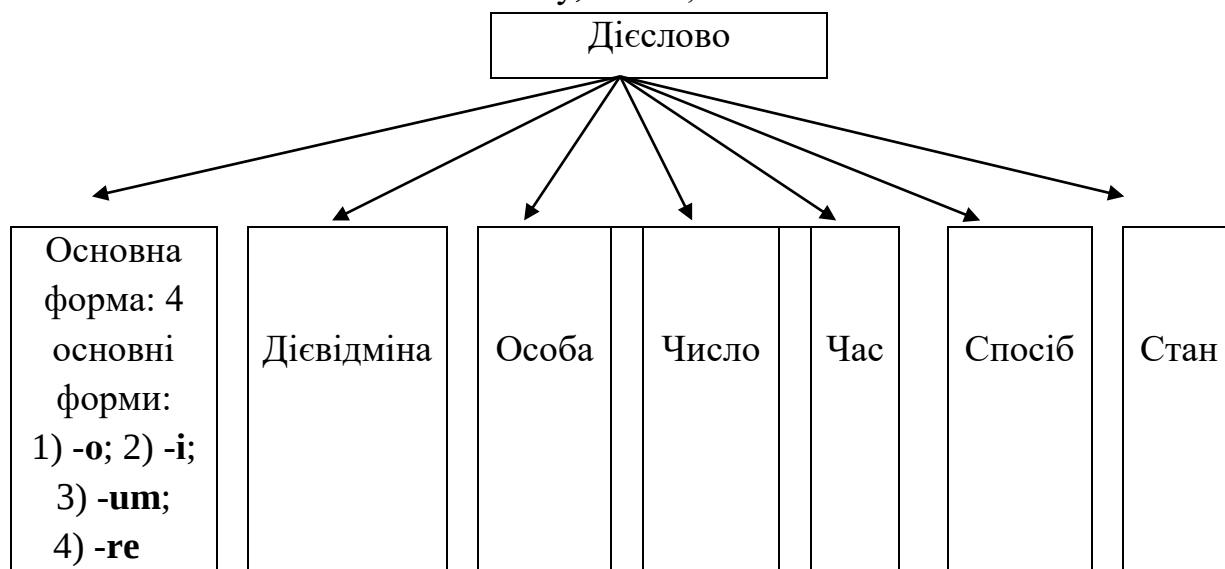
Зразки морфологічного аналізу частин мови у реченні



Зразки морфологічного аналізу іменників

I відміна	II відміна	III відміна
Aquam -aqua, ae, f. I відм. Acc. S. - воду	Verbōrum - verbum, i, n. II відм. Gen. Pl.- слів	Legibus - lex, legis, f. III відм. Dat. Pl. законам
IV відміна	V відміна	
Fructui – fructus,us,m. IV відм. Dat. S. - фрукту	Re – res, rei, f. V відм. Abl. S. – справою	

при аналізі дієслова потрібно визначати всі 4 форми дієслова без скорочень , а також особу, число, час та стан.



Переклад дієслова має бути у тій самій формі, що і у реченні

Зразки морфологічного аналізу дієслів

I дієвідміна	II дієвідміна	III дієвідміна	IV дієвідміна
amamus -amo, amavi, amatum, amāre I дв.І ос. мн. Praes. Ind. Act.- <i>ми любимо</i>	doces- doceo, docui, doctum, docēre II дв.ІІ ос. одн. Praes. Ind. Act. <i>ти навчаєш</i>	mittimus- mitto, misi missum, mittēre III дв.І ос. мн. Praes. Ind. Act.- <i>ми відправляємо</i>	audiris- audio, audivi, auditum, audīre IV дв. II ос.одн. Praes. Ind. Pass.- <i>тебе слухають;</i>

**Схематична таблиця відмінкових закінчень
іменників I-V відміни**

числа	Відмінювання	I	II	III приголосне	III голосне	IV	V
	Кінцевий звук	ā	ō	Приголосни	ī	ū	ē
	Рід	f(m)	m(f) n	m, f n	f,m n	m,f n	f
	Singularis						
Sin.	Nominatīvus	-ā	us um ŏr-	-s, нульове	-is,-es,-e, -al,-ar	-ūs,-u	-ēs
	Genetīvus	-ae	-ī	-īs	-īs	-ūs	-ēi
	Datīvus	-ae	-ō	-ī	-ī	-ui -ū	-ēi
	Accusatīvus	-am	-ūm	-em -	-em -	-um -ū	-em
	Ablatīvus	-ā	-ō	-ē	-ī	-ū	-ē
	Pluralis						
Pl.	Nominatīvus	-ae	-ī-ā	-ēs -ā	-ēs- iā	-ūs -uā	-ēs
	Genetīvus	-ārum	-ōrum	-um	-ium	-uum	-ērum
	Datīvus	-īs	-īs	-ībus	-ībus	-ībus	-ēbus
	Accusatīvus	-ās	-ōs -ā	-ēs -ā	-ēs -iā	-ūs -uā	-es
	Ablatīvus	-is	-is	-ībus	-ībus	-ībus	-ēbus
	Vocatīvus	-ae	-ī-ā	-ēs -ā	-ēs-iā	-ūs -uā	-ēs

Дієслово **sum, fui, - , esse.**

Praesens		Imperfectum		Futurum I	
Sing.	pluralis	Sing.	pluralis	Sing.	pluralis
1. sum	1. sumus	1. eram	1. eramus	1. ero	1. erīmus
2. es	2. estis	2. eras	2. eratis	2. eris	2. erītis
3. est	3. sunt	3. erat	3. erant	3. erit	3. erunt
Perfectum		Plusquamperfectum		Futurum II	
Sing.	pluralis	Sing.	pluralis	Sing.	pluralis
1. fui	1. fuīmus	1. fuēram	1. fueramus	1. fuēro	1. fuerīmus

2. fuisti	2. fuistis	2. fuēras	2. fueratis	2. fuēris	2. fuerītis
3. fuit	3. fuerunt	3. fuērat	3. fuērant	3. fuērit	3. fuērint

ДОДАТОК КРИЛАТІ ВИСЛОВИ

- | | |
|--|---|
| 1. Ibi victoria, ubi concordia. | Там перемога де згода. |
| 2. Experientia est optima magistra. | Досвід найкращий – вчитель. |
| 3. Aurora musis amica. | Аврора - подруга музам. |
| 4. Dum spiro, spero. | Поки дихаю – сподіваюсь. |
| 5. Cum tacent, clamant. | Коли мовчать, кричать (мовчазний крик). |
| 6. Haud semper errat fama. | Не завжди чутка помиляється. |
| 7. Aquilam volare doces. | Вчиш орла літати. |
| 8. Bis dat, qui cito dat. | Двічі дає той, хто дає швидко. |
| 9. Vivere est cogitare. | Жити - значить мислити. |
| 10. Qui quaerit, rep̄rit. | Хто шукає, той знаходить. |
| 11. Epistula non erubescit. | Папір не червоніє. |
| 12. Festina lente! | Поспішайте повільно! |
| 13. Nota bene. | Добре запам'ятай! |
| 14. Noli tangere circulos meos! | Не чіпай моїх кіл! |
| 15. Elephantum ex musca facis. | Робити з мухи слона. |
| 16. Verbum movet, exemplum trahit. | Слово хвилює, приклад захоплює. |
| 17. Otium post negotium. | Відпочинок після праці. |
| 18. Ignorantia non est argumentum. | Незнання не є аргументом. |
| 19. Periculum est in mora. | Небезпека в зволіканні. |
| 20. Inter arma tacent musae. | Під час війни музи мовчать. |
| 21. Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt. | Чужі вади бачимо добре, а власні воліємо не помічати. |
| 22. Lupus non mordet lupum. | Вовк вовка не чіпає. |

23. Alter ego. Моє друге я.
24. Habent sua fata libelli. Книги мають свої долі.
25. Littēra scripta manet. Написане залишається.
26. Cognosce te ipsum! Пізнай сам себе!
27. De lingua stulta veniunt incommōda multa.
З дурного язика багато неприємностей.
28. Per aspera ad astra. Через терни до зірок
29. Errāre humānum est. Людині притаманно помилятися
30. Vae victis! Горе переможеним
31. Mala herba cito crescit. Погана трава швидко росте
32. Medice, cura te ipsum. Лікарю, вилікуйся сам!
33. De te fabula narrātur. Про тебе казка розказується.
34. Haurit aquam, cribro, qui discēre vult sine libro.
Той, черпає воду ситом хто хоче вчитися без книги.
35. Sic transit gloria mundi. Так проходить слава світу.
36. Cantilēnam eandem canis. Тягнути волинку.
37. Ut salutas, ita salutabēris. Як ти вітаєш, так і тебе вітають.
38. Qui semīnat mala, metet mal. Що посієш, те й пожнеш.
39. Post prandium stabis, post cenam ambulābis. Після сніданку стоїш, після
обіду гуляєш.
40. Suus rex reginae placet. У кожного короля своя королева.
41. Si vox est, canta! Якщо маєш голос – співай!
42. Vox audīta perit, littēra scripta manet.
Почуте зникає, написане залишається.
43. Dura lex, sed lex. Закон жорстокий, але це закон.

44. Amīcus Plato, sed magis amīca veritas.	Платон друг, але істина дорожча.
45. Nulla calamitas sola.	Ніяка біда не одна.
46. Paupertas non est vitium.	Бідність не є вада.
47. Inter caecos luscus rex.	Серед сліпих одноокий цар.
48. Nemo iudex in propria causa.	Ніхто не суддя у власній справі.
49. Una hirundo non facit ver.	Одна ластівка весни не робить.
50. O tempora, o mores!	О, часи, о, звичаї!
51. Caecus non iudicat de colore.	Сліпий не судить про кольори.
52. Consuetudo est altera natura.	Звичка друга натура.
53. Per fas et nefas.	Так чи інакше.
54. Barba crescit, caput nescit.	Борода росте, а голова порожніє.

6))))))))))

Nos habēbit humus.

Nemīni parcētur!

Semper sint in flore!

Bonae, laboriōsae!

Qui nos hic protēgunt!

Atque irrisōres!

[illegible]

Вислови, що вживаються в українській мові без перекладу

1. Ab ovo (usque ab mala)	<i>Від яйця до яблук.</i> Від самого початку до самого кінця.
2. A priori (апріорі)	<i>Наперед, заздалегідь.</i> Щось стверджувати або заперечувати наперед, без доказів, до того, як щось відбулось.
3. A posteriori (апостеріорі)	З подальшого, на підставі досвіду. Все, що слідує за досвідом і залежить від нього. Протистоїть поняттю <i>a priori</i>
4. Alter ego	<i>Другий я.</i> Реальна або вигадана альтернативна особистість людини. Вислів <i>alter ego</i> став поширеним завдяки звичаю, прийнятому у деяких державах Європи у минулому: коли король передавав всю свою владу якомусь наміснику, він нагороджував його званням «королівського другого я» - «альтер-его-регис». « <i>alter-ego-regis</i> » Вважається, що виник такий звичай на Сицилії у IV-III століттях до н. е.
5. Alma mater (альма матер)	<i>Мати годувальниця.</i> Навчальний заклад, де ти навчався.
6. Aqua vitae	<i>Жива вода.</i> Алкоголь, спирт, горілка. Саморобна горілка. Укр. оковита (У багатьох мовах подібно) фр. L'eau de vie
7. De jure (де юре)	<i>Юридично, за законом.</i> Так, як має бути за законом.
8. De facto (де факто)	<i>Фактично.</i> Так, як є насправді
9. Et caetera (etc.)	<i>І так далі.</i>
10. Ex libris (екслібріс)	<i>З книг.</i> Знак у вигляді художньо виконаної печатки, або етикетки, розташований на першій сторінці книги і на якій зазначено ім'я власника книги, зазвичай прикрашено символами, що стосуються власника.
11. In vino veritas	<i>У вині істина.</i> Людина, що випила більше вина - більш відверта, ніж твереза. «Що у тверезого на думці, те у п'яного на язичі.»
12. Nota bene (N.B)	<i>Запам'ятай добре!</i> Це позначення означає : «Зверни увагу!» «Виключення з правила»
13. Opus (опус)	<i>Твір.</i> Як правило мистецький або науковий твір. Опус № 1,2 etc.
14. Persona grata	<i>Бажана особа.</i> Бажана особа у державі на дипломатичному рівні.

15. Persona non grata	<i>Небажана особа.</i> Небажана особа у державі на дипломатичному рівні, підлягає вигнанню з країни.
16. Pro forma (для проформи)	<i>Формально.</i> Щось зробити формально, аби вважалося зробленим.
17. Post factum (постфактум)	Після того, як подія відбулася, повідомити про це із запізненням, заднім числом.
18. Sine cura (сінекура) Sine cura animarum	<i>Без турбот.</i> Без турботи (без піклування) про душу, без лікування душі, - у середньовічній Європі чисто адміністративна посада у католицькій церкві, не пов'язана з пастирською діяльністю, турботою про душі парафіян. Потім виникло переносне значення, що стало зараз основним, - будь-яка посада, що приносить дохід, але не пов'язана з якими-небудь серйозними обов'язками (або взагалі без них), або навіть не пов'язана з необхідністю перебувати на місці служіння.
19. Tabula rasa	<i>Чиста дошка</i> - Вислів, який використовується для позначення епістемологічної тези про те, що окремих людський індивід народжується без вродженого або вбудованого розумового змісту, тобто чистим, його ресурс знань повністю будується у процесі діяльності.
20. Terra incognita	<i>Невідома земля.</i> Недосліджені землі позначали на мапах « <i>терра інкогніта</i> ». Сьогодні вислів « Terra incognita » має переносне значення – так називають щось незнайоме, недосліджене, невідоме: речі, нові галузі знань.
21. id. (idem)	<i>Той самий</i>
22. ib. (ibidem)	<i>Там само</i>
23. Curriculum vitae. CV	<i>Життєпис.</i> Коротка біографія
24. Modus agendi	<i>Спосіб дії.</i>
25. Modus vivendi	<i>Спосіб життя, спосіб існування.</i> Умови, що забезпечують можливість спільного існування будь-яких сторін, що ворогують, тимчасові мирні стосунки між ними.

27. Bona fides	<i>Бона фідес</i> - латинський юридичний термін, що означає «чесні засоби», «добрі послуги», «сумлінність», який означає моральну чесність, віру у правдивість чи неправдивість судження, або судження щодо прямоти або порочності лінії поведінки.
28. Qui prodest. Qui bono	<i>Кому це вигідно</i> Питання, яке часто допомагає, зрозуміти, хто є злочинцем. Інколи вислів вживається так: <i>is fecit, cui prodest</i> – зробив той, кому це вигідно ...
29. Quorum (praesentia sufficit) (кворум)	<i>Присутність яких достатня</i> . Достатня кількість присутніх на зборах, яка уможливорює їх легітимність
30. Fac simile (факсиміле)	<i>Роби подібно</i>. Підпис факсиміле - це точна копія підпису, зроблена у вигляді печатки або штампа і призначена для спрощення та зменшення часу роботи з документами. Відбиток факсиміле  Відтворення будь-якого графічного оригіналу — рукопису, малюнку, креслення, гравюри, підпису, монограми, що передають його абсолютно точно, з усіма подробицями
31. In vitro In vivo	<i>У пробірці</i> . Виведено штучним шляхом <i>У природних умовах</i> . Виведено природним шляхом
32. Veto	<i>Забороняю</i> .

Dialogue 1

1.	Amīcus meus Lucius vocātur, ego vocor Marcus, et tu?	Товариш мій Луціус зветься, я звуся Маркус, а тебе як звати ?
2.	Ego Rosa vocor	Я звуся Роза
1.	Ut te habes, Rosa?	Як ся маєш, Роза?
2.	Gratiam ago, sāna sum. Et vos ut habētis?	Дякую, я здорова. А як у вас справи?
1.	Gratiam agimus, sāni sumus, ut vides Quo tu, Rosa properas?	Дякуємо, ми здорові, як бачиш Куди ти поспішаєш, Розо?
2.	In silvam propero. Ibi Lucia et Anna me exspectant.	У ліс поспішаю. Там Лусія та Анна на мене чекають.
1.	Vale, Rosa!	Бувай, Розо.
2.	Valēte, amīci!	Бувайте, друзі!

Dialogue 2

1.	Salve, amīcus!	Добрий день, друже!
2.	Salvēte, amīci!	Добрий день, друзі!
1.	Ut te habes?	Як ся маєш?
2.	Gratiam ago, sānus sum. Et vos ut habētis?	Дякую, я здоровий. А у вас як справи?
1.	Gratiam agimus, sāni sumus, ut vides. Quō te agis?	Дякуємо, ми здорові, як бачиш. Куди ти ідеш?
2.	In scholam. Discipulus sedulus sum.	До школи. Я стараний учень.
1.	Quod studis, amicus?	Що ти вивчаєш, друже?
2.	Linguārum novarum stūdeo. Studium me valde delectat.	Іноземні мови вивчаю. Навчання мені дуже подобається.

Dialogue 5.

1.	Vale, Plato!	Добрий день, Платоне!
2.	Valete, amici!	Добрий день, друзі
1.	Volumus venire ad te	Хочемо прийти до тебе
2.	Nolīte ad me venīre hodie. Occupatus sum.	Не приходьте сьогодні до мене. Я зайнятий
1.	Quam occupatus?	Чим зайнятий?
2.	Fabulam doceo. Magister impigros discipulos laudat.	Байку вчу. Учитель стараних учнів хвалить

Dialogue 6.

1.	Salve! Ego Marina vocor. Et tu qui vocāris?	Привіт! Мене Марина звати. А ти як звеся?
2.	Ego Lidia vocor. Amicus meus Victor vocatur.	Мене Лідія звати. Друг мій Віктор зветься.
1.	Venite ad nos hodie. Soror mea diem natālem celēbrat.	Приходьте до нас сьогодні. Сестра моя день народження святкує

2.	Gratiam ago, dona apportabimus , ego librum apportabo.	Дякую, ми подарунки принесемо Я книгу принесу .
1.	Salvete, amici!	До побачення , друзі!
2.	Salve!	Бувай!

Colloquium.

1.	Pueri mane in scholam properant.	Хлопці вранці до школи поспішають.
2.	In scholam magistrum salutant:«Salve, magister!»	У школі вони вчителя вітають: «Добрий день, вчителю!»
1.	Magister resalutat: « Salvete, pueri!»	Вчитель також вітає учнів: «Добрий день, хлопці!»
2.	Magister vir doctus est.	Вчитель є чоловік вчений.
1.	Pigros discipulos magister vituperat	Лінивих учнів вчитель сварить
2.	Sed impigros lebenter laudat.	Але стараних із задоволенням хвалить

ЛІТЕРАТУРА

ЛАТИНА

1. Гуменюк Ж.Г., Сторчова Т.В. Латинська мова: Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів.- 3-тє вид., переробл.- К.: Кондор., 2011.- 340с.
2. Латинский язык: Учебник для студентов пед. ин-тов / Под общ. ред. В.Н.Ярхо, В.И.Лободы. - М.: Высшая школа, 2004.
3. Литвинов В.Д. Латинська мова: Елементарний курс. – Київ, 1996.
4. Ревак Н.Г., Сулим В.Т. Латинська мова (для неспеціальних факультетів). Підручник.- Вінниця: Нова Книга, 2006. – 440с.
5. Гриценко С.П. Латинська мова й основи римського права: Навчальний посібник. – К. Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.
6. Жулай С.Т., Куварова Е.К. Латинский язык для студентов-юристов: Учебн. пособие – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: МАУП. 2000. – 264 с.
7. Закалюжний М.М., Паласюк Г.Б. Латинська мова і основи медичної термінології. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 424 с.
8. Косович О. Латинська мова. Фрагменти з римського права. – Тернопіль: ТАНГ, 2003. – 28 с.
9. Крайняк Л.К. Методичні вказівки та завдання для самостійної роботи з латинської мови для студентів заочної форми навчання за спеціальністю ”Правознавство”. – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – 14 с.
10. Оленич Р.М. Латинська мова. – Львів: Світ, 1993. – 336 с.
11. Скорина Л.П., Чуракова Л.П. Латинська мова для студентів-юристів: Підручник / За ред. С.В.Семчинського. – К.: Вища школа, 1995. – 255 с.
12. Сомов В.П. Латинско-русский юридический словарь. – М.: Изд-во “ТИТИС” 1995. – 104 с.
13. Цимбалюк Ю.В., Краковецька Г.В. Крилаті латинські вислови. – К.: Вища школа, 1976. – 191 с. 12. <http://uk.wikipedia.org>